ДЕРРИГАЧА МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

ЕРА, 24 ФЕВРАЛЬ № 24 (4192). 1966 шу

Мах 3 кеп.

СЕРДАЛО

(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай обкома, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Советеи Министрий Советеи орган.
Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУВЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

ВАЙ ОБЩЕСТВО КОММУНИЗМ ХЬАЛЪЯРА НОВККЪА ДИККА ДIАХО ГIОЛГА, МАТЕРИАЛЬНО-ТЕХНИЧЕСКИ БАЗА ДIАХО ДЕГIАЙОАЛАЕЛГА, МЕХКА ЭКОНОМИЧЕСКИИ ОБОРОННИИ НИЗ ЧIОАГIБЕЛГА IАЛАШДЕ ДЕЗАШ Я КЕРДА ПХЕ ШЕРА ПЛАН. ПЯТИЛЕТКА КЕРТТЕРА ЭКОНОМИЧЕСКИ ДЕКХАР ГУ ПАРТЕНА IИЛМАНЕИ ТЕХНИКАНЕИ КАРАГIДАЬННАРЕХ МАМОГГА ДУКХАГIА ПАЙДА ЭЦАРА, ЕРРИГА ОБЩЕСТВЕННИ ПРОИЗВОДСТВО ИНДУСТРИАЛЬНО ДЕГIАКХУВЛАРА, ЦУН ЭФФЕКТИВНОСТИ КЪАХЬЕГАМА ОВСАРЛЕИ ЛАКХЪЯРА ДИККА ДЕГIАЙОАГIИЛГА, ЮРТА БОАХАМ ДЕГIАБАРА ТЕМПАШ ТЕШШАМЕ ЛАКХЕ ХУЛГА IАЛАШДАРАХИ ИЗ БАХЬАН ДОЛАШ ХАЛКЪА ВАХАРА БОАРАМ ДИККА ЛАКХБЕЛГА, БЕРРИГАЧА СОВЕТСКИ НАХА ХЬАШТДОЛАШ МЕЛ ДОЛЧА МАТЕРИАЛЬНИИ КУЛЬТУРНИИ ХIАМАШЦА МАМОГГА ДИКАГIА УЖ IАЛАШБЕЛГА ВIАШТI ЕХЬДАККХАРАХ.

1966—1970 шерашка СССР халкъа боахам дегIакхувлара пхе шера планах йолча КПСС XXIII-ча съезда Директивай КПСС ЦК проекта тIара.

КПСС ЦК ПРОЕКТ

1966—1970 ШЕРАШКА СССР ХАЛКЪА БОАХАМ ДЕГIАКХУВЛАРА ПХЕ ШЕРА ПЛАНАХ ЙОЛА КПСС XXIII-ча СЪЕЗДА ДИРЕКТИВАШ

Ленински генеральни новкъа доладаш долча советски халкъо кхоачашду КПСС Программа тIа оттадаь вай мехка коммунизм хьалъяра исторически декхараш.

ВорхI шера план кхоачашъеча хана советски халкъо доккхий толамаш даьхад боахамеи культуреи гIирсаш хьалдеча, Iилмеи техникеи дегIакхувлача. Керда хIамаш даьд коммунизма материально-технически база хьаеча; дегIадаьхкад вай Даьхен экономически оборонни низаш, лакхбеннаб советски наьха вахара боарам.

ДIадахача ворхI шера чIоагIъеннай дунен аренера Советски Союза позицеш; чIоагIъеннай дунен халкъашта юкъера лоархIамегIара декъаш а эггара хьалха дунен керда тIом ца хилийтара проблемаш а къоастаяра тIаерзаяь цо чакхйоахача машар безача политика влияни. Вай толамаша хьахьокх социалистически строя йоккхий торонаш, капитализмана гарга цун овлангара совленаш, новкъостал ду дунен социалистически содружество чIоагIъяра, дунен халкъашта юкъера коммунистически болхлойи болам, пролетарски интернационализм дегIакхувлара, халкъаша лоаттабу къамий-кортамукъален къовсам шербара.

КПСС ЦК октябрьски (1964 шера) цул тIехьагIарчеи Пленумий решенеш керттерча лоархIаме я вай общество коммунизмага бодача новккъа дIахо яхара. Мехка политически, экономически, культурни вахара ду кулгал эргадоахаш тоадара деш долча гIулакхаша керда этап хьаелл вай социалистически общество дегIаккхувлача.

Юрта боахам дегIаккхувлара, промышленноста ду доал тоадара, производства экономически стимулировани чIоагIъяра яьча парте ЦК Пленумий решенеша белгалдоах дIахорча шерашка боахам дегIакхувлара керттера лостамаши методаши.

Халкъа овлангара хьашташ хьаллоацаш, социалистически хьисапе доал дара ленински принципаша маяххара я парте Центральни Комитетой Советски правительстваи чакхйоаха экономически политика, цун на ларде латт производительни низаш дегIакхувлаш лакхбаь боарам, цун чIоагIале я вай обществерча экономически отношенешта яь Iилман анализ. Парте шийн лоархIамегIара декхар лоархI советски наьха вахар дIахо тоаделга.

СССР халкъа боахам 1966 — 1970 шерашка дегIакхувлара планах керда лоархIамера этап хургъя коммунизма материально технически база хьаеча, советски наьха хьал-торо тоаяра темпаш сихъеча. Из кхоачашйича Советски Союзо кхы а йоккхагIа рубежаш йоахаргъя капитализмаца лелаеча экономически яхье, хIаьта цо дунен революционни процесс чIоагIъяра йоккха влияни а ергъя.

I. СССР халкъа боахам 1966—1970 шерашка дегIакхувлара керттера итогаш

ДIадахача ворхI шера лоархIамегIара итог я Советски Союза экономически потенциал дикка йоккхагIа хилар, халкъа хьал-торой культуреи лакхъяр, мехка оборонни низ чIоагIбар.

Керттера производственни фондаш 1,9-зза лакхъеннай 1959—1965 шерашка. Потребленеи накопленеи дIаяхийта къаман доход 1958 шера боарамал 53 процент лакхъеннай 1965 шера. Хьагуча а яьха, боахама оборота юкъейихьай керда Iалама ресурсаш. Лакхбеннаб бахача наьха образоване боарам а кадрай профессионально-технически квалификаци а.

ВорхI шера 84 процент лакхбеннаб промышленни производства боарам, лаьрхIа хиннар 80 процент мара йоацача метте. Болх бе йолаялийтай 5,5 эзар гаргга керда йоккхий промышленни предприятеш. Къахьегама электровооруженность 1,6-зза лакхъеннай промышленносте.

Советски Союз хьалхарча позицеш тIа латт космически аре тохкача, ядерни физике, математике, электронике, радиотехнике, металлурге, ракетни технике, самолеташ хьаеча, Iилман техникан дукхача кхычеи доакъошка.

СихагIа дегIаихад технически прогресси общественни производства эффективность лакхъелгеи Iалашдеш дола промышленноста доакъош. 2,2-зза дукхагIа яьккхай электроэнерги, машинаш ереи металлах оатхалаш ереи продукци — 2,4-зза, химически промышленноста продукци — 2,5-зза, мехкдаьтта промышленноста продукци — 2,2-зза, газ яккхари хьаяри — 4,3-зза. Доагора баланса юкъе мехкдаьттои газои лоаца дакъа 32 процентагара 52 процентага кхоачаш доккхагIа хиннад. Лоададаь болат 91 млн. тоннага дIакхаьчад, хIаьта из 1,7-зза хIана хилац аьнна дукхагIа хул 1958 шерарчул.

Боккха болх чакхбаьккхаб транспорта технически реконструкци еш. Машиннаькъашка гIолла дерригa мухьаш дIа-юха кхухьача электровозашеи тепловозашеи увзача дукъа дакъа 1958 шера 26,4 процент хинначара 1965 шера 85 процентага кхоачаш лакхденнад. ХIанзарча кемашца дикка алсам а яьккхай, кийч а яьй фордеи хини флот. Форда флота тоннаж 2,5-зза дукхагIа хиннай. Магистральни мехкдаьттаи газовни проводаш 2,7-зза дукхагIа йIаьхъеннай.

КПСС ЦК мартовски (1965 шера) Пленума решеней ларда тIа лоархIамера гIулакхаш чакхдоах семилетка шерашка промышленностал тIехьабусаш хинна юрта боахам дегIабоадабара. Цу гIулакхаша дикагIча оагIорахьара влияни ю юртбоахамерча хьалашта, совбаьккхаб шоай къахьегамах хьахулачунцара колхозхойи совхозий болхлойи безам. ДIаяхача шерашка эггара лакхагIа хиннача производства боарамал а лакхбеннаб 1965 шера юрта боахама ерригa продукци яккхара боарам, хоттама хьалаш чоалхане хилар бахьан долаш ялат 1964 шерарчул кIезигагIа гуллдаь дале а.

Толаме дегIаихай ерригача союзни республикай экономика.

Къаман доход дегIаахара ларда тIа дукхагIа хиннай къахьегамхой реальни доходаш. Болхлойи гIулакхерча наьхеи алапей кIезигагIа дола боарамаш а хIаьта иштта кIезига алапеш телачеи юкъера алапеш телачеи болхлой тарифни ставкаш а окладаш а. Колхозхошта пенсеш тела оттадаьд. КIезигагIа дола пенсей боарамаш лакхдаьд пенсионерий дукхача тайпашта. Льготаш шеръяьй Сийлахь-боккхача Даьхен тIема инвалидашта. Общественни потребление фондашкара бахача наха телаш дола ахчаши льготаши 74 процент дукхагIа хиннай.

Общественни производство дегIаяри бахача наха культурно-бытовой гIулакхаш дукхагIа дари бахьан долаш болхлойи гIулакхера нахи 21 млн. саг дукхагIа хиннаб. Балха ди ворхI сахьата а хIаьта цхьаболча болхлой категорешта ялх сахьата а оттадаьд.

ДукхагIа ийду промышленни продовольственнии товараш. Розничи товарооборота боарам 60 процент лакхбеннаб. Дикка дукхагIа дохка даьннад продовольственни товараш, хIаьта иштта йIаьххача хана лела деш дола промышленни товараш а — телевизораш, мебель, холодильникаш, баракъаш дутта машинаш, кхыдараш.

Дукха хьалдеш да чуIе цIенош. ВорхI шера хьалдаь а даьха наха чуховша дIаденнад 556 млн. кв. метр чуIе моттиг йола керда цIенош, хIаьта уж хул 1952—1958 шерашка хьалдаьрел 1,9-зза дукхагIен Советски Iаьдал даьлча денз хьа 1958 шерага кхаччалца долча цу дерригача шерашка хьалдаьраш миссел хIа даI аьннеи. Укх тIеххьарча 10 шера бахача нахах нийсса ахаш хIана бац аьнна бараша керда квартираш ийцай е шоай чуIе моттигаш тоаяьй. ТIеххоачашъяьй деша даха йоацача берий учреждений сеть дегIакхувлара заданеш.

Кхы а дукхха доккхагIа хила йиш йолаш дар мехка халкъа боахама толамаш, нагахьа санна вай общественни строях йоахкача объективни торонех пайда биззагIа ийца хиннабаларе. ВорхI шера план кхоачашъеча хана экономика цхьацадола доакъош дегIакхувлача юкъе цIенхашттара кхоачамбоацараш гучадьлар. Семилетка заданеш юртбоахама продукци яккхара кхоачашъяьяц, хIаьта мохк экономически дегIаахара из ца Iаткъа йиш а яцар. Кхоачашъяьяц еза-йоккхача промышленноста продукце цхьадола тайпаш хьадара план а. Мела караерзайора керда мощносташ, дукхача предприятешка пайда во эцар оборудованех, балха ха хIанз а зехьа дукха йов. Кхоачамболлаш яц къахьегама овсарле лакхъяра темпаш. Дукххача предприятеша арахеца продукци технически тIехьайиса а дикал лоха йолаш а я. Халкъа боахаме мела юкъекхухь Iилманеи техниканеи карагIаьннараш.

Халкъа боахам дегIакхувлачара кхоачамбоацараш дукххача хьале укх тIеххьарча шерашка чIоагIа дегIаяьхка производства масштабаши укх тIеххьарча ханналца хинна планироване, боахама доал дара методаши стимулироване системеи вIаши нийслуш ца хилар бахьан долаш хиннад. Юхакъийлай предприятей инициатива, доазув оттадаь яр цар бокъонаш, лохбаьбар бехктокхам. Дукххача хьале форманна мара лелалеш дацар предприятешта юкъера боахама расчета гIулакхаш. Планированеи боахама кулгалдареи даькъе бизза лоархIам баьбац объективни экономически законех боалача пайдан, воча оагIорахьара Iоткъам баьб субъективизм лелаяро, цхьацадола доакъош дегIакхувлача пропорцеш хет-хеттача тайпара хувцара, дукха боахама решенеш экономически кIезига бакъъеш увттаяро.

Американски империализмо дунен тайп-тайпарча районашка тIема агресси йолаярах дунен халкъашта юкъера хьалаш кхохкаденнача хана нийсделар семилетка тIеххьара шераш. По хIадийхар мехка оборонни низ чIоагIбелга Iалашдарга кхы тIа а ахча хьожаделга.

Кердача пятилетке халкъа боахам дегIакхувлачара кхоачамбоацараш дIададаханза а даргдац, социализма совленех пайда биззагIа эцанза а баргбац.

II. СССР халкъа боахам 1966—1970 шерашка дегIакхувлара керттера декхараш

Вай общество коммунизм хьалъяра новкъа дикка дIахо гIолга, материально-технически база дIахо дегIайоалаелга, мехка экономически оборонни низ чIоагIбелга Iалашде дезаш я керда пхе шера план. Пятилетка керттера экономически декхар гу партена Iилманеи техниканеи карагIдаьннарех мамогга дукхагIа пайда эцара, ерригa общественни производство индустриально дегIакхувлара, цун эффективности къахьегама овсарлеи лакхъяра ларда тIа промышленность дIахо дикка дегIайоагIилга, юрта боахам дегIабара темпаш тешшаме лакхе хулга Iалашдарахи из бахьан долаш халкъа вахара боарам дикка лакхбелга, берригача советски наха хьаштдолаш мел долча материальнии культурнии хIамашца мамогга дикагIа уж Iалашбелга вIаштIехьдаккхарах.

Социалистически обществана ашаш долча Iилманца бакъдаь хьахьекхача хIамай, производственни ресурсийи кхоачамийи объективно мах бара ларда тIа оттаяь хила еза пхе шера плана заданеш, белгалдаха халкъа боахам эффект йоккхагIа йолаш дегIаахара наькъаш.

Пхе шера план кхоачашъе езаш хиларо партийни, советски, профсоюзни, боахама органашкара дIадехаргда, демократически лардаш мамогга дегIакхувла аьнна парте хьалхашка оттадаь декхар, халкъа боахама ду централизованни планови кулгал чIоагI а деш, эргадоахаш тоа а деш, ларрагIа кхоачашделга. Дизза чакхдаха деза КПСС ЦК мартовски сентябрьски (1965 шера) Пленумий решенешка хьахьекха боахама гIулакхаш. ДIахо дегIакхувла еза укх тIеххьарча шерашка парте оттаяь боахам хьалбареи экономикана кулгалдареи методаш.

СССР халкъа боахам 1966 — 1970 шерашка дегIакхувлара план оттаеча хана диноза даргдоацаш лоархIалда:

Къаман доход 38—41 процент лакхйойла.

Бахача наьха хIара сага сих лоархIаш тIайоагIа реальни доходаш дукха совгIа-эшашагIа йоацаш 1,3-зза лакхлулга Iалашдолда. Къахьегамах тела мах лакхбелга халкъа хьал-торо лакхъяра керттера никъ а лоархIаш, болхлойи гIулакхерча наьхеи алапеш а колхозхой доходаш а лакхйойла.

Юрташкеи городашкеи бахача наьха вахара боарамаш гаргадоаладергдола гIулакхаш чакхдаха оттадолда, городаи юртаи юкъера социально-экономически культурно-бытовойи башхалонаш дIа а йоахаш; кхы а дукхагIа чIоагIйойла болхлой классеи ахархойи союз, дерригача советски халкъа цхьоагIо.

Халкъа юкъарча образовательнии культурно-техническии боарам лакхбелга вIаштIехьдоаккхалда, хьаькъалцеи физически беча балха юкъера дикка йоккхий башхалонаш кIезиг а еш.

Къахьегама ресурсаех пайда дикагIа эцилга Iалашдолда мехка ерригача районашка, юкъара образовательни школаш йистейоахаш бола кагирхойи кхувш боагIараши производствана е дешара юкъеозилга вIаштIехьдоаккхалда; диззача шера пайда дикагIа эцалба юрташкарча балха низах.

Массе оагIорахьара дегIакхувлийла ерригача советски республикай экономика. Производстваш дIа-юха нийсъеча хана вIаши нийса тардолда берригача халкъа боахама хьашташи республикай хьашташи.

Уж белгалдаь экономически социально-политически декхараш кхоачашдара:

I. Промышленни продукце боарам пхе шера 1,5-зза лакхболба.

Еза-йоккха индустри, къаьстта а Iилма-технически прогресс вIаштIехьйоахаш долча доакъош дегIакхувлара ларда тIа Iалашдолда юрта боахам, халкъа эша товараш хьаду промышленноста доакъош, гIишлош, транспорт, бувзам дIахо технически кийчбелга.

Производства средстваех мамогга дукхагIа пайда эцилга вIаштIехьдоаккхалда; совдоаккхалда юрта боахама, халкъа эша товараш арахецача доакъошта, бахача наха культурно-бытовой гIулакхаш деча сферана лаьрхIа йолча оборудованеи материалийи дакъа.

Iалашдолда халкъа эша товараш сихагIа хьаделгеи юрта боахам дегIакхувлара темпаш промышленность дегIакхувлара темпашта а производства средстваш хьаяреи халкъа эша товараш хьадареи темпашта а гаргаюгилгеи.

Iалашдолда продукцеца бизза кхоачамбар духьа из мамогга сихагIа дIайохийтилга.

2. Дикка лакхболба юртбоахама продукци яккхара боарам.

Материально-технически кийчо чIоагIагIа йойла юрта боахама, производство лакхъярца бола колхозхойи совхозий болхлойи материальни безам совбоаккхалба, ларрагIа чакхйоахийла юртбоахама производствана еш йола интенсификаци, лакхйойла цун эффективность.

Iалашдолда хьувкъам лакхбара ларда тIа ялати лаьттанцара йоала кхыйола продукташи тешшаме алсамйоахилга, хьайбай продукташ дукхагIа йоахилга.

3. Технически прогресса, къахьегами производстваи вIашагIйоллилга эргадоахаш тоадара, производственни фондехи капитальни вложенеехи пайда дикагIа эцара, продукце дикал лакхъяра, экономе нийса режим чакхъяхара ларда тIа производства эффективность лакхйойла.

Пу гIулакха кхоачашде дезаш пхе шера кердача плана тIа лоархIалла:

Къахьегама овсарле сихагIа лакхъелга. Къахьегама электровооруженность пхе шера 1,5-зза дукхагIа хулийтийла промышленносте, юрта боахаме — 3-зза гаргга. Цахаддаш комплексни механизацин автоматизации йойла производствана, къахьегам Iилманца вIаштIехьбакихара методех пайда дукхагIа эцалба;

— технически керда, эргашагIа йола продукци яккхара гIулакх цахаддаш карадерзаделга, халкъа боахама дерригача доакъоша хьаеча хIамай дикал лакхъелга;

— производства дерригача доакъошта ларрагIа интенсификаци елга, продукци дукхагIа арахецилга, производственни фондий цхьан сома лоархIаш боалача пайда боарам лакхбелга;

— капитальни гIирсаш хьалдара гIулакх овлангара денз тоаделга, мощносташи керттера фондаши хьалъяреи болх бе йолаялийтареи хана дикка лоацъелга; удельни капитальни вложенеш кIезигъелга;

— производительни низаш пайданагIа долча тайпара дIанийсделга, эггара перспективнегIа йола Iалама ресурсаш боахама оборота юкъеозилга.

Производства эффективность лакхъяр духьа шерагIа пайда эцалба **къахьегам социалистически дунен халкъашта юкъе бекъареи** арахьарча торговлеи совленех.

4. Iилман тохкамаш делга шерра дегIакхувлареи царех хьахиннарех сихха производстве пайда эцареи изобретенаш юкъеихахьареи ларда тIа Iилма-технически прогресс сихйойла.

Пхе шера плана тIа кхоачашде дезаш лоархIалла:

— Iилман техникан тайп-тайпарча доакъошка математически методаш шерра юкъехкхуьйлга Iалашдеш йолча теоретически прикладнойи математика даькъе деш дола тохкамаш дегIадоаладелга;

— ядерни физика методех Iилман техникан тайп-тайпарча доакъошка шерра пайда эцар, управляющи термоядерни синтеза проблема дIахо оттаяр, керда конструктивнии кхыйолеи материалаш хьаяр духьа ядерни физикаи чIоагIача тела физикаи даькъе деш дола тохкамаш дегIадоаладелга;

— космически аре лоархIамегIарча тайпара Iомаелгеи цунах хьахиннарех радиобувзам, радионавигаци, телевидени эргайоахаш тоаяра, метеорологически служба, кхыча практически гIулакхашта пайда эцилгеи;

— Iалама ресурсаех пайда дикагIа эцар духьа лаьттан чкъори лаьттан ченашкара йоаха пайдане хIамаш йоахка моттигаш дIанийсъяра закономерносташи Iомаеш ду Iилман балхаш шерделга;

— керда, экономически пайданагIа йола химически процессаш хьаяр а эффективни веществаши материалаши яхар а духьа химе даькъе деш дола тохкамаш дегIакхувлилга;

— керда, продукт дукхагIа луш долча хьайбай фуи лакха хьувкъам телача культурай сорташи хьакхолар, тIехьенгара тIехьенга дувлаш долча лазарий проблемаш оттаяр духьа дийнача матерена юкъе хулаш йола процессаш, микроорганизмай селекце генетически закономерносташ дIахо Iомаелга;

— общественни Iилмаш дIахо дегIакхувлилга. Экономически Iилмай даькъе ерригa уйла тIаерзайойла социализма экономически законаш кIоаргга Iомадареи царех пайда эцареи ларда тIа халкъа боахама планаши кулгалдара теореши дIахо тахкара общественни производствах боала пайда лакхбергбола наькъаши методаши белгалдара, экономически стимулаш производство дегIакхувлача юкъехкхахьара;

— Iилман тохкамий эффективность дикка лакхъелгеи царех хьахиннараш производствана юкъехкхахьар сихделгеи. Цу гIулакха Iилман низаши материальни ресурсаши тIаерзайойла дукхагIа экономически эффект луш йола Iилман техникан керттера проблемаш къоастаяра чIоагIйойла Iилма-тохкама, проектно-конструкторски организацейи предприятейи опытно-производственни база, кердагIа йолча Iилмани лабораторни оборудованеца кийчйойла уж.

5. Производства планировани, экономически стимулировани эргайоахаш тоаяра, предприятей инициатива шеръяреи доал де бокъонаш царна дукхагIа ялареи, шоаш хьийгача къих хьахинначунца къахьегамхой материальни безам дукхагIа хилийтара хьакъехьа парте яь решенеш нийса чакхъяхара ларда тIа мехка экономикана деш дола кулгал тоадолда. Планах деш дола централизованни кулгал промышленни предприятей боахама инициативеи шоай лоIами дегIакхувларца, нийса тардепга Iалашдолда.

Цу гIулакхе:

— боахама планах деш дола централизованни кулгал тIадерзадолда эггара хьалхарча аргIанна халкъа боахама керттера пропорцеш эргайоахаш тоаяра, производстваш дIанийсъелга тоадараи экономически районаш комплексно дегIакхувлараи; продукце лоархIамегIара тайпаш хьадареи дIателареи лакха темпаш Iалашъяра; технически прогресса, капитальни вложеней, къахьегамах мах телара, мах, пайда, финансай, кредита даькъе ерригача паччахьалкхеи цхьа политика чакхъяхара; производственни фондех, къахьегама, материальни, Iалама ресурсаех пайда дикагIа эцийтар духьа экономически тIахьожам лоаттабара.

Материально-технически Iалашони система хьалда тоаянза а оборудовани, материалаш, ахфабрикаташ оптови торговле наькъаца кIезиг-кIезига доалаш планах дIа-хьа екъарга довланза а дарглац:

— производствана доал дара методаш эргайоахаш тоа а йойла, фабрикашка, заводашка, гIишлонашка, колхозашка, совхозашка, кхыча предприятешка беча планово-экономически балха боарам лакх а болба. Цу гIулакха боахама расчета ленински принципаш нийсса чакхъяханза, предприятей бокъонаши боахама доал дара лоIами ларрагIа шербанза, цар инициатива эггара хьалха коллективаша, общества духьа яьхача лакхача результатащта материальни стимулировани яра наькъаца дегIакхувланза плановии договорни декхараш кхоачашдара хьалхара предприятей материальни бехктокхам лакхбанза баргбац. Производствана стимулировани ечара экономически рычагий лоархIам лакхболба. Мамогга дегIакхувлийла социалистически ях, лакхболба моральни стимулий лоархIам.

Доал дара демократически лардаш шер а еш, предприятешта доал дара даькъе производственни коллективай лоархIам лакх а беш, хIара болхло къахьегамца коммунистически уйла хургйолаш, халкъа рузкъа дIасанна лораде гIертаргволаш хьалхеваиза, производственни паччахьалкхени дисциплина чIоагIъянза даргдац. ХIанзарча хьалашеи халкъа боахам дегIакхувлара декхарашеи керда гIулакхаш хIадех кулгалдеча кадрашкара, уж декхарийла ю экономически кулгалдара методаш Iомае, форманна администрировани делаяра духьалара къовсам лоаттабе, доал дара Iилма кердагIча декхарех пайда эца, хIанзара вычислительни техника юкъехкхувла, управленчески аппарат кIезигъе гIерта.

Бокъонца а ларрагIа а кхоачашйойла социалистически доал дара принципаш, бокъо йоацаш регламентаци ма хулийтийла предприятей боахамеи финансовии гIулакхашта.

Советски Союза оборонни низ дIахо айбелга Iалашде деза пхе шера плано, хIаьта цо йиш хулийтаргъя империалистически агрессе кхерамах советски халкъ, ерригa социалистически содружество кхы а тешамегIа лорае, чIоагIъергъя дерригача дунен тIарча машар безачеи кортамукъалени низий позицеш.

Машар беза арахьара политика ларрагIа чакх а йоахаш, гера дIалакххарах йола предложенеш чакхъяха а гIерташ, даим йоахо яиза яргъяц хIанзарча тIема техника эггара кердагIа дола тайпаш долаш вай Герзашцара Низаш хилийтара. Советски Союза оборонни низ айбар халкъий машари кхерамзлеи лораяра хиланза даргдоаца гIулакх.

Производительни низаш дегIалахкара боарамга хьежжа а дIахорча пхе шера хьалхашка латтача керттерча экономически социально-политически декхараша маяххара а укх тайпара заданеш оттайойла промышленноста, юрта боахама, транспорта, бувзама, капитальни гIишлош хьалъяра, халкъа вахара боарам лакхбара, производительни низаш дIанийсдара, союзни республикай боахам дегIабоалабара, Советски Союза арахьарча экономически бувзамашта.

III. Промышленность

Кердача пхе шера промышленноста керттера декхараш сенах латт аьлча, уж латт, халкъа боахама дерригa доакъош производства эггара кердагIа йолча средстваща, балха овсарле лакха йолча машинашца, оборудованеца, приборашца, тIех дикача бедалцеи материалашцеи, хIаьта баха нах — советски наха тIа-тIа дукхагIа дIадехараш кхоачашдергдолаш йолча шеррача ассортиментерча товарашцеи йизза Iалашо ергйолаш производства эффективность, цун технически боарам лакхбарах, **структура тоаярах, технически керда продукци цахаддаши сихеи юкъехкхахьарах, цун дикал лакхъярах.**

1. Промышленни производства боарам пхе шера 47—50 процент лакхбу, цу даькъе производства средстваш хьаеча доакъой продукци («А» группа) — 49—52 процент, халкъа эша товараш хьадеча доакъой продукци («Б» группа) — 43—46 процент.

2. Еза - йоккха индустри дегIакхувлара ларда тIа **промышленни производства структура эргайоахаш тоае.**

Электроэнергетика, машиностроени, химически промышленность, металлурги сихагIа дегIакхувлилга, доакъошта чухьара пропорцеш тоаелга, экономически эггара гIойленагIа дола общественна эшараш дIадодар кIезигагIа а долаш Iалашдергдолаш долча производства дакъа доккхагIа хулийтилга оттаде.

КПСС ЦК мартовски (1965 шера) Пленума соцамга хьежжа юрта боахама технически база дегIайоалаелга Iалашде. Юрта боахама телаш йола механизаце средстваш, минеральни удобренеш, дIайийна хIамаш лораю химически средстваш дикка алсамъяха.

Яйгеи кхачани промышленность дегIайоагIилга сихде а хIаьта иштта бахача наха эша товараш еза-йоккха промышленноста предприятешка дикка дукхагIа хьаде а.

3. Технически хьалха латта, тIех дика хьсихамаш дола продукци арахецилга оттаде. Машинаш, прибораш, оборудовани балха овсарле лакхагIа йолаш, кхомегIа, тешамегIа, дукхагIа яхаш хилийта, двигателий моторесурс алсамъяккха, низа цхьан единицана лоархIаш дола машиний дозал кIезигде. Материалийи бедалеи дикал лакхъе. Халкъо леладеча товарий ассортимент шеръе а дикал тоае а.

Паччахьалкхеи стандарташ технически прогрессо дIадехараша маяххара хилийтеи продукце дикал тоаеча юкъе цар лоархIам лакхбеи.

Дунен халкъашта юкъера технически барт-цхьоагIон гIулакхаш дегIа а кхувлаш, доазол дехьарча мехкашта карагIаьннача хьалха латтача Iилмани технически хIамаех мамогга пайда эца.

4. Лакха эффект йола технологически процессаш кийчъеи юкъехкхувлеи — физико-химически, электрофизически, электронни, кхыяраш. Болх беш йолча оборудованена модернизаци дукхагIа е.

5. Продукци дукхагIа арахецилга производственни фондий хIара сома лоархIаш рентабельноста лоархIам лакхбелга вIаштIехьлаккхар духьа **оборудованех пайда** дукха дикагIа эцеи цун балха овсарле лакхъеи.

Кхоачамбоацараш дIадахара, производственни процессашта интенсификаци яра, технологи эргайоахаш тоаяра, сменноста коэффициент лакхъяра, оборудовани сеца латтилга дIададаккхара наькъаца болх беш йолча предприятешка продукци тIа-тIа дукхагIа арахеца.

Индустриальни методаш шерагIа юкъехкхувлареи ремонтни предприятей специализированни мощносташ мамогга дегIакхувлареи наькъаца капитальни ремонт дIахо дикагIа а маьха зерегIа а елга Iалашде.

6. Доакъошта юкъера кооперации дегIа а кхувлаш, предприятешта **специализации кооперировании яра боарам лакхбе,** къаьстта а машиностроене; доакъоштеи оатхалаштеи еш йола унификации стандартизации шерагIа юкъекхувла, уж хьаяра специализированни заводаш а ехкаш. Бедала ресурсаех пайда дикагIа эцилга Iалашдеш йола производстваш вIашагIъаяра экономически гIойленагIа йола формаш дегIакхувла.

7. Бедалах, материалех, доагорах пайда дикагIа эца. Машинаш ечеи металлах оатхалаш ечеи дIаухийтача Iаьржача металлий проката дакъа 20 — 25 процент кIезигде. Прокат хьаярга дIаухийтача болата удельни дакъа кIезигде. Бесаш долча металлашта меттел дарегIа йола материалаши биметаллаши дукхагIа ахийта. Пхе шера промышленносте дIалохийтаргдолча доагора боарамаш 8 — 10 процентал кIезигагIа доацаш лохде, цу даькъе электроэнерги яккхарга тодар — 11 — 14 процент, хIаьта дIаухийтача электроэнерге боарамаш — 6 — 8 процент. Бедалах йоаккха кийча продукци дукхагIа хилийта. ШоагагIа йоагIача доагора-энергетически ресурсаех, шоагагIа йоагIача материалехи бедалахи биззагIа пайда эца.

Специализированнии универсальни чIоагIа механизированнии йолча базийи складийи пайданера сеть вIашагIйолла оттаде.

8. Технически прогресса, къахьегам вIашагIболлилга эргадаьккха тоадара а къахьегама хьалаш тоадара а, производства экономически стимулировани чIоагIъяреи къахьегамхошта материальни поошрени яреи ларда тIа **промышленностера къахьегама овсарле пхе шера 33 — 35 процент лакхъе.** Продукци яккхарга дIабоза мах лохбе, ерригача предприятешка рентабельно болх байта. Промышленносте боаккха пайда пхи шу чакхдоалаш шоза совгIа дукхагIа хилийта.

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

КПСС ЦК ПРОЕКТ

1966—1970 ШЕРАШКА СССР ХАЛКЪА БОАХАМ ДЕГІАКХУВЛАРА ПХЕ ШЕРА ПЛАНАХ ЙОЛА КПСС XXIII-ча СЪЕЗДА ДИРЕКТИВАШ

(ДІахододар. Доладур 1-ча оагІо тІа)

9. 1970 шера промышленни продукце лоархІамегІара тайпаш хьаделга укх боараме оттаде:

	1965 шу	1970 шу
электроэнерги (млрд. киловатт-сахьат)	507	840—850
мехкдаьтта (млн. тонн)	243	345—355
газ (млрд. куб. метр)	129,2	225—240
кІор (млн. тонн).	578	665—675
чон (млн. тонн)	66,2	94—97
болат (млн. тонн)	91	124—129
прокат (млн. тонн)	70,9	95—99
болата турбаш (млн. тонн)	9	14—15
минеральни удобренеш (млн. тоннаш условни единицашца лоархІаш)	31,3	62—65
пластически массаши синтетически кІувнаши (эзараш тоннаш)	821	2.100—2.300
химически хьоасий (эзараш тоннаш)	407	780—830
автомобилийи мотоциклийи покрышкаш (млн.).	26,4	38—40
паровой, газови, гидравлически турбаш (млн. киловатт).	14,6	22—24
прокатни оборудовани (эзараш тоннаш)	111	190—210
машиннаькъа тІара тепловозаш (секцеш)	1.485	1.500—1.600
химически оборудовани (млн. сом).	384	780—830
мехкдаьтта аппаратура (эзараш тоннаш)	140	210—240
металл теда станокаш (эзараш)	185	220—230
кузнечно-прессови машинаш (эзараш)	34,4	50—52
автомобилаш (эзараш)	616,4	1.360—1.510
цу даькъе:		
грузовой яраш	379,6	600—650
легковой яраш	201,2	700—800
туркараш (физически лаьрхІача, эзараш)	355	600—625
юртбоахама машинаш (млн. сома маьха)	1.446	2.500
текстильни промышленноста лаьрхІа технологически оборудовании запасной оатхалаши (млн. сома маьха)	251	450—480
кхачан промышленноста лаьрхІа технологически оборудовании запасной оатхалаши (млн. сома маьха)	243	340—370
прибораш, автоматизаце средстваш, царна эша запасной оатхалаш (млн. сома маьха)	2.078	3.570—3.670
хьу хьаозар, лоадамбоацача хьу кийчъераша эзар йоацаш, млн. куб. метраш)	337	350—365
целлюлоза (млн. тоннаш)	3,2	8,4—9
каьхат (млн. тоннаш)	3,23	5—5,3
картон (млн. тоннаш)	1,45	4,2—4,5
цемент (млн. тоннаш)	72,4	100—105
кІадаш (млрд. кв. метраш)	7,5	9,5—9,8
чухнахьеи тІехнахьеи юхкаю трикотаж (млн.)	907	1.650—1.750
телата кога гІирс (млн. цар)	486	610—630
дулх (паччахьалкхен ресурсай бедалах даьккха, млн. тоннаш)	4,8	5,9—6,2
чкъаьрий лувцар, киташ, форда оакхарий лувцар, форда продукташ яхар (млн. тоннаш)	5,8	8,5—9
цІенача шурех яьккха продукци (паччахьалкхен ресурсай бедалах, млн. тоннаш)	11,5	16—17
маша даьтта (паччахьалкхен ресурсай бедалах, эзараш тоннаш)	1.066	1.160
хьаьна нахчеи кІолди (эзараш тоннаш)	308	625—675
ганарий даьтта (паччахьалкхен ресурсай бедалах, млн. тоннаш).	2,2	2,95—3,1
консерваш (млрд условни банкаш)	7	13—13,5
шекар-песок (свеклах даьккха, млн. тоннаш)	8,9	9,8—10
культурно - бытовой гІулакхаштеи цІагІарча эшараштеи дола товараш (млрд. сома маьха)	9	15,5—16,5
радиоприемникаши радиолаши (млн.)	5,2	7,5—8
телевизораш (млн.)	3,7	7,5—7,7
цІагІа лелаю холодильникаш (млн.)	1,7	5,3—5,6
мотоциклаш, мотороллераш, мотоколяскаш (эзараш)	721	1.000—1.100
мебель (млрд. сомаш)	1,8	2,6—2,8

10. **Электроэнергетика** сихагІа дегІаухилга Іалашдара кердача мощностий 64 — 66 млн. киловатт болх бе йолаялийта. Керттерча дакъе 2,4 млн. а кхы дукхагІа а киловатт низ болаш йола, хІаране низ 300 эзар киловатт а болаш йола энергетически блокаш дукхагІа а оттаеш, йоккхий конденсационни тепловой электростанцеш хьалъяра наькъаца.

Керда технически решенеш юкъекхахьарей 500 — 550 эзар киловаттага кхаччалца низ болаш йола гидротурбинаш оттаярей наькъаца хьалъе лаьрхІачей хьалъеш йолчей гидроэлектростанцей технико-экономически хьокхамаш лакхде.

Мехка малхбоален районашкара Іалаьмате дукха электроэнерги центральни районашка дІателара вашаш дола кийчон балхаш де. СССР Европейски дакъа тІа вІашагІйоллаш латта бІарчча цхьа энергетически система яь яккха.

35 киловольт а кхы дукхагІа а напряжени йола электросеташ кхы а цкъаи ахаззеи дукхагІа йІаьхъе, хІаьта юрта районашкара 20 киловольт напряжени а йолаш яр — шоъза. Централизованни йоагІача электроэнерге чотах юрта районашка электрификаци шерагІа е.

11. **Мехкдаьтта доахеи газовии промышленность сихха дегІакхувла.** Малхбузен СибарегІа, Малхбузен Казахстане мехкдаьттен газан йоаха керда центраш елгеи мехкдаьтта доахача къаьнарча районашка мехкдаьтта дикка дукхагІа доаккхилген лоархІамегІара декхар лархІа. Мехкдаьтта доаллача моттигех пайда эца хьалха латта методаш юкъекхувлилгеи мехкдаьтта даккхар сихделгеи Іалашде.

Газ йоаллача моттигех пайда эцара а газ сихагІа яккхара а эффективнегІа йола методаш шерра юкъекхахьа, промышленни центрашта юххе Іалама газ лаьтта кІал лоаттаяра емкосташ шеръе. 25 эзар километрал лоацагІа йоацаш ганаш а долаш йола магистральни газопроводаш яхка. Газ дІаахийтара технико-экономически хьокхамаш лакхдар духьа йоккхий диаметраш йола турбаш шерра юкъейоалаелга оттаде.

12. **Юххьанца мехкдаьтта чакхданнхарей** мехкдаьтта сийрда продукташ яхарей боарам пхе шера 1,4—1,5-ззей машиндаьтташ хьадара боарам 1,4-ззей лакхбе. 0,5 процентал дукхагІа доацаш сера доалла дизельни доагор производства берригача боарамах 80 процентал кІезигагІа доацаши лакха октанови автомобильни бензинаш 55 — 60 процентага кхаччалцеи арахеца. Деррига дизельни автомобильнии даьтташта производстве эффективни присадкаш елга юкъедоаладе.

Химически промышленноста коачъяь газаш, ароматически углеводородаш, кхыйола бедал дукхагІа арахеца. Мехкдаьтта бедалах промышленни масштабе хьайбай боахама эша белкововитаминни концентраташ хьаелга вІаштІехьдаккха.

13. **КІор дукхагІа бахка, къаьстта а коксовани яра.** Хьабоаккхача берригача кІора юкъе гуччахьарча способах боаккхача кІора удельни довал 1970 шера 28 процентага дІакхоачаде. КІор дукхагІа боаккхилга дегІадоаладара къаьстта уйла тІаяхийта, сортех дола кІораш дукхагІа даха. Болх беш бараш дукхагІа ца а хулийташ кІор дукхагІа боахилга Іалашде.

165 млн. тонн кІор баха низ кхоачаргболаш йола шахташи разрезаши болх бе йолаялийта, уж хьалъярей цар проектни мощносташ караерзаярей ханаш доац а еш. 1970 шера йоаха йоаго сланцаш 28 млн. тоннагеи торф 92 млн. тоннагеи дІакхоачае.

Городашкеи юрташкеи бахача наха бизза кхоачамбалла йоаго дика хІама хилийта.

14. **Іаьржа металлурги** дегІакхувлача лакха темпаш Іалашъе, металла дикал тоаяра, проката, турбай, метизий сортамент дикка шеръяра, производственни процессашта интенсификаци яра къаьстта уйла тІа а йохийташ.

Аьшк шийла долаш эза хьаю листовой прокат 2-ззачул совъяккха, шийла долаш эза сортовой болат — 2,2-зза, болата аьшкасаьрг — 2,1-зза, тайп-тайпарча сортаментах йола турбаш дикка дукхагІа хьае.

ЧІоагІдар духьа термически термомеханически обработка а еш, металл, геттара нийса кундлахьара профилаш, ваттни гІулакхашта кІезигагІа а довргдолаш электротехнически болаташи металлаши къаьстта чІоагІа цІенали оттаьча боараме физически свойстваши йола металлаш, эттара чІоагІагІча аьшкасаьргех даь мушаш дукхагІа хьаде.

Аьшкарудни бедал дикагІа кийчъе. Промышленносте аьшкарудай окатышаш дукхагІа хьаелга вІаштІехьдаккха. Кислородно - конверторни болат 5 — 6-ззей электроболат 1,5-ззей дукхагІа лоаладе; цахаддаш болат хьалдутта керда установкаш болх бе йолаялийта; кислороди Іалама гази металлургически производстве дукхагІа юкъекхувла.

ОагІош технически тар ма лу дийкъигагІа а долаш тІехдикача болатех шера оагІош дола оарцаш, турбаш хьаелга вІаштІехьдаккха. Биметаллически турбаши тІагІолла Іоакъингаца сир даьккха, пластмассайи юалуш йоацача кхыча хІамайи чкъор дахийта йола турбаш дукхагІа хьае.

Тиша аьшки хьасовдувла металлаши дукхагІа кийчделга Іалашде. Доменни шлакех пайда эцилга дикка тоаде.

Халкъо леладу товараш (сир даьккха пхьегІаш, хьастамаш, менгеш, кхыдараш) Іаьржача металлурге предприятешка дукхагІа хьаде а цар дикал лакхъе а.

15. **Бесаш долча металлурге** цІаста, дайга легирующи наггахьа мара доаца металлаш хьаделга сихагІа дегІакхувла дезаш лархІа. Алюмини 1,9 — 2,1-зза дукхагІа хьаде, цІастеи цинки — 1,6 — 1,7-зза; даш, магни, гІаьли, никель, титан, вольфрамови, молибденови, титанови концентраташ а хІаьта иштта безача маьха металлаш а дикка дукхагІа хьадеи алмазаш дукхагІа дахеи.

Бесаш долча металлий рудаш гуччахьарча способах 1,5-ззеи балха овсарле лакха йолча ши-шегІа лелача оборудоване новкъосталца лаьттанна кІалхарча рудникашка 5-ззеи дукхагІа даха.

Электричество геттара дика чан гІйоалийтача алюмине, тиш ца далара чІоагІа долча цІаста, бесаш долча металлий проката, кхомегІа йолча кердача профилай, кепа бетташ эза, цІаста сьаьрг бІаьхбара вІашагІъийнача процессай, алюмине лентай, турбай, куцлерча профилай, аьшкасарьга производство караерзае.

Электронни промышленноста эша материалаш кийчъю специализированни заводаши производстваши яхка.

Бесаш долча металлурге предприятеша хьаду халкъе леладу товараш 3-ззачул кІезигагІа доацаш дукхагІа хилийта, товарий дикал лакхъяра къаьстта уйла тІаяхийта. цу гІулакха специализированни производстваш яхка езаш хилар а лоархІаш.

16. **Геологотохкама балхий** масштабаш шеръе, цар эффективность лакхъе а царга дІабода мах лохбе а. СССР Европейски дакъа тІа мехкдаьтта, газ, кІор боалла моттигаш чІоагІагІа лахен тахкеи. Техка лаьттан ченашка йоахкача пайданерча хІамай запасаш дукхагІа хилийта еза керттерча дакъе уж хьаяхар экономически гІойленагІа долча районашка а нийслеш.

17. **Химически мехкдаьтта - химически** промышленность дегІакхувлара темпаш лакхъе езаш лоархІ. Химически продукци шозза дукхагІа арахеца. Концентрированни чоалхаререй удобренеш дикка дукхагІа хьае. Пятилетка чакхйоаллаш арахецаш йола удобренеш гранулированни вІашагІа ца летача формехьеи хилийта. ЛІайийна хІамаш лораеча химически средствай ассортимент шеръе а цар дикал тоае а.

Синтетически продукташ хьаеча мехкдаьттаи газовии бедалах пайда дукхагІа эца. Пластически массай дикал лакхъе, полимерни материалий прогрессивнегІа дола тайпаш дукхагІа хьаде. Къаьстта цІена химически продукташ дукхагІа хьае а цар ассортимент шеръе а.

Синтетически каучук 2,2-зза дукхагІа хьае, синтетически хьаьна кислоташ — 3-ззачул кІезигагІа йоацаши мІад дІайоаха синтетически средстваш 6-зза хІана яц аннеи. Ца йохаш шинаша йоаккха ха 1,5-зза йІаьхъе.

Бытовой химе товараши бытовой гІулакхашта эша кхыйола хІамаши дикагІа а шеррача ассортиментах а 2,5—3-зза дукхагІа хьае езаш хилар лархІа.

ЗІамига тоннажни химически продукци дукхагІа арахеца, пластически массай, хьамча хІамай, кІадай, искусственни телата дикал лакхъяр духьа синтетически красителий, лакий, басарий, гІонна йолча веществай ассортимент керда яккха а шеръе а. Іилма - тохкама балхашта эшшача боараме реактиваш арахецилга Іалашде.

Химически промышленностен пластически массаех яьча дукххача хІамаех пайда эцаш долча доакъошкеи полимерни материалаш чакх а йоахаш халкъа боахамаи бытовой гІулакхаштеи эша хІамаш хьаеш йола тоъал мощносташ оттае.

Титанови белилаш хьадеш йола мощносташ мамогга дегІакхувлилга Іалашде.

Іаьржачеи бесаш долчеи металлурге, мехкдаьттаи хьунхимически промышленноста бедалах комплексно пайда эцара ларда тІа цу доакъой предприятешка химически продукташ дукхагІа арахеца.

18. **Машиностроенеи металлообработкаи** продукце боарам дукха совгІа-эшашагІа боацаш 1,6—1,7-зза лакхбе, ер хІамаш хьаелга сихагІа дегІакхувла дезаш хилар а лоархІаш: металлургена, энергетикана, химически, кІора, мехкдаьтта, газови промышленноста эша оборудовани; автотракторнии юртбоахама машиностроенеи, электротехнически, электронни, радиотехнически промышленноста, приборостроене продукци; электрофизически, электрохимически, балха овсарле лакха йолча кхы тайпа методий новкъосталца металлана обработка ергІйола машинаш; нийса а геттара нийса а болх бу станокаш.

Мухьаш ийдеча-транспортнии мухьаш тІадуьттача - доассадечеи балхаита, дукха къахьега дезача производственни процессашта, складской операцешта комплексни механизаци ергІйола машинаши оборудовании дукхагІа хьае.

Кердача конструкцех йола машинаши оборудовании сихагІа хьадагалаца а кийчъе а, промышленни производство караерзаярей халкъа боахама уж юкъекхахьарей ханаш дикка лоацъе.

Энергетически технологически оборудоване къаьстта низ вІашагІа а теха боккха бе безаш хилар лархІа. Керда арахецача машиний оборудованеи балха овсарле лакхъе.

Машиностроене керда предприятеш хьалъеча хана кІезигача тайпаех йола продукци дукхха арахецилга вІаштІехьдаккханза дарг ца хилар теркалде. 500 — 800 эзар киловатт а кхы дукхагІа а низ бола кхомера автоматизированни энергетически блокаш хьаелга дІадоладе.

Боккха низ болча металлургически агрегаташта эша керда машинаши оборудовании, дукхха тоннажни аммиак, суперфосфат, полиэтилен арахецара эша технологически линеш, мехкдаьтта чакхдоахача заводашта эша хІаране шера 6 млн. тонн арахеца низ кхоачаргбола установкаш, тІагІоллара лаьтта дІадоахаш, гІишлош хьалъеш, наькъаш дохкаш деча балхашта эшача оборудоване комплексаш хьаелга хьадагалаца а дІадоладе а.

Моторесурсаш 1,5—3-зза алсам а йоахаш, металл кІезигагІа гІоргдолаш, доагори машиндаьтташи кІезигагІа ухийтаргдолаш кердача конструкцей дизелаш хьаелга вІаштІехьдаккха.

Массанахьа гІолла лелалуш йола автомобилаш, дукхха нах чухошаш йола автобусаш, тІехьа прицепаш а йолаш йолча бортовой автомобилех латта автопоездаш, тІехьа ах прицепаш а йолаш йола седельни тягачаш, хІаьта иштта халкъо леладу товараш дІаувзара эша специализированни автомобилаш а дукхагІа арахеца. 65 тонн а кхы дукхагІа а мухь бохьалуш йола автомобилаш хьае йолае.

Лаьттанцеи хьайбай боахамеи деча юртбоахама балхашта комплексни механизаци яра универсальнии комбинированнии машинаш хьае езаш хилар лархІа.

Яйгача промышленноста тайп-тайпарча доакъошта эша хІанзара оборудовани дикка дукхагІа хьае. Текстильни предприятешкара механически ткацки станокаш автоматически ткацки станокашца сихагІа хувцилга Іалашде. Пазата барзкъаш деча фабрикашта эша машинаш 2-ззачул кІезигагІа йоацаши басарлогам деш йола оборудовани 3-ззеи дукхагІа хьае езаш хилар лархІа.

Кхачан промышленноста эша оборудовани 1,5-ззеи торговлеи общественни кхачани предприятешта эшар 1,7-ззеи дукхагІа арахеца.

Культурно-бытовой гІулакхаштеи цІагІарча эшараштеи лаьрхІа предметаш хьадеш йолча предприятешта а бахача наха бытовой гІулакхаш деча предприятешта а эшача машиний оборудованеи прогрессивнегІа дола тайпаш дукхагІа арахеца.

Прибораши автоматизаце средстваши дикка дукхагІа хьаяйза ярг ца хилара, цар номенклатура шеръяраи технически боарам эргабаьккха тоабараи къаьстта уйла тІаяхийта. Полупроводникови прибораш дикка дукхагІа арахеца.

Дикка дукхагІа электронно-вычислительнии управляющии машинаш хьае, оргтехника а счетно-вычислительни балхашта механизаци автоматизации яра, учет, отчетность лелаяра эша техника а арахеца.

Машинаш еча промышленноста станочни парка структура тоае. Цу гІулакха металл тедача станокийн кузнечно-прессови машиний прогрессивнегІа дола тайпаш, къаьстта а юхелиса балхаш кхоачашдара эша станокаш, автоматически ахавтоматически станокаш, универсальни агрегатни станокаши автоматически линеши, еза-йоккхача машиностроенена эша уникальни оборудовании литейни оборудоване прогрессивни тайпаши сихха дукхагІа хьаде дезаш хилар лархІа.

Юхалоаладаьча электрошлаковии вакуумнии болатех къаьстта йола подшипникаш дукхагІа хьае.

Машиностроене инструментальни база чІоагІъе а цунна специализаци елга чакхдаккха а.

Халкъо леладу товараш, культурно-бытовой гІулакхашта лаьрхІаи цІагІа лелаюи хІамаш машиностроенеи металлообработкаи предприятешка дикка дукхагІа хьае, цар дикал тоае, ассортимент шеръе.

Халкъо леладеча технически кердача товарашта конструкци увттаяра специализированни конструкторски бюрош вІашагІйохка.

19. **ГІишлой материалаш ю промышленность** дІахо дегІайоалае езаш хилар лархІа. Заводе бокъонца кийчъяь яьнна оатхалаши конструкцеши дукхагІа арахеца, бахача нахага дохкаргдолча гІишлой доакъойи материалийн ассортимент шеръе а дикал лакхъе а. Полированнии витриннии кизгаш; пластмассех, линолеумах, керамиках, естественни кхерах еча куцала увттаеча материалийи оатхалийи эффективнегІа дола тайпаш; шифери цІеи тІа еттача материалий кхыдола тайпаши; металлически йоаца турбаши къаьстта шоай тайпара аьшкабетонни конструкцеши дукхагІа арахеца. Напряженно-армированни хІамаш дукхагІа арахеца.

20. **Хьун бедалах комплексно пайда эцара а хьу химически химико-механически чакхйоахилга дикка дегІадоаладара а ларда тІа хьун, целлюлозно-каьхата, хьу чакхйоахача промышленноста** производства структура дикка тоае.

Йоккхий хьунаш йолча Къилбаседеи, СибарегІеи, Дальни Востока районашка хьу дукхагІа кийчъе. Целлюлоза, каьхата, картона, фанера, дахчан Іоакъий керда тайпаш арахеца доладе.

Хьу хьокхачен чакхйоахачен хьакъестача хІамаех, гІа долча породаех йолча хьунах, дахчах целлюлозно-каьхата, хьун - химически, гидролизни промышленноста продукци хьаяра а дахчан Іоакъаши дахчан тарен хьаяра а биззагІа пайда эца.

Хьунаш юхаметтаоттаеши цар продуктивность лакхъеши деш дола балхаш шерде.

21. **Яйгача промышленноста** продукци дукха совгІа-эшашагІа йоацаш 1,4-зза дукхагІа арахеца.

Бахача наха къаьстта дукхагІа хоатташ дола товараш — пазата барзкъаш, синтетически хьоаса юкъе а ухийташ искусственни телатахи пленкехи хьаяь хІамаш, массе тайпа куцала ухийта материалаши галантерейи хьаелга сихагІа дегІакхувла. Берий ассортиментах дола товараш хьаделга къаьстта чІоагІа дегІакхувла.

Барзкъий, кога гІирса, кхыча хІамай дикали тІера куци дикка тоаде, халкъо леладеча товарий ассортимент, фасонаш, моделаш даим шеръеи кердаяхеи.

Куцалахьа дола кІадаш: нитрони лавсани юкъе а ухийташ ду зипаш, синтетически хьоасах ду даьреш, лавсан юкъе а ухийташ ду гаташ, тхан, ах тхан, объемни синтетически таьх даь тІеханахьа дувхаду пазата барзкъаш, эластиках ю пазаташ, дайгагІа долча пористии телата хьисаперчеи хьамча айраш дола кога гІирс дукхагІа арахеца. Бахача наха хоатташ долча цу товарашца царна дукхагІа кхоачамбе.

Поточни линеш, хІанзара автоматаши балха овсарле лакха йолча оборудоване кхыдола тайпаши шерра юкъедахара ларда тІа яйгача промышленноста предприятеш технически юха кийчъе.

22. **Кхачан промышленноста** продукци дукха совгІа-эшашагІа йоацаш 1,4-зза дукхагІа хьае. Продукташ дегІах дикагІа латаши чам болашагІеи хилийта, цар ассортимент шеръе, тІерча куца уж тоае.

Берий кхачан продукташ дукхагІа хьаяра тайп-тайпара ах фабрикаташ, кийчдаь даа хІамаш, кулинарни изделеш дукхагІа арахеца. Кхачан продукташта расфасовка дикка дукхагІа е.

Чкъаьрий продукташ, къаьстта а дийнача, гІорабаьча чкъаьран, филе, балычнии кулинарнии изделеш хьаелга лакхагІча темпашца дегІакхувла. Дунен океана промысла керда районаши объекташи караерзае, чкъаьрий боахам чурча хишка дикка дегІабоалабе а цар продуктивность лакхъе а.

ХІанзарча оборудованеца кийчдаь чкъаьрий лувца кемаш дукха совгІа-эшашагІа доацаш 1,3-зза дукхагІа хилийта. Чкъаьрий портий уж дІакхахьийтара низ 50—60 процент совбаккха.

Холодильникийи чкъаьрий гІорадеча складийи ченаш дукха совгІа-эшашагІа йоацаш 1,7-зза шеръе.

Хьайбай боахама эша дулхатІехкийи чкъаьрийи хьоар, доакъарий дрожжаш, доакъарий витаминаш дукхагІа арахеца.

23. **Культурно - бытовой гІулакхашта лаьрхІаи цІагІарча боахаме эшеи товараш** дикка дукхагІа арахеца. Цу товарий дикали тІера куци тоаде, уж тешам дукхагІа болаши ха йІаьхагІа йолаши хилийта. Агрегаташта, цІагІа лелаеча машиний приборийи доакъоштеи оатхалаштеи мамогга дукхагІа унификаци е. Товарий ассортимент даим кердаяха.

Ахпроводникови прибораш юкъе а кхувлаш радиоприемникаш, телевизораш, радиолаш хьаелга мамогга дегІакхувла. Бесаш дола сурташ хьалувцаргдолаш йола телевизораш дукхха арахеца йолае.

Мебель дикка дукхагІа арахеца, цун дикали тІера куци производства хьалха латта технологи юкъекхувлара наькъаца тоаде, хІанзарча материалашца хІамай куц даккха.

Спортивни товараши туристски принадлежносташи, пхьегІаш, кухонни сомий-хьасий бешамашка лелаюн инвентарь, боахаме эша кхыдола товараш массе тайпа ассортиментахи кхоачам хиллали арахецилга Іалашде.

Бахача наха паргІато луши цар культурно-бытовой хьалаш тоадеши долча товарий кердача тайпашта сихагІа конструкцеш оттаеи уж хьаде доладеи.

Бахача нахаи бытовой гІулакхаш деча предприятештеи мамогга автомобилий, мотоциклий, телевизорий, радиоприемникий, холодильникий, кхыча бытовой машиний приборийи запасной доакъоши оатхалаши хилийта.

24. **Моттигерча промышленноста предприятеша** хьаду культурно-бытовой гІулакхашта лаьрхІаи цІагІарча боахаме эшеи тІехдика товараш а, хІаьта иштта производственни гІулакхашта эша хІамаш а ерригача союзни республикашка дикка дукхагІа арахеца, художественни промыслаш дегІакхувла.

25. Халкъо леладу товараш хьаделга вІаштІехьдаккхар духьа предприятешта реконструкци яраи керда оборудовани Іалашъяраи банковски кредитах шерра пайда эца.

IV. Юрта боахам

Юрта боахама дакъе керттера денхар да бахача наькъа тІа-тІа дегІадоагІа ихачан продукташ эшара хьашташ, хІаьта промышленность юртбоахама бедалца Іалашъяр тоадар духьа лаьттан тІара йоахеи хьайбайи продукташ дикка дукхагІа яхар. Из денхар кхоачашдара лард хила еза КПСС ЦК 1965 шерарча мартовски Пленумо оттаьча экономически мероприятей система ларрах кхоачашъяр.

ХьатІадоагІача пхе шера юрта боахамга дохийта паччахьалкхен капитальни дакъа 2-зза гаргга алсамдалийта, колхозийи совхозийи материально-технически лард чІоагІъе, общественни производство пайда луш дегІаярцара юрта боахама болхлой материальни безам айбе.

1. **1966—1970 шерашка дІадахача пхе шера юкъера лаьрхІача хІара шера яьхача юртбоахама продунцеца нийсйича из продукци йоанхилга 25 процента айде.**

Колхозийи совхозийи, партийнии, советскии, плановии, юртбоахамеи органий керттера теркам вІаши дувзаденна дола лоархІамера ши декхар — ялати хьайбай продукташи йоахилга алсамдаккхара тІабахийта.

2. **Юрта боахама еррига отраслеш айяра халкъа вахара хьал тоадара хьадда лоархІам болаш да эггара хьалха ялат доанихилга.**

Пудухьа пхе шера, юкъера лаьрхІача хІара шера дІадахача пхе шеоа даьккхачул чекха гІолла 30 процент дукхагІа ялат даккха.

Къаьстта теркам тІабахийта чІоагІбенна бола ялата боахами производства кхыйола отраслеши Іаьржа доаца лаьтта долча зоне дегІайоалаяра.

Сыр-Дарьяи Аму-Дарьяи яхача хиний тайжача моттигашка, Къилбаседа-Кавказеи, Украина Къулбехьеи дукхха а дуга дувлга вІаштІехьдаккха.

Ялатеи кхыйолеи культураш массазза а хьувкъалга Іалашдара хьалаш хьакхоллилга дага а кхоабаш целинни районашка боахам лелабелга овлан тІара хувцара мероприятеш юкъейоалае.

Боамбий-сырец, шекара свекла, даьтта доахача культурай, лена кхыча технически культурай генараш, коартолаш, баьца дааращ, чай, сомаш, комараш, комсаш дукхха а дукхагІа яха.

Промышленносте чакхъяха лерхІаш йолча юртбоахама бедала дикали, технологически башхали, ассортименти холуш тоаяр Іалашдара мероприятеш чакхъяха.

3. **Лаьттан тІара йоаха продукци алсамъяннхара керттера никъ лархІа еррига юртбоахама культурай хьувнкъам айбар.** Из лерхІаш лаьттанцарча балхий культура айяра мероприятей система чакхъяккха еза: лаьттах дукхагІа пайда эца, нийса севообороташ лелае, ялатеи кхыча культурайи дикагІа дола тайпаш юкъедоаладе, пайда а эцаш минеральнии органическии удобренеш лелае, лаьттан эрози хиларца къовсам боаржабе, кхаш лорадеш хьунаш йогІара болх вІаштІехьбаккха.

4. 1970 шерага **юрта боахама минеральни удобренеш лулга.** 55 млн. тоннага кхоачаде (стандартни тукаш лоархІаш).

Холуш тоае удобреней дикал. Колхозашкеи совхозашкеи минеральни удобренеш Іилман ларда тІа пайда эцаш лелаяр юкъедоаладе. Удобренеш дІа-юха кхухьаши Іоехка йоадаеши йовлга дикка кІезиглургдола гІулакхаш де.

Оасарцеи зенерча садоаллача хІамащеи, юртбоахама культурай лазарашцеи къовсам лоаттабара ядохимикаташи кхыйола химически средстваши нийса лелаяра къаьстта теркам тІабахийта, хІаьта иштта шерра практике доаладе баьцовгІашта зедечарца биологически хьисапе къовсам лоаттабелга.

5. **Пхе шера мелиоративни балхий шерра программа чакхъяккха:**

— Іаьржа лаьтташ доацача РСФСР дакъ тІа, Белорусски ССР-е, прибалтийски республикашка, Украина малхбузехьарча областашкеи, полесски районашкеи, хІаьта иштта Гаьнарча Малхбоалехьеи 6—6,5 млн. гектараш ушаллаш йолеи дукха тІоадал йолеи лаьтташ докъаде, 9 млн. гаргга гектараш тІа культурно-технически балхаш де, кислы лаьттай 28 млн. гектарал кІезигагІа йоацача майдан тІа известковани е;

— йокъал латтача районашка 2,5—3 млн. гектар майдан тІа хий дилла. Средни Азеи Закавказьеи республикашка хий дехкача лаьттай майдаш алсамъяхарца цхьана лаьтташ тІа хий дехкалга шерра дегІаладеза Къилбаседа Кавказе, Заволжье, Украина къулбехьа, Казахски ССР-еи Молдавски ССР-еи.

— Лаьттай овсарле айярей долаш дола хий дехка лаьтташ дизза карадерзадарей духьа цу лаьттташка коллекторно-дренажни система хьаяра, хица Іалашдар тоадара, хий дехкача участкашка планировка яра, хиш дехка системаш технически хувцара балхаш де;

— колхозашкеи совхозашкеи лаьтташ докъадара, хьуи хьун петараши дІаяхара, хий дехкача лаьтташта планировка яра, торф яккхарей, из дІакхахьарей, цох пайда эцарей, кислы лаьтташта известковани ярей, хьайбай фермашка машинаштеи технологически оборудованена монтаж ярей балхаш дергдола паччахьалкхен специализированни отрядийн станцейи сеть вІашагІйолла.

6. **Мамогга доакъара база чІоагІъяра ларда тІа дулх, шура, фуаш, тха доанихилга дІахо а дегІадар Іалашде керттерча дакъе хьайбайи оалхазарийи овсарлеи цар дунихали айярца.**

Цу гІулакха кхоачашде дезаш лоархІалда:

— моттигерча хьалашка хьежжа майдан дакъ тІара кІезигагІа къахьегами рузкъеи дІа а дохийташ дукхагІа доакъар даккха торо лургйола доакъара культураш дукхагІа хьалкхеелга;

— естественни доакъарий дагІений овсарле мамогга айелга;

— бизза пайда боала комбидоакъари белкововитаминни тІатока дакъеи арахецилга шоззанел кІезигагІа доацаш лакхделга, — 1970 шера юрта боахама доакъара дрожжеш 800—900 эзар тоннага, баьций хьоар доаккхилга 2—2,5 млн. тоннага кхоачаделга;

— колхозийи совхозийи хьайбай боахам дукха белок йоаллача доакъарашца, аминокислоташца, микроэлементашца, витаминашца, минеральни доакъарашца, хІаьта иштта доакъарий хьоанал йоаеш дар дІадоаккхача тайп-тайпарча консервантащца Іалашъелга.

7. **Общественни хьайбай боахамах боала пайда айбар духьа:**

— экономически пайдане долча районашка мамогга дулха лаьрхІа хьайбаш хьалкхеде, лаьрххІа долча хьайбаш кхоабача боахамашкеи шурийна лаьрхІа доахан леладелга дегІаденача районашкеи мамогга дукхагІа доккхий хьайбаш леладеи чулоаттадеш кхабеи;

— экономически пайда баргболаш, йохкача хана хургдолча дозал тІа кхаччалца кхаба а кхоабаш хьакхарчех дукхагІа пайда эца;

— жена тІара тха дукхагІа даккха, дулха овсарле айе, уж дукхагІа дебаде;

— колхозийи совхозийи оалхазарий фермашка вІашагІтохара наькъаца коа тІара оалхазараш кхеделга промышленни ларда тІа дегІадоаладе.

— фун боахамаши станцеши чІоагІъе, лакха мах бола фун хьайбаш нийса хьалкхеделгеи дикагІа пайда эцалгеи вІашагІдолла;

— хьайбаши оалхазараши зооветеринарни гІулакхаша дІадехачарца нийса доагІача тайпара йолча помещенеша Іалашъяра де дезар де, хьайбай фермашка деча балхашта механизаци елга шерде;

— колхозаштеи совхозаштеи ветеринарни гІулакхаш делга тоаде.

8. Юрта боахам техникаца Іалашбар айдара, минеральни удобренеш яхкара, мелиоризации ирригации яра балхаш дара, лаьттанцарча балхий культура айяра бола болхлой материальни безам совбаккхара ларда тІа колхозийи совхозийи торо я ялатий культурай хьувкъам дикка лакхбе, хІаьта цун ларда тІа, КПСС ЦК мартовски (1965 ш.) Пленумо

(ДІахододар 3-ча оагІо тІа).

1966—1970 ШЕРАШКА СССР ХАЛКЪА БОАХАМ ДЕГIАКХУВЛАРА ПХЕ ШЕРА ПЛАНАХ ЙОЛА КПСС XXIII-ча СЪЕЗДА ДИРЕКТИВАШ

КПСС ЦК ПРОЕКТ

(ДIахododар. Долалур 1-и 2-и оагIош тIа).

лаьрхIача тайпара хIара колхози совхози декхарийла я хIара шера оттаяь хувцалургйоаца планаш кхоачашъяь ца Iеш, тIа-тIа дукхагIа пачхаьалкхенга планал совгIа лакхарча маьхах ялат дохка. Иштта оттаде деза планал тIех гидуаргаш, боамбисырец, ленаволокно, шура, тха, фуаш кхыйола продукташ эцалга.

Лакха мах а телаш планал совгIа ялат ийдар дизза доагIаш да колхозийи совхозийи хьаштаща, хIаьта цо гIодергда юрта боахаме къахьегарашта хьатIадоагIар дукхагIа хилийтара.

9. Заготовительни организацешцара колхозийи совхозийи договорни отношенеш мамогга дегIа а йоалае чIоагI а е, плановии планал совгIеи продукци — кийчъяра дола договорни декхараш кхоачашдарах бола оагIоний материальни бехктокхам айбе. Промышленни предприятешца, хIаьта иштта торгови организацешца дола колхозийи совхозийи юкъарчал доаца гIулакхаш шерде, дIаэцаш барашка ханнахьа дIакхачийтара, чехка талха продукташ йохкара духьа къаьстта а шердеш.

Кийчъеш йолча продуктайи бедалеи дикал айе, ассортимент тоае, заготовительнии торгови организацешка уж йовлга дикка кIезигде, цу организацейи хIаьта иштта продукци чакхйоахача предприятейи материально-технически база чIоагI а е шер а е. Дика Iалашъяь йола складий помещенеши холодильникаши хьалъелга шерде.

10. 1966—1970 шерашка юрта боахаме производственни гIирсаш дарай техника эцараи паччахьалкхен централизованни капитальни вложенеш 41 млрд. сом хилийта лоархIалда.

Индустриальни конструкцеши прогрессивни методаши юкъе а йоалаеш юрта хьалдеча гIирсий технически боарам лакхбе.

Юртара паччахьалкхен а колхозий юкъара а подрядни гIирсий-монтажни организацеш чIоагIъе.

Колхозани совхозаши производственни, нах чубаха, культурно-бытовой гIирсаш хьалдара, хIаьта иштта боахамаша централизованни централизованни доацаши йолча капитальни вложеней чотах деча гIирсий монтажни балхий дукхалга хьежжа мел аш металлаца, турбашца, гIирсаш деча материалаща Iалашъе.

11. КПСС ЦК мартовски (1965 ш). Пленума решенеца а доагIаш 1966—1970 шерашка юрта боахама лойла 1790 эзар трактор (царна юкъе 780 эзар лаьтта оахараш а йодаш), 1100 эзар грузовой автомобилаш, 900 эзар тракторнии 275 эзар автомобильнии прицепаш, 550 эзар ялат чуэца комбайнаш.

Iалама экономически аонашкеи хьалкхееча культурашкеи хьежжа шерра юкъейоалайойла чехка лела трактораш, дукхагIа прогрессивни йола универсальнии шерра кес доацеи, дукха мугIараш долеи машинаш, хIаьта иштта цхьан ханна масссехк технологически процессаш кхоачашъю комбинированни машинаш.

Кхашка, хьайбай боахамеи складашкеи мухьаш тIадотташ а Iодоахаш а долча балхий механизаци яра боарам айбара де дезар де. Юрта боахама тела дукхагIа мухь кхухьеи дикагIа лелеи пайданагIа йола автомобилаш, автомобилийи тракторнии прицепаш дукхагIа яларца цхьана дикка дукхагIа самосвалаш, юртбоахама мухьаш дIа-юха кхухьа лаьрхIа йола автомобилаш, автокранаш, тракторни погрузчикаши кхыйола мухьаш тIадоттеи Iодоахеи средстваш.

Машинно-тракторни паркаж пайда эцилга хоадамболлаш айде, колхозаштеи совхозаштеи материально-технически гIулакхаш делга дIахо а тоаделга Iалашде, инженерно-технически служба тоае.

Юрта боахама хьашташ Iалашдара лакха овсарле йола лаьтта оахка, мелиоративнии хий деттеи машинаш, насосаш, кхыйола оборудовани кийчъелгеи, хьаелгеи, дIанхоачийталгеи сихде.

Юртбоахама техника дикал, тешаме хинар, дукхагIа яхилга дикка лакхделга Iалашде.

12. Пхе шера планаца лархIа машинотракторни парка, машиний уалашта, агрегаташта чоалханера ремонт Сельхозтехника ремонтни предприятешкеи, хIаьта ремента кхы тайпаш — колхозийи совхозийи мастерскешкеи елга Iалашдергдолаш **юрта боахама ремонтни база дегIайоагIилга.**

Совхозийи колхозийи Сельхозтехника предприятей ремонтни мастерскеш Iалашъе металл тедача станокаща, ремонтно-технологически оборудованецеи прибораща, ремента индустриальни методаш юкъехувла, ремонтни балхий дикал тоае, дIадодар кIезигде.

13. Колхозаштеи совхозаштеи электрификаци яра балхаш дикка шерде. Юртбоахамерча къахьегама овсарле лакхъяреи аттача баккхареи духьа, хIаьта иштта юрташка бахача наха деш дола культурно-бытовой гIулакхаш тоадара духьа керттера теркам тIабахийта электроэнергех комплексни пайда эцара.

Пхе шера юрта боахаме электроэнергех пайда эцилга кхозза гаргга лакхлулга лархIа. Паччахьалкхен энерго системашкареи электростанцешкареи колхозаштеи совхозаштеи централизованно электричество ялара удельни дакъа лакхде.

14. Юрта боахам технически Iалашбар, цун интенсификаци яр лакхдалара, юрта боахама къахьегамхой болх дикагIа вIаштIехьа баккхареи къахьегамцара материальни безам айбареи ларда тIа **пхе шера совхозашкеи колхозашкеи къахьегама овсарле 40—45 процент айлулга оттаде.**

15. **Юрта боахама централизованни планови кулгалделга** колхозийи совхозийи боахама инициативацеи шоай лоIамах хиларцеи нийса тарлулга Iалашде. Совхозаш йиззача боахама расчета тIа яха, хIаьта колхозни производстве боахама юкъера расчет мамогга дегIайоалае, боахама кулгалхойи специалистийи бокъонаш шеръе, хIаьта производственни деятельностах бола бехктокхам айбе, совхозашкара боахама - оперативни ший лоIаме **хилари, колхозни производствана доал дари, демократически принципаши** мамогга дегIадоаладе.

ЛоархIамболлаш айе колхозани совхознии производство дегIайоагIача паччахьалкхен кредитий роль, колхозаш юкъарчал доацаш банковски кредитовани ярга яха.

Производства керттерча средствеех дикагIа пайда эцарцеи продукци дукхагIа яккхарцеи, къахьегама овсарле кхы а айярца, материально-технически ахчани средстваш кхомбеш дIаахийтарца юрта боахама болхлой материальни безам хулга айде.

16. Лаьттах, капитальни вложенеех, техниках, хIаьта иштта къахьегама ресурсех дикагIа пайда эцар духьа колхозаштеи совхозаштеи специализаци е, отраслеш нийса тарлулга Iалаш а деш цар товарность лакхъе.

Колхозашкеи совхозашкеи организационно - боахам вIаштIехьа а боаккхаш йола планаш оттаелга Iалашде: моттигерча Iалама-экономически хьалашка хьежжа, дапза даргдоацача, боахамий боккхали аIамигали къоастаде, специализаци е.

17. Колхозашкеи совхозашкеи, колхозий юкъарча организацешкеи юртбоахама продукташта переработка ю, гIирсаш де эша материалаш йоаха, тареи халкъа эша товараши, керттерча даькъе моттигерча бедалахи промышленноста отходехи ергйола подсобни предприятеши промыслаши дегIайоалае. Хилча пайдане долча юрташка эшаш йола промышленни предприятей сезонни филиалаш яхка оттаде. Паччахьалкхен ресурсех колхозийи совхозийи, колхозий юкъарчеи подсобни предприятештеи промыслаштеи технологически оборудовании механизмаши, хIаьта хиланза яргйоацаш хуле бедали, упаковочни материалаши, тареи къестае.

18. **Колхозаши совхозаши специалистийи механизаторийи** кадраща чIоагIъе.

Агрономаши зоотехникаши кийчъбарца цхьана шерде экономисташ, механикаш, гидротехникаш, агрохимикаш, ветеринареи баьцовгIаш лораяреи специалисташ кийчбелга. Колхозийи совхозийи кулгалхойи специалистийи экономически кийчоелга, юха кийчбелга вIашагIдолла. Цар пайда луш къахьега йиш хургйола хьалаш оттаде.

19. Колхозни совхозни производство дегIайоалаяра йола **Iилма роль айе.** Экономике, биологе, агротехнике, зоотехнике, производствана механизаци яра даькъера теоретически экспериментальни тохкамаш делга шерде. Шоаш луш дола хьехамаш Iилман ларда тIа хиларах, колхозни совхозни производства практике Iилмана карагIдаьннар пайда луш дахьарах бола Iилма-тохкама учрежденей бехктокхам айбе.

Колхозашкеи совхозашкеи лаьттан карташ уттадареи, лаьттан дикала мах бареи, Iалама-экономически зонашца тардеш боахам лелабара системаш нийса уттаяреи балхаш йистедаха. Юртбоахама органаши Iилма-тохкама учреждениши декхарийла я колхознии совхознии производстве юртбоахама культураш дикагIа хьувкъареи хьайбай овсарле лакхъяреи, техниках лакха овсарле йолаш пайда эцареи дIадодар кIезигагIа хургдола методаш гучайоахилгеи балха юкъе хьолгеи Iалашде.

20. Юрта нах чубаха цIенош, школаш, берий бешамаш, ясленш, больницаш, клубаш, библиотекаш, кинотеатраш, прачечнеш, пекарнеш **хьалъяра лоархIам боллаш балхаш де;** юрта бахача наха торгови гIулакхаш делга тоаде, радиои телевидении шерагIа юкъекхахьа. Тайптайпарча районий моттигерча хьалашка хьежжа вахара культурно-бытовой хьалаш юртеи городеи баххало йолаш хилар дIадоаккхаргдола хьалда йола мероприятеш а оттае, из программа шерра кхоачашъе а долале.

V. Транспорти бувзами

Транспортеи бувзамеи керттера декхараш да мехиа экономиканнеи берригача бахача нахаи мухьаш дIа-юха кхакьараи бувзама гIулакхаш дараи эшараш диззагIа Iалашделга, халкъа боахама цу лоархIамерча отраслешка дIахо а перевооружени елга, кердача районашка боахамаш дахнара лоархIам а беш цаI йола транспортни сети бувзама цаI йола автоматизированни системеи дегIайоалаелгеи дIахо тоаелгеи.

Транспортни бувзамашта рационализаци елгеи, транспорта тайпашта юкъе мухьаш кхухьалга экономически пайданагIа долча тайпара дIадекъалга Iалашде. Мухьаш чехкагIа кхача дезача кхачийта, гаьна дIа-хьа кхухьилгеи транспортни издержкаши кIезигъе. Мухьаш цхьан транспорта тIара кхычун тIа доттар вIашагIдоллилга тоаде, мухьаш тIадотташи Iодоахаши деча балхашта комплексни механизаци яра боарам айбе. Транспортни средствеех биззагIа пайда эца, сеца латтилгеи яьсса дIа-юха ухилгеи кIезигде. Автоматикеи вычислительни техникеи шерагIа юкъейоалае.

1. **Машиннаькъа транспорто** мухьаш кхухьилга 23 процент лакхде, машиннаькъа транспорт дегIайоагIача керттера лостам лархIа машиннаькъий вагонаш чакхъювлийталгеи мухьаш кхахьеи йола торонаш айелга. Керттерча даькъе паровой тяга электрическичунцеи тепловозничунцеи хувцалга чакхдаккха.

Поездий лелара сухал айе, узлаши станцеши дIахо дегIайоагIилга, линешта, автоблокировкацеи диспетчерски ценрализацеи оборудовани елга, наькъашкарча балхашта механизаци яра темпаш лаккъелга Iалашде. 7 эзар километрага кхоачаш дIаьха дола машиннаькъаш дахка. Электрифицировани яьча линей дIоахал 10 эзар километр лакхде.

Машиннаькъа транспорте къахьегама овсарле 23—25 процент айе.

2. **Форда транспорта** мухьаш кхухьилга 1,8-ега кхоачаш дукхагIа хилийта. Торгови флот дукхагIа е универсальнии специализированни кемашца, транспортни флота юкъара тоннаш 1,5-нега кхоачаш дукхагIа а хулийташ.

Порташта кемаш тIаэца а дIададаха хийта могилга 40 процент гаргга лакхде. Порташка деча мухьаш тIадоттареи Iодахареи балхашта комплексни механизаци елга 90 процентага кхоачаде. Кемашта ремонт елга индустриальни методашка даккха; кемашта ремонт еча предприятей низаш алсамдаха.

Додача хин флот декхарийла я додача хин наькъашта гаргагIа дола мухьаш дIа-юха кхухьалга дизза карадерзаде. Эгтара хьалха СибарегIен хиний флот, порташ, кемашта ремонт ю база дегIайоагIилгеи, кемаш лелара хьалаш тоаделгеи оттаде. СССР Европейски даькъе цаI йола кIоаргача хин система хьаяра балхаш дIахо хьо. Волго-Балтийски хин наькъах пайда эцалга лоархIам боллаш айде.

Додача хин флот дукхагIа Iалашъе шоаш лелача дукха тоннаш кхухьача кемашца, секционни составашца, низ болча толкачашцеи сиха лелача пассажирски теплоходашцеи.

4. Турбашка гIолла мехкдаьттеи мехкдаьтта продукташи дIаухийталга 2-зза гаргга алсамдаккха, 12 эзар километр гаргга дIоахал дола **трубопроводаш** йохкалга Iалашде. Мехкдаьтта продукташ лерах дIачуеттар шерагIа юкъедоаладе, трубопроводни боахама автоматизаци елга лакхде.

5. Массане а юкъа пайда эцаш лелаеча **автомобильни транспорто** мухьаш кхухьилга 1,7-зза айде. Паркера автомобильни поездийи йоккхийча самосвалийи удельни дакъа дукхагIа де. Бахача наха гIулакх ду автомобильни парк алсам яккха.

Автобусашца нах дIа-юха кхувлилга 1,9-зза лакхадаккха, парк хIанзарча автобусашца дукхагIа Iалашъе, массане а юкъара пайда ийбу гаражаши станцеши хьалъелга шерде.

Автомобильни **наькъаш хьалделгеи** царна реконструкци елгеи дIахо дахьар Iалашде, къаьстта юрташ ядача моттигашка а деш. Пхе шера 63 эзар километр гаргга дIоахал дола чIоагIа автомобильни наькъаш дахка.

6. Фен транспортаца пассажираш дIа-юха кхувлилга 1,8-зза айде. Союзни лоархIам болча линеш тIа 35—40 хIаьта моттигерча линешка 200 аэропорт хьалъе. Союзни лоархIам болча магистралашкарча аэропорташка самолеташ Iоховша йолхача хана автоматически ахавтоматически управлени йолча системашцеи, лелаш управлени яра йолча хIанзарча радиотехнически оборудованеца Iалашъе.

7. **Городской электрически транспорт** лоархIам боллаш дегIайоалае. Метрополитена линей дIоахал 85 километр, трамвайни наькъаш 1400 километри тролейбусени линеш 2900 километри дукхагIа де. 50 процент гаргга трамвайни наькъашта реконструкци е. Метрополитена лела состав 1200 вагона, 11 эзар троллейбусаи, 10 эзар трамвайни вагонаи дукхагIа е.

8. Бувзама дерригача тайпашца бахача нахаи халкъа боахамаи гIулакхаш делга тоаде. Информаце дерригa тайпаш цахаддаши тешамеи дIайохийтилга Iалашдергдола цаI йола бувзама автоматизированни система хьаяра балхаш сихде. Бувзама дупеи халкъашта юкъера телефонни каналий йIоахал 2,5-зза, телефонни станцей емкость 1,8-зза лакхъе, радиовещательнии телевизионнии станцей сеть шеръе, гаьннарча моттигашка телевидене программа дIаялеи бувзам вIаштIехьбаккхеи пайда эца Лаьттан искусственни спутникех.

VI. Капитальни гIишлош хьалъяр

Капитальни гIишлошъяра даькъе керттера декхар латт капитальни вложенеех дикка дукхагIа пайда эцарах, керда мощносташ, нах чубаха цIеноши кхыйола объекташи лоацача ханащкеи кIезигагIа рузкъа дIадоахийташи хьалъяь йоахилга Iалашдарца, гIишлой балхий дикал айярца.

1. Финансироване массайолча источникашка гIолла 1966—1970 шерашка СССР халкъа боахамга йохийтача **капитальни вложеней юкъара боарам** 310 млрд. сом гаргга хилба, из хул 1961—1965 шерашка хинначул 47 процент дукхагIа.

Белгалъяьча капитальни вложенеех хьожаде:

— промышленность, транспорт, бувзам дегIабоалабара 152 млрд. сом гаргга;

— юрта боахама производственни гIирсаш даран техника эцараи—71 млрд. сом;

— нах чубаха цIенош, коммунальнии культурно-бытовойи гIирсаш дара 75 млрд. сом гаргга.

2. Капитальни вложенеех боала пайда айбара духьа Iалашде эгтара хьалхарча аргIан болх беш йолча предприятешта технически перевооружени ярга, производствана механизации автоматизации ярга, цун специализаци чIоагIъярга, технологи тоаярга, тIехьюса моттигаш дIаяхарга, кхыча организационно-технически мероприятешка уж йохийтилга. Цун чотах оттадолда кердача гIишлошца нийсдича болх беш йолча предприятешка лоацагIча ханашкеи кIезигагIа рузкъа дIадохийташи лоархIам боллаш производственни мощносташ дукхагIа елгеи продукци арахецилгеи. Производство дегIаяра фонда чотахи банка кредитахи болх беш йолча предприятешта технически перевооружени яра йохийта капитальни вложенеш дукхагIа хилийта.

Капитальни вложенеш эгтара хьалхарча аргIан йолаяь гIишлоши болх бе йолаялийта еза объекташи чакхъяхарга яхийта, хIаьта цун ларда тIа сихъе производственни мощносташи керттера фондаши болх бе йолаялийтара темпаш.

3. **ХIаьта-капитальни вложенешта планировани елгеи е,** гIишлоний объекташта технико-экономически лард йоллилгеи тоаде. Продукци хьаечеи из дIакхоачачеи предприятей мощносташи, хIаьта иштта нах чубаха — **коммунальнии культурно-бытовойи** гIулакхашта лаьрхIа объекташи болх бе йолаялийтара ханаш уттаяра дагабоалилга Iалашде. ГIишлошъеча планировани практике доал дареи сетевой методаш шерагIа юкъекхувла вичислительни техника ларда тIа.

4. **ГIишлощъелга дарегIа хилийтар Iалашде,** болх беш йолча мощностей маьхал чуханахьа керда болх бе йолайолийтача мощностей единицага дIадодар лохде, оттадаьча боарамашка кхоачаеш лоацъе гIишлошъяра ханаш, производственни мощносташ комплексно болх бе йолаялийта.

ГIишлошъю материалаш дикка кхоелга оттаде. Цементнии хьунматериалаши дIаяхийтара удельни дукхал лохъе.

Производственни гIишлошъяра сметни махи гIишлоний-монтажни балхашка дIадодари кIезигде.

5. **ГIишлошъеча индустриализаци яра боарам айбе,** заводаша еча унифицированни элементех зданештеи сооруженештеи монтаж яра комплексни механизированни процесс гIишлошъяра производствах елга дага а кхоабаш.

ГIишлошъю организацеш лакха овсарле йолча техникаца кийчъе гIишлошъеча машинашеи механизмашеи беш бола болх 15—30 процент айбе.

ГIишлошъяра - монтажни балхаш деш подрядни хьисап юкъедоаладелга шерде. ГIишлошъю-монтажни балхашта юкъе йоалае дикагIа йола методаши технологии. ГIишлошъечара къахьегама овсарле 35—40 процент айе.

6. ГIишлошъяра производствана **экономически стимулировани елга чIоагIде.** ГIишлошъеча-монтажни организацешта боахама гIулакхашта шоай лоIамах хилара йоккха бокъо ле, гIишлошъечара тIабоагIача пайдан роль лакхъе, гIишлошъяра ханаш лоацъярца, балха дикал лакха яккхарца дIабода мах чуханахьа баккхарца гIишлошъеча болхлой материальни безам айбе.

7. **Проектно-сметни гIулакх тоаде.** ГIишлошъяреи реконструкци яреи проекташ оттаеш Iалашде Iилманнеи техниканнеи карагIдаьнначоа чот елгеи капитальни вложенеех боала пайда дукхагIа хулийталгеи.

ГIишлошъярга, проектай дикалга хьажараи, сметни мах нийса оттабараи бола проектни организацейи, министерствайи, ведомствайи, хIаьта иштта экспертиза органийи бехктокхам айбе. Проекташи сметаши оттаяра ханаш лоацъе.

VII. Халкъа вахара материальни хьал-торои культурни боарами лакхбар

Социалистически производства кхоачашде дезаш лерхIа керттера гIулакх дегIаухаш дола материальни а культурни а хьакъехьа халкъа эшараш тIа - тIа дукхагIа Iалашделга долландаь, тIадоагIача пхе шера чухьа Iалашдолда къахьегама овсарле дегIаяра, материальни рузкъаш хьадара боарам дукхагIа хилийтара, къаман доход дегIаахара темпаш сихъяра ларда тIа халкъа хьал-торо лоархIам боллаш дIахо лакхъелга.

Керттера дола ер декхараш кхоачашде дезаш лоархIалда:

— **болхлойи гIулакхерча наьхеи алапи 1966 — 1970 шерашка лакхдолда юкъера лаьрхIача 20 процентал кIезигагIа доацаш, хIаьта общественни боахамгара йола колхозхой ахчан а натуральни а доходаш— юкъера лаьрхIача 35—40 процент,** цунца колхозхой къахьегамах телача маьха боарам болхлойи гIулакхерча наьхеи къахьегамах телача маьха боарама гарга бахар Iалаш а деш;

— **бахаш болча наха эшаш йола кхачан продукташи промышленни товараши дукхагIа хулийтилга Iалашдолда,** потреблене структура дикагIа хулийташ тоайойла. Паччахьалкхени кооперативнии торговле сете гIолла халкъа эша **товараш дохкилга алсамдоаккхалда** 1,4-ззанел кIезигагIа доацаш. Цу товарий ассортимент шер а йойла, цар дикал лакх а йойла;

— **40 процентал кIезигагIа доацаш алсамдоахалда потреблене общественни фондай чотах бахаш болча наха тела ахчаши льготаши:** социальни страхованех Iалашбар, тайп - тайпара пособеш, пенсеш, стипендеш, отпускаех боагIа мах телар, мах боацаш дешийтари мах боацаш медицински Iалашбари, мах боацаш е льготни хьалех санаторешкеи салаIара цIеношкеи ахара йола путевкаш телар, берий бешамаши яслеши лелаяр, социально - культурни хьакъехьа Iалашбара кхыйола формаш хилийтар;

— **1,3-зза лакхболба нах чуIе цIенош хьалдара боарам, цар дикал лакхйойла.** Паччахьалкхен капитальни вложенейи нах чуIе цIенош хьалдара кооперацe средствайи чотах городашка, болхлой поселкашка, совхозашка хьалдолда ерригa дIалаьрхIача дIадахача пхе шерарчул 100 миллион квадратни метр дукхагIа хула цIенош; дикка тоадолда бахаш болча наха коммунально - бытовойи культурни гIулакхаш делга.

1. **Болхлойи гIулакхерча наьхеи алапи лакхделга** чакхдоаккхалда керттерча укх лостамегIа:

— болхлойи гIулакхерча наьхеи алапе ставкаши окладаши алсамйоахийла, хьалхарча аргIанна лоха алапеш ийлеча болхлой категорешта къахьегамах тела мах лакхбелга дага а кхоабаш;

— болхлошта, инженерно - технически болхлошта, гIулакхерча наха къахьегамах тела мах лакхболба планированеи экономически стимулированеи кердача методашка йоахача предприятешка хулийтача материальни поощрене фондий чотах. Дикка чIоагIа лакхдолда доахаш долча алапена юкъера премейи цхьан ханнарча вознагражденейи дакъа, цунца хIара болхлочун хьашташ предприяте коллектива а бIарччача общества а хьашташца диззагIагIа цхьана тардолийтилга Iалаш а деш. Къахьегама цу хьаста чотах тела мах производство дегIайоалаяраи цун эффективность лакхъяраи юкъе хIара коллективо а къаьст - къаьстача болхлочо а лоаца дакъа лоархIам болашагIа мел хула дукхагIа лакхлуш хургба;

— алапи лакхдара дола гIулакхаш чакхдоахаш чIоагIагIа хулийтийла къахьегама хьалаш халеи зеннеи долча доакъошка, лаьттанна кIалхарча балхашка, лакхъяь интенсивность йолча балхашка болча болхлой къахьегамах мах телара йола совленаш. Къахьегамах мах телара формаш а системащ а толашагIа хулийташ тоайойла, къаьстта йола уйла къахьегама овсарле дегIайоалаяра, технически прогресс сихъяра, продукце дикал лакхъяра стимулировани ю цар лоархIам чIоагIбара тIа а ерзаеш.

2. Белгалдеча общественни производство дегIайоалаярга, Iилма дегIадарга, бахаш бола нах Iалашбара сфера шеръяларга хьежжа **1970 шера 91—92 миллион саг хургволаш къоастайойла халкъа боахамерча болхлойи гIулакхерча наьхен дукхал.**

3. ХIанзарча ханара **кхерамзлен техника** средстваш предприятешка шерагIа юкъекхухьилгеи **санитарно-гигиенически хьалаш** хулийтилгеи Iалашдолда. Цу гIулакха хиланза яргйоаца машинаши приспособленеши, хIаьта иштта специальни барзкъаши кога гIирсаши дукхагIа хьа а долда, цар дикал тоа а йойла. Цу белгалдаьча гIулакхашта лаьрхIа йола производстваш яхка езаш хилар лоархIалда.

4. Къахьегама овсарле лакхъяреи колхозий къахьегама ресурсех дерригa шу чаккдаллалца дикагIа пайда ийбареи наькъаца дикка дукхагIа хулийтийла колхозхошта общественни боахамгара тIауха доходаш. ТолашагIа хулийташ тоайойла колхозхой къахьегамах мах телара, натуральни а ахчан а поощрене система, поощреней боарамаш духхьала производствои къахьегама овсарлеи дегIаярга, продукце дикал лакхъяргеи цунга дIадодар лохдаргеи хьежжа а хургдолаш. Юрта бахаш болча наьха доходаш духхьювлача хьастех пе? хила беза цар шоай коа тIара боахам а.

5. Болхлой, гIулакхера нах, колхозхой **пенсешца Iалашбар** дIахо а тоаде дезаш хилар лоархIалда.

6. Бахаш болча наха эшаш йола кхачан продуктай структура дикагIа хулийтийла. **Бахаш болча нахах сага сих дулхи дулха продукташи юкъера лаьрхIача 20—25 процент алсамдоаккхалда, шуреи шурий продукташи — 15—18, шекар—дукха совгIа-эшашагIа доацаш 25, баьца даараши харбазаш-пасташи — 35—40, ганарий даьтта — 40—46, сомий комсаши — 45—50, чкъаьреи чкъаьран продукташи — 50—60 процент алсамдоаккхалда.**

Бахаш болча нахага кIадаш, барзкъаш, трикотажни изделеш йохкилга 1,4-зза алсамдоаккхалда, цар даькъе тIехнахьеи чухнахьеи дувхо пазата баракъаш дохкилга 1,9-зза алсамдоаккхалда.

7. **ДикагIа хулийташ тоадолда бахаш бола нах торговле хьакъехьа Iалашбелга,** юрташка бахаш болча нахьа доходаш дегIаахарга хьежжа юртий моттигашка торговли сихагIа дегIаахa езаш хилар белгал а деш.

Массе а моттигашка шерйойла кхачан товарий ассортимент, хьалхарча аргIанна маькха - булкай, кондитерски, макаронашха йолча хIамай, шурий продуктай, ганарий а хьайбай а хьоаналий, консервай, халкъа потреблене кхыча товарий ассортименташ а шеръеш. Дикка тоайойла паччахьалкхени кооперативнии торговле сете гIолла бахаш болча нахага йохкача коартолийи баьца даарийи дикал.

Къаьстта йола уйла тIайохийтийла бахаш болча наха, къаьстта а юрташка бахаш бараша, хетташ дола культурно-бытовой а боахама а гIулакхашта эша товараш а, хIаьта иштта гIишлой материалаш а хилийтара. Дикка алсамдоаккхалда радиоприемникаши радиолаши, телевизораш, мебель, цIагIа лелаю холодильникаш, легковой автомобилаш, мопедаш, мотовелосипедаш, хьуна материалаш, цемент, кIаьда йола тхов тIа екха хIамаш, шифер йохкилга.

ДукхагIа хулийталда моттигашкарча ресурех хьаду товараш дохкилга, алсамдоаккхалда мах беча организацеша колхозашкареи бахаш болча нахагареи сов йола юртбоахама продукташ а, хIаьта иштта хьуна сом, комараш, грибаш, модз ийделга. Дикка тоайойла колхозни базарашкара торговли, базарашка сом, баьца дарааш, кхыйола продукташ йохкара юкъе колхозаша шерагIа дакъа лувцара дола хьалаш хулийталда; вIаштIехьадоаккхалда совхозаша сов йола продукташ базарашка е магазинашка гIолла юкъарчал доацаш бахаш болча нахага йохкилга.

Торговле болхлой дикагIа дух тIа бувла беза бахаш болча наха хеттача халкъа потреблене товарий, товарни фондаш мехка районашка гIолла дIаса нийсъе еза цар, хетташ хидара хувцамий, цу даькъе сезонни, климатически хьалий, хIаьта иштта къамий башхалонийи терко а еш.

Шеррача масштабегIа юкъекхухьийла прогрессивни, бахаш болча наха аьттув бола торговле формаш—товарашта дола заказаш хьайиделга, уж цIагIа дIакхухьилга, образецех дохкилга, кхыдараш. ДегIакхувлалда посылкашца а дIа-са кхухьаш а товараш дохкилга, къаьстта а юрташка. Магазиний, цар даькъе потребительски коопераце магазиний, паччахьалкхен а кооперативни а складий, холодильникий, хранилищай сеть шеройла.

Халкъа потреблене товараш деча предприятей болхлоша ший ханнахьа чакхдоахалда цу товарий ассортимент шеръяра а дикал лакхъяра а долла гIулакхаш, бахаш болча наха хеттарашка а маьхаш деча организацей заказашка а хьежжа.

Торговлеи общественни кхачани предприятей балха общественни тIахьожам лоаттабара юкъе болхлоша, гIулакхерча наха, колхозхоша, цIенноаноша хьинаре дакъа лувцилга Iалашдолда.

8. **Пхе шера чухьа общественни кхачан предприятей оборот дукха совгIа-эшашагIа йоацаш 45 процент алсамйоаккхийла,** хIаьта шоай продукци арахецилга — 70 процент. Столовешка, закусочнешка, кафешка, ресторанашка наха гIулакх дара культура лакхйойла; цу предприятей сеть шеройла. Къаьстта йола уйла тIайохийтийла предприятешкарча, учрежденешкарча, совхозашкарча, дешара заведенешкарча столовешка кийчбеча кхачан дикал лакхъяра а болхлой, гIулакхера нах, студенташ, дешархой Iалашбелга дикагIа хулийташ тоадара а.

9. Бахаш болча наьха реальни доходаш лакхъяр духьа, халкъа потреблене товараш хьаделга а хиланза даргдоаца товараши финансови ресурсаши Iоазелга а дегIа ме доагIа **чакхдоахалда къаьст-къаьстача кхачан а промышленни а товарий паччахьалкхен рознични маьхаш лохдара дола гIулакхаш,** эггара хьалхагIа берий ассортимента товарий маьхаш а лохдеш.

Iалашдолда дIахо а ахчан обращени чIоагIъелга, хIама эцара бола сома низ лакхбелга, бахаш болча наьха реальни доходаш дегIаахараи болхлой шоай къахьегамах хьахулаш долчун хьаштдолаш хилар чIоагIдараи хиланза даргдоаца хьал из махиллара.

10. **Нах чуIе цIенош хьалделга шер а долда, бахаш бола нах чуIеча цIеношца Iалашбар дегIа а доаладолда.**

1966—1970 шерашка городашка, болхлой поселкашка, совхозашка паччахьалкхен капитальни вложенейи кооперативни средствайи чотах хьалдолда ерригa а 400 миллион гаргга кв. метр хула нах чуIе цIенош, къаьстта йола уйла юрташкарча моттигашка нах чуIе цIенош хьалделга шердара тIа а ерзаеш.

Бахаш болча наьхеи колхозийи низаща юрташка нах чуIе 2—2,5 миллион цIаи городашка, болхлой поселкашка, совхозашка, паччахьалкхен кредита новкъостал а долаш, болхлойи гIулакхерча наьхеи низаща 80 миллионал дукхагIа кв. метр йола нах чуIе наьха шоай доалахьа дола цIеноши хьалде дезаш хилар лоархIалда.

Социально-культурни гIулакхаш дареи нах чуIе цIенош хьалдареи фонда чотах предприятей болхлоштеи гIулакхерча нахаи дола цIенош хьалделга шердолда. 3—4-зза алсамдоаккхалда кооперативни дола нах чуIе цIенош хьалделга, уж хьалдара безам тIагIоргболеи нах чуIе цIенош хьалдара йолча кооперативашка нах ионагIа юкъе оазргболеи гIулакхаш а деш. Паччахьалкхен кредита новкъосталцеи шоай доалахьарча средствай чотахи къаьстта шоай дола нах чуIе цIенош хьалдара болхлошта, гIулакхерча наха, колхозхошта гIо лоаттадолда.

Нах чуIе цIенош хьалдара дикали уж вахара аьттув болаш хилара боарами лакхболба. Йолаш йола нах чуIеча цIеной фонд меттахьа лоаттаелга, уж вахара аьттув болаш хилар лакхделга, царех пайда ийбар тоаделга Iалашдара эша гIулакхаш долда.

ДикагIа хулийташ тоадолда бахаш бола нах коммунальни хьакъехьа Iалашбар. Керттерча даькъе йистедоаккхалда ерригa городаш хица Iалашъяр централизованни хулийтилга. Нах чуIеча цIеношка газ йиллара боарам лакхболба городашка 50—55 процентага кхаччалцеи юрташка 20—25 процентага кхаччалцеи. Газ юллийла 1000 кIезигагIа йоацача городашкеи городий тайпара йолча нах бахача пункташкеи. Электроэнергех шерагIа пайда эцалба бахаш болча наьха бытовой хьашташ Iалашдара. Электроэнерге городашка бахаш болча наьха коммунально - бытовой гIулакхашта эшараашта дIахецилга 1,6-ззеи юрташка бахаш болча наьха коммунально-бытовой гIулакхашта эшараашта дIахецилга 3-ззанел тIехи алсамдоаккхалда. Городской пассажирски транспорта дерригa тайпаш дIахо дегIадоаладе дезаш хилари бахаш бола нах цунца Iалашбелга дикка тоаде дезаш хилари лоархIалда, городашка пассажираш дIа-са кхувлилга 1,5-ззанел кIезигагIа доацаш алсам а доаккхаш.

Городийи поселкайи планировка а кхы тIа гIирсаш хьалдара а дикал лакхйойла. ДикагIа хулийташ тоадолда нах бахаш йолча пунктий санитарни хьал, цIенхаштта къовсам лоаттаболба городашкареи болхлой поселкашкареи хи а фе а бассейнаш бIехъеш хиларца, чIоагIа хулийталда Iалам лораделга, къаьстта а йоккхийча городашта гонахьарча зонашка.

11. Iалашдолда **бахаш болча наха гIулакх дара дерригa тайпаш дегIадоаладелга.** Вахара гIулакхашца нах Iалашбара службах халкъа боахама йоккха механизированни дакъа хулийталда. Бахаш болча наха деча вахара эшача гIулакхий боарам дукха совгIа-эшашагIа боацаш 2,3-зза, цу даькъе юртий моттигашка 3-ззанел дукхагIа алсамбоаккхалба 1970 шу тIакхоачаш. Барзкъаш химически цIенделга 6-зза, чуIеча цIеношта ремонт яр 8-зза, бытовой машинаштеи прибораштеи, транспортни средствашта, мебала ремонт яр 3-зза дегIадоагIилга Iалашдолда.

Стационарнии дIа-са ухеи мастерскеши приемни пункташи а йолаш йолча наьха вахара эша гIулакхаш деча механизированни предприятей сеть шеръе езаш хилар лоархIалда. Наха вахара эша гIулакхаш деча предприятешта специализаци елга чакх а доаккхалда, уж технически хьакъехьа кичъенна хилар дикагIа тоа а долда. Юрташка вIаштIехьайоахийла гаргга гIолла ядача городийи районни центрийи наха вахара эша гIулакхаш деча предприятей филиалаши приемни пункташи.

Наха вахара эша гIулакхаш деча служба болхлой лоархIамегIа дола декхар да бахаш бола нах Iалашбара культура, балхий дикал лакхъелгеи уж балхаш кхоачашдара ханаш лоацъелгеи.

12. **ДIахо халкъа образовани дегIайоалае езаш, бахаш болча наьха юкъараобразовательни боарами кадраш кийчъяра** динали лакхъе езаш хилар лоархIалда. Пхе шера чухьа керттерча даькъе чакхдоаккхалда берригача кагирхоша юкъера дешар дешилга юкъедахьар.

ДIаьхдаь ди долча школашкарчеи группашкарчеи дешархой дукхал 2-ззанел дукхагIеи болхлойи юртийи кагирхойи школашкарча дешархой дукхал 1,4-ззанел дукхагIеи алсамбоаккхийла.

(ДIахододар 4-ча оагI. тIа).

КПСС ЦК ПРОЕКТ

1966—1970 ШЕРАШКА СССР ХАЛКЪА БОАХАМ ДЕГІАКХУВЛАРА, ПХЕ ШЕРА ПЛАНАХ ЙОЛА КПСС XXIII-ча СЪЕЗДА ДИРЕКТИВАШ

(ДІахододар. Долалур 1-чеи, 2-чеи, 3-чеи оагІош тІа).

Деша даха ха йоацача берий паччахьалкхен учрежденешкарча берий дукхал 12,2 миллион сагага дІакхоачайойла, уж 1965 шерарчул 1,6-зза дукхагІа а хул. Цо йиш хулийтаргья городашка бахаш болча наха эшача берий учрежденей керттерча дакъе кхоачам хилийта а юрташка бахаш бола нах царца дикка дикагІа Іалашбе а.

Пхе шера чухь кийчболба 7 миллионал дукха совгІа-эшашагІа боацаш бола лакхереи юкъера специальни образовани йола специалисташ, е 1961—1965 шерашкарчул 65 процент дукхагІа. 1970 шера юкъерча специальни дешара заведенешка 1600 эзари лакхерча дешара заведенешка 940 эзари сагагаь дІакхоачадолда дешархой дІайибелга. Специалисташ кийчбара дикал тоайойла.

Халкъа боахама дерригача доакъошта квалифицированни болхлой кийчбелга шердолда. Профессионально-технически дешара заведенешка дешархой дІайибелга 1970 шера 1700 — 1800 эзар сагага дІакхоачадолда, уж дІадахача пхе шера чухь юкъера лаьрхІача шера дІайибаьрел 1,7 — 1,8-зза дукхагІа а болаш.

13. Городашка а юрташка а бахаш бола нах медицински хьакъехьа Іалашбелга дикагІа хулийташ тоаде дезаш хилар лоархІалда. Шеррача масштабех доаржадолда хІанзарча хапарча медицински оборудованеца кийчъяь керда больницаш хьалъелга. Алсамйоаккхийла специализированни медицински повкъостал лоаттаделга Іалашде могаргдолча дукхача профилех йолча городской а юртий районни а йоккхийча больницайи поликлиникайи сеть, къаьстта а йола уйла кхалнаьхен берийи дарбан - профилактически учрежденей сеть шерьяра тІа а ерзаеш. Больницашкарча менгей дукхал 1970 шера 2680 эзарнега дІакхоачайойла.

Медицински промышленноста продукци арахецилга 1,7-ззанел дукхагІа алсамдоаккхалда. Медицински инструменташ, прибораш, аппараташ, оборудовани, молхай препараташ, къаьстта а дега - пхььиий психически лазараш, туберкулез, Іовш дола дестамаш, дІа-са дувлеи вирусни лазараш ца хилийтара а царна дарбаш дара а йола эффективни медикаменташ хьаелга а царех пайда ийбелга а дикка шердолда. Алсамдоаккхалда кийча молхаш хьаелга, хІаьта цар ассортимент шер а йойла. Бахаш бола нах бизза Іалашболба хиланза яргІоацача медикаментаща.

Къахьегамхошта санаторно - курортни дарбаш делгеи салаІар вІаштІехьдоахилгеи дІахо дикагІа хулийташ тоадара дола гІулакхаш долда, шерйойла санаторей, пансионатий, салаІара долча цІеной, туристски базай, пионерски лагерий, спортивни гІирсий сеть. Алсамйоаккхийла къоанопттеи инвалидаштеи долча цІеной - интернатий сеть.

Бахаш болча наьха вахара хьала шерагІа юкъенхухьалда дукхача наха леладу физически культураи спортеи тайпаш, уж юкъараобразовательни школашка, лакхерча а специальни а дешара заведенешка дегІакхувлара ше къаьстта йола уйла тІа а йохийташ.

14. Культураи искусстваи учреждеией сеть шерра дегІайоалае езаш хилари **бахаш бола нах культурни хьакъехьа Іалашбелга массе а оагІора дикагІа хулийташ тоаде** дезаш хилари лоархІалда, къаьстта а юрташкарча моттигашка. Алсамйоаккхийла театрий, массанена а йолча библиотекай, клубий дукхал, цар материально - технически база чІоагІ а еш. Киноустановкай дукхал 160 эзарнега дІахоачайойла, цар сеть юртий моттигашка шеръяра уйла тІа а ерзаеш.

Городеи юртеи а, хІаьта иштта мехка тайп-тайпарча районний а культурни боарамаш вІаши гаргадигара лоархІамера роль йолаш хилаз еза телевидени (цун дакъе тайптайпара бос бар а тІехьа) шерагІа дегІайоалаяра дола гІулакхаш чакхдоахалда. Телевиденеи радиои программай чулоацам дикагІа хулийташ тоаболба.

Издательски гІулакхи полиграфически промышленности дІахо а дегІакхувлилга Іалашдолда. Книжкай тираж дукха совгІа - эшашагІа доацаш 25 процент, журналий яр — 1,5-ззанел дукхагІа, газетий яр — дукха совгІа-эшашагІа доацаш 40 процент алсамйоаккхийла. Книжкаш а кхыйола изданеш а полиграфически кийчъяра дикал толашагІа хулийташ тоайойла.

Бахаш болча нахага почтови корреспонденци, газеташ, журналаш дІакхоачийтилга сихагІа хулийталда. ВІаштІехьдоаккхалда центральни газетий текст фототелеграфни методагІа мехка эггара йоккхагІча городашка чехка дІателилга, Москве газеташ арадувлача дийнахьа уж кепа а детташ, цу городашка бахаш болча нахага дІакхачийтар духьа.

Болхлойи гІуланхерча наьхеи алапи лакхделга, колхозхой ахчани натуральнии доходаш алсамйоахилга, паччахьалкхени кооперативнии торговлера а, хІаьта иштта колхозни базарашкара а маьхаш лохделга, общественни фондашкара кхоача потреблени шеръелга лерхІаш хилар дІа а лоархІаш, дукха совгІа-эшашагІа доацаш 1,3-зза ланхйойла бахаш болча наьха сага сих йола **реальни доходаш.**

Къахьегамхой материальни хьалторо дегІайоалаяра хьакъехьа, эггара а хьалхагІа алапи лакхдара хьакъехьа йола заданеш кхы тІех хила йиш йоацаш яц.

Производства эффективность лакхъяра йола къахьегамхой инициатива дегІаахаро, доал дара йола керда экономически методаш юкъе кхахьаро, предприятей болх дикагІа хулийташ тоабара чотах материальни поощрене ахчан фонд алсамъяларо торонаш хулийт къахьегамга дилла дІа-са нийсдара социалистически принципага хьежжа къахьегамхой реальни доходаш дикка лакхъе.

VIII. Союзни республикай производительни низаш дІа-хьа нийсдари боахам дегІабоалабари

Общественни производства эффективность лакхъяра декхараша дІадех дІахо а союзни республикайи экономически районийи производительни низаш дІа-юха нийсделга тоаделга, боахам комплексни дегІабоалабелгеи специализаци елгеи, къахьега могаргдола баха нах биззагІа производствана юкъеозилга. Халкъа боахама доал дара отраслеви принципаца территориальни планировани нийсса оттаелга.

Производительни низаш дІа-юха нийсделга тоадара кхоачашде дезаш е керттера лостамаш лоархІалда.

1. ДарегІа дола доагора-энергетически бедалеи кхоачамаш долча **мехка малхбоален районашка** лакхача темпашца дегІадоаладолда доагор, электроэнерги йоаккхилга, бос болча металлургеи химически промышленностей энергии дукха дІайода продукце тайпаш арахецилга, хІаьта иштта дахчана кІоаргга переработка елга. 1970 шера Урала малхбоалерча районашка ерригсоюзни боаккхачох 45 процентага кхоачаш удельни дозал дола кІор боаккхалба (цунца хьайийлача способах боаккхар 77 процентага а кхоачаш), Іалама газ 35 процентагеи мехкдаьтта 16 процентагеи кхоачаш; ерригсоюзни йоаккхачох электроэнерги 28 процентага кхоачаш, алюмини 65 процентага, глинозем 37 процентага, Іаьржача бесара цІаста 58 процентага, целлюлоза 28 процентага, картон 31 процентага кхоачаш. Бахача наха вахаран къахьегараи эша дика хьалаш а даиман хургІола кадраш а хьахилийта лерхІаш малхбоалени къилбаседени районашка мехка юкъерчарея тІехйолча темпашца нах чубаха — коммунальнии культурно - бытовойи гІишлош хьалъелга Іалашдолда.

2. Йоккхий производственни фондаши къахьегама ресурсаши йолча **мехка Европейски дакъа экономически районашкеи Уралеи** болх беш йола производственни мощносташ дукхагІча дакъе эргаьнха тоаяреи царех дикагІа пайда эцареи наькъаца дІахо а производительни низаш дегІадоаладарга хьожалда, къаьстта сменность лакхъяри оборудованега дукхагІа болх байтареи чотах, хІаьта иштта промышленноста дукха къахьега дезача доакъой керда предприятеш хьалъяра наькъаца а доаладеш. Цу районашка керда предприятеш хьал ца яри болх беш йола дукха энерги дІайода предприятеш дегІалхара доазув оттаделгеи правило а хинна дІаотталда.

3. Къахьегама ресурсех пайда эцилга тоадеи промышленность дикагІа дІа-юха нийсъеи лерхІаш керда предприятеш хьалйойла керттерча дакъе юкъерчен йоккха йоацачеи городашка, маІача наьхеи кхалнаьхеи къахьегамах пайда эца безаш хилара лоархІам а беш. Йоккхача городашка промышленность дегІайоалае еза производственни мощностех дикагІа пайда эцареи болх беш йола заводаш экономически пайдане хургІолаш эргаьнха тоаяреи, хІаьта иштта цу городашка бахача наха а боахама гІулакх деш йола керда предприятеш хьалъяреи наькъаца.

4. Эргадаьха тоадолда районашта юкъереи республикашта юкъереи бувзамаш, къаьстта мехка малхбузерчеи малхбоалерчеи районашта юкъера дараш а тоадеш. Из дара чІоагІйойла широтни транспортни магистралий цхьаццайола участкаш, ерриг чакхъяллалца эксплуатаце йохийтийла Среднесибирски магистраль, Средни Ази мехка Европейски дакъах хетташ керда машиннаькъаш дохкалда. Средни Ази —Центр, Малхбузен СибарегІе — СССР Европейски дакъа яхача газопроводий системаш йохкийла.

5. Керда а эргаьнха тоаль а предприятеш дІа-юха нийсъяра технико-экономически ларда боарами оптимальни размераши чІоагІйойла производства общественни издержкаш лакхъяра декхаро маяххара, энергетикага, нах чубахача — коммунальни боахамга, царца дувзаденна долча кхыча доакъошка, хІаьта иштта потребителашка продукци дІакхачийтарга дІайолха затрата юкъе а йохийташ.

Производство дІа-юха нийсъяра планироване ларда тІа оттайойла халкъа боахама доакъош дегІаахара а дІа-юха нийсдара а Іилма ларде йола схемаши экономически районаш дегІаахара схемаши. ЧІоагІдолда территориальни планированеи производительни низаш дІа-юха нийсдара экономически эффективность къоастареи Іилма проблемаш увттаелга; уж дешаш къоастадеча ведомственности местничествои юкъе ма йоалайойла.

6. Ерригача союзни республикашка производительни низаш нерда чІоагІа ланхлулгеи бахача наьха вахара хьал тоалулгеи Іалашдолда.

1966—1970 шерашка союзни республикай халкъа боахам дегІабоалабара е керттера декхараш къоастадолда.

РОССИЙСКИ СОВЕТСКИ ФЕДЕРАТИВНИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Промышленноста дакъе хьалха латташ дегІайоалайойла электроэнергетика, Іаьржа а бос бола а металлурги, мехкдаьтта газовой химически промышленность, машиностроени, ейга а кхачан а промышленность.

Промышленни продукци яккхара боарам 1,5-зза гаргга лакхболба, цунца машиностроенеи металлообработкаи продукци 1,7—1,8-зза а еш.

1970 шера электроэнерги яккхара боарам 526—532 миллиард киловатт-сахьат оттаболба, мехкдаьтта даккхара — 271—281 миллион тонн, газа — 103—113 миллиард кубометр, кІора — 373—380 миллион тонн, минеральни удобренеш яхара — 31,6—33,3 миллион тонн, химически хьоасай — 510—542 эзар тонн, пластически массайи синтетически кІувнийи — 1486—1616 эзар тонн, автомобильнии мотоциклетнии покрышкаш — 29—30 миллион, чона — 47—48 миллион тонн, болата — 69—71 миллион тонн, Іаьржача металлий проката — 52—54 миллион тонн, болата турбай — 8,3—9 миллион тонн, целлюлоза — 7,3—7,9 миллион тонн, каьхата — 4—4,3 миллион тонн, цемента — 60—63 миллион тонн.

Боамбе каьхата кІадаш долда 5—5,2 миллиард квадратни метрага кхоачаш, кхалнаьха пазаташи носкеши 907 миллион парага кхоачаш, трикотаж 727—772 - миллионага, кога бувхабу телата гІирс 324—333 миллион парага, дулх 3,2—3,4 миллион тоннага, мерзача шурий продукци 9,6—10,2 миллион тоннага, свеклах даьккха шекар — песок 3,1—3,2 миллион тоннага, генарий даьтта 1,3 миллион тоннага, консерваш, 4,5—4,7 миллиард условни банкага, радиоприемникаши радиолаши 4,5 миллионага, телевизораш 4,9 миллионага, мебель 1,3—1,4 миллиард сомага кхоачаш.

Юрта боахаме керттера декхар лоархІалда ялат, къаьстта кІа, магогга дукхагІа даккхар, хІаьта иштта дугеи кхыйола крупай культураши яхар.

РСФСР-е валовой лаьрхІа 110—112 миллион тоннага кхоачаш ялат доаккхалда. Пхе шера 550 эзар гектар хий дула лаьтта эксплуатаци е доладолда, 2,5 миллион гектар сов дукха тІоадал йола лаьтта докъадолда, 4 миллион гектар хулача даьгІенашка хий дуллалда. Мангал хьокха моттигаш, даьгІенаш овлангара тоаергйола мероприятеши 6,3 миллион гектара тІа кхыдола культурно-технически балхаши, хІаьта иштта мистача лаьттанта известковани яра мероприятеши йойла.

Европейски дакъа тІеи Уралеи болх бе йолайолийтийла Конаковски, Киришски, Костромски, Новочеркасски, Кармановски, Ириклински, Рефтински ГРЭС-ай мощносташ, Нижне-Камскии Чиркейскии ГЭС-ай хьалхара агрегаташ, Саратовски гидроэлектростанци хьалъяь а йоаккхийла, Чебоксарски яр хьалъе а йолайойла.

Курски магнитни аномале моттигашкара аьшка руда 2,2-зза дукхагІа доаккхалда. Ново-Липецки, Череповецки металлургически заводашка, Нижне-Тагильски, Магнитогорски, Орско-Халиловски металлургически комбинаташка, Челябинскии Верхне - Исетскии металлургически заводашка керда мощносташ болх бе йолайолийтийла. Бокситаш йола Северо-Онежски йоккха моттиг караерзае йолайойла; хьалъяь йоахийла Урупскии Гайскии горнообогатительни комбинаташ. Хьалъяь а яьха, йиззача мощностах болх бе йолайолийтийла Киришски, Рязански, Ново-Ярославски, Волгоградски мехкдаьтта чакхдоаха заводаш. Березникашка шоллагІйола калийни комбинат хьалйойла. Баженовски асбестови комбината мощносташ лакхйойла. Хьалъяь йоахийла Чебоксарски, Камышински, Балашовски, Краснодарски, Шахтински, Оренбургски, Чайковски текстильни комбинаташ. Ейгача, кхачан, чкъаьран промышленноста керда предприятеш хьалйойла Альметьевск — Горький (III аргІа), Ярославль — Кириши яха нефтепроводаш йохкийла, Белорецк — Чишмы Краснодар — Туапсеи яха машиннаькъаш дахка доладолда.

Кердача пятилетка доархІама халкъбоахама декхар лоархІалда **СибарегІени Дальни Востокеи районашка** производительни низаш дегІадоаладар.

Малхбузен СибарегІен территоре мехкдаьттеи гази йоаллача керда хьайийлача моттигий база тІа, хІаьта иштта хьуний рузкъаш тІа хьайойла йоккха халкъбоахама комплекс. Малхбузен СибарегІа мехкдаьтта 20—25 миллион тоннагеи газ 16—26 миллиард кубически метраген кхоачаш йоаккхийла. Верхне-Кондинскии Тавдинскии хьун промышленноста комплексаш хьалъе йолайойла. Тюмень — Сургут яха машиннкъи Усть-Балык — Омск яха нефтепроводи юллийла. Дилла доахалда Ивдель-Оби Тавда—Сотпики яха машиннаькъаш, Шаим — Тюмень яха нефтепровод, хІаьта иштта Березов—Игрим—Серов — Нижни-Тагил яха газопровод.

СибарегІа 141—143 миллиард киловатт-сахьатага кхоачаш дукхагІа йоаккхийла электроэнерги. Йиззача мощностаца болх бе йолайолийтийла Красноярски ГЭС. Хьалъяь йистейоахийла Иркутски алюминиевой, Ачински глиноземни заводаши «Тувакобальт» яха комбинати; сихагІа хьал а йойла, болх бе а йолайолийтийла Красноярскии Братскии алюминиевой заводаш, хІаьта иштта Красноярски алюминиевой прокатни завода мощносташ. ЦІастеи никелеи руда доаллача Талнахски рудкъан моттиг караерзаяра база тІа шерйойла Норильски комбинат, караерзайойла Кия-Шалтырски нефелинаш йоахка моттиг. Караерзае йолайойла цІаста рудаш доахка йоккха Удокански моттиг.

Керттерча дакъе яь йоаккхийла малхбузен-СибарегІен металлургически завода хьалхара аргІа, болх бе йолайолийтийла Коршуновски горнообогатительни комбинате керда мощносташ, хьалъе йолайойла Малхбоален СибарегІара ферросплавий завод.

Омскии Ангарскии мехкдаьтта чакхдоахача заводашка, Ангарски, Усольски, Кемеровски, Омски, Барнаульски химически комплексай предприятешка мощносташ лакхйойла. Хьалъе йолайойла Красноярски краера электрохимически комбинат, СибарегІара мехкдаьтта чакхдоаха завод хьалъе лоархІалда.

Болх бе йолайолийтийла Черногорски, Кемеровски, Ленинск-Кузнецки, Тюменски, Читински текстильни комбинаташ.

Братски хьун промышленноста комплекса хьалхара аргІа яь йистейоаккхийла, шоллагІъяр шерра хьалъе йолайойла, хьае йолайойла Ассиновски, Енисейски, Чунски хьун комплексаш. Яь йистейоаккхийла Маклаково-Енисейски хьун херх хьоххача заводий группа.

Кузбассера арадоала машиннаькъаш чІоагІдолда, керда районаш промышленно караерзаелга Іалашдеш дола Хребтово-Усть-Ильински, Решоташ — Богучанаш яха машиннаькъаш дохкалда.

Сихъяь дегІайоалайойла Дальни Востока экономически потенциал. ДІахо а дукхагІа доаккхалда дошув, олово, вольфрам, ртуть, алмазаш, слюдаш. Солнечни горнообогатительни комбинат хьал а Хрустальнински яр шер а йойла, караерзае йолайойла Якутски АССР-ера Іалама алмазаш доахкеи Приморски краера вольфрам йоаллеи моттигаш. Депутатски горнообогатительни оловяни комбинат шерра хьалъе а Приморски горнохимически комбинат хьалъе а йолайойла. Дикка шерболба геологопоисковни тохкамийн балхий боарам.

Мехка керда металлургически база Дальни Востоке хьаяра проектно-изыскательни балхаш долда. Промышленно караерзае йолайойла Якутски АССР-ера газ йоалла Усть-Вилюйски моттиг.

Хьалъяь йоаккхийла Комсомольски целлюлозно-картонни комбината хьалхара аргІа, хьалъе йолайойла керда йоккха хьун промышленноста комплекс. Шерра хьалйойла Зейски гидроэлектростанци, хиш Іаржаш хиларца къовсам лоаттабара гІулакхаш долда.

Ерригсоюзни боарамах 35 процентага кхоачаш доахалда Дальни Востоке чкъьарий, киташ, форда оакхарий, форда продукташ.

Владивостокерча, Находкерча, Ванинерча форда порташка кемаш дукхагІа чакхдувлилга вІаштІехьдоаккхалда. Вавино-Сахалин гІайре яха паромни переправа хьалйойла, Комсомольск-на-Амуре юххе Амур хи гІа тІий тилла доладолда.

УКРАИНСКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Энергетика, машиностроени, газови, химически, ейга промышленность сихъяь дегІайоагІийла, хІаьта иштта дІахо а Іаьржа металлурги, кІореи кхачани промышленность дегІайоагІилга Іалашдолда. Промышленни продукци арахецилга 1,5-зза гаргга лакхдолда.

КІор 209—211 миллион тонн, электроэнерги 161—163 миллиард киловатт-сахьат яккха, чон — 42—43 миллион тонн, болат — 48—49 миллион тонн лоаладе, Іаьржа металлий прокат 37—39 миллион тонн, болата турбаш — 4,7—5 миллион тонн арахеца оттадолда. Мехкдаьтта 2-ззеи, газ 1,5-ззеи дукхагІа йоаккхийла, прибораши автоматизаце средстваши 2-ззанел совгІа, химически оборудовани 1,8—1,9-зза, юртбоахама машинаш 1,6-зза, трактораш — 1,6-зза дукхагІа арахецийла.

Минеральни удобренеш 10,9—11,5 миллион тоннага, синтетически кІувнаши пластмассаши 227 эзар тоннага, химически хьоасаш 104—108 эзар тоннага, цемент — 17—19 миллион тоннага, кІадаш — 625—644 миллион квадратни метрага, трикотажни изделеш —275—290 миллион хІама, кога бувхабу телата гІирс—117—122 миллион парага, генарий даьтта 882—956 эзар тоннага, свеклах доаккха шекар —песок 5,6—5,7 миллион тоннага, консерваш 2,7—2,8 миллиард условни банкага кхоачаш арахецийла.

Донбассера болх беш йола шахташ эргаьнха тоаелга сихдолда. Кременчугски мехкдаьтта чакхдоаха завод хьалъяь а йоаккхийла, керда мехкдаьтта чакхдоаха завод хьалъярга юха а хьожалда. Хьалъяь йоаккхийла вІашагІтеха энергосистема, Криворожски, Лугански, Змиевски, Трипольски, Бурштынски ГРЭС-аш, хьалъе йолайойла Донбассера керда ГРЭС, Ново-Днепровскии Ладыжинскии ГРЭС-аш.

Хьалъяь йоахийла Днепровски горнообогатительни комбинати Северни а Ингулецки а из морча комбинатий шоллагІа аргІаши. Шерйойла Никитовски ртутни, Иршински горнообогатительнии, Верхне-Днепровски горнометаллургически комбинаташ. ДІахо а машиностроени дегІайоалаярга юхахьожалда дукхагІча дакъе болх беш йола предприятеш шеръяреи эргаьнха тоаяреи чотах.

Ровенски азотни удобреней заводеи Белоцерковски резинотехнически комбинатеи хьалхара аргІаш хьайойла. Черкасски химически, Яновски горнохимически, Ново-Стебниковски калийни, Калушски химико-металлургически комбинаташка, Крымски содови заводеи Крымски титана двуокиса заводеи мощносташ болх бе йолайолийтийла. Хьалъе йолайойла Къулбехьеи - Сивашски магнезитови завод.

Хьалъяь йоахийла Черниговски, Черкасски, Тернопольски текстильни комбинаташ. Кхачани дулха-шурийи промышленноста предприятеш хьалъелга сихдолда.

ДукхагІа доаккхалда кІа, гречиха, дуга, шекара свекла, гидуаргаш. Республике валовой лаьрхІа 37—38 миллион тоннага кхоачаш ялат доаккхалда.

Болх бе доладолда хий дехка 650 эзар гектар лаьтташ. Къилбаседа-Крымски канала зонера хьалъяь хий дехкача система хьалхара аргІа а йоаккхийла, уж лаьтташ кара а дерзадолда. Республика Полесье районашкеи малхбузерча областашкеи 700 эзар гектар хула лаьтташ докъадеши хий дехкара системаш эргаьнха тоаеши балхаш долда. Донбассера городаш, болхлой поселкаш, промышленни предприятеш хица Іалашъелга тоадолда.

Яь йистейоаккхийла Москва-Киев—Львов—Чоп яхача машиннаькъашта еш йола электрификаци, Одессера форда порт эргаьккха тоаелга, Ильичевске хьалйойла чкъаьран порта хьалхара аргІаш, кемашта ремонт ю завод, форда порта шоллагІа аргІа.

Іаьржача форда йистера, Приазовьера, Карпаташкара курорташ дегІаухилга Іалашдолда.

БЕЛОРУССКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

ДІахо а машиностроени, дуаш долеи калийнии тухий йІаьхийча торонех пайда эцара кІийлен тІа химически промышленность дегІайоалайойла.

Промышленни продукци 1,7-зза гаргга дукхагІа арахецийла, электроэнерги 2-зза, торф 1,7-зза дукхагІа доаккхалда, мехкдаьтта 4,4-зза дукхагІа юххьанца чакхдоаккхалда, минеральни удобренеш 3,8-зза, химически хьоасаш 3,2—3,7-зза, прибораш, автоматизаце средстваш, царна эша запасни оатхалаш 1,8-зза, картон 3,5-зза, кІадаш 2,4-зза, трикотаж 2 —2,1-зза, дулх 1,3-зза, мерзача шурий продукци 1,6—1,7-зза дукхагІа арахецийла.

Республике хьайойла мехкдаьтта доаккха промышленность. Хьалъяь йоахийла Полоцки мехкдаьтта чакхдоаха, Гродненски азотнотукови, Гомельски суперфосфатни заводаш, Солигорски шоллагІйола калийни комбинат, хІаьта иштта Пински трикотажни комбинат. Болх бе йолайолийтийла Лукомльски ГРЭС-а хьалхара агрегаташ, хьалъяь йоаккхийла Березовски ГРЭС. Хьалйойла Солигорскера кхоалагІйола калийни комбинат, Светлогорски целлюлозно-картонни комбинат, Могилевски искусственни хьоасан комбинат, Полоцки химически комбинатеи Мозырски мехкдаьтта чакхдоахача заводеи хьалхара аргІаш, хІаьта болх бе йолайолийтийла Бобруйски шинни завода мощносташ. Хьалъе йолайойла боамбе-каьхата кІадаи даьреи комбинаташ.

Республика юрта боахамаш шурийдулха хьайбай боахаме, хьакхарч лелаеча, коа тІара оалхазараш кхоабача, коартолаш, лен-долгунец йоаккхача специализаци елга сихдолда. ТІехъяьнна тІоадал йола 1,5—1,6 миллион гектар лаьтта докъадолда, 900 эзар гектар гаргга дола лаьттара кІотаргаши петараши дІаяьккха мукъадоаккхалда.

УЗБЕКСКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Узбекистан СССР-е боамби баккхара керттера база хиналга а хІанз йолаш хилар а теркал а деш дІахо дегІадоаладе деза боамбий боаккхилга, Іалашде деза бос бола металлурги, газови, химически ейга, кхачан промышленность дегІайоалаелга.

Промышленни продукци хьаяра боарам 1,6-зза дегІабоалабе беза, газ йоаккхилга — 2,3-зза, электроэнерги — 2,2-зза, минеральни удобренеш — 2-зза, рафинированни цІаста — 2,8-зза, даьреш — 2,8 — 3-зза, генарий даьтта — 1,3-зза, сомий-баьца дарий консерваш — 1,6-зза дукхагІа арахеца еза. Дикка дукхагІа хьаергья ирригаценеи боамби кхебарай эша машинаш.

Хьалъяьяха еза Ферганера азотни удобренеши искусственни хьоасеи бу заводаш. Шеръе еза Алтын-Топкански свинцово-цинковии цІастеи комбинат, цига концентрированни минеральни удобренеш хьаелга вІаштІехьа а доаккхаш; хьалъяьяккха еза Ингичкински вольфрамови рудник, болх бе дІайолаялийта еза туголавки металлий Узбекски комбинатеи Навои яхачара химически комбинатеи мощносташ. Хьае еза дошув доаккха промышленность. Хьалъяь йистеяха еза Ташкентскии Навоинскии ГРЭС-аш, Чарвакхски гидроэлектростанци, болх бе йолаялийта еза Бекабадски ГРЭС-а хьалхара агрегат. Алсамъяккха еза Урале дІайохьийта газ, хьае еза Бухарски газ йоалла район — Ташкент — Фрунзе — Алма-Ата яха газопровод.

Хьалъе еза цІагІа лелаю холодильникаш ю завод. Яь йистеяккха еза штапельни хьоасах даьреш ду Намангански комбинат. Хьалъе еза хлопчатобумажни комбинат, хлопкопрядильни, кога гІирс бу, трикотажни фабрикаш, шиъ маслоэкстракционнии шиъ консервнии заводаш, комсех чхьагІар доаккха завод.

Биткъьига хьоаса болча сортех бола боамби боаккхилга дегІадоаладе деза. Эксплуатаце дІачудала деза 500 эзар гектар хий дехка керда лаьтта. ДІахо а де деза Меца, Карашински аренаши Сурхан-Ширабадски атагІа лаьтташта хий дехкилгеи уж карадерзаделгеи. Балхаш дІадоладе деза хий дехкача лаьтташцара диралли ушалаши йола моттигаш дІаяхара, кхоачамхилал хий доаца системаш хица Іалашъяра. Хица Іалашъе еза 3,5 миллион гектар хилал йола даьгІенаш. Аму-Дарья яхача хина лохерча йистошка вІашагІйолла еза дуга кхедеш йола йоккха база. ДегІадоаладе деза баьца дарараш, харбазаш, пасташ, сом, комсаш йоахилга. ДегІакхувла деза каракулеви элтараш дахараи дулхамахьараи лаьрхІа жа леладелга.

КАЗАХСКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Кхоачашде дезаш лоархІалда бос болеи Іаьржеи металлурги, кІора, мехкдаьтта, химически ейга, кхачан промышленность сихагІа дегІакхувлилга.

Промышленни продукци хьаяра боарам 1,7-зза гаргга лакхбе беза, электроэнерги йоаккхилга — 2-зза, рафинированни цІаста арахецилга — 1,9-зза, даш — 1,4-зза, цинк — 1.9-зза дукхагІа даккха деза. КІора боаккхилга 68—69 миллион тоннага дІакхоачаде деза, цу дакъе хьайийлача способаца 32 миллион тонн а боаккхаш, мехкдаьтта доаккхилга 15 миллион тоннага дІакхоачаде деза, аьшка руда — 26 миллион тоннага, чон арахецилга — 4— 4,5 миллион тоннага, болат арахецилга—3,5—4,6 миллион тоннага, минеральни удобренеш — 2—2,2 миллион тоннага кхаччалца, цемент — 6—6,3 миллион тоннага. дулх — 505 эзар тоннага, кІадаш хьаделга — 130—143 миллион квадратни метрага дІакхоачаде, кога гІирс белга 25—26 миллион парага, трикотажни изделеш — 95—101 миллионага.

Хьалъяьяккха еза Джезказгански горнометаллургически комбинати Лениногорски цинкови заводи, болх бе йолаялийта еза Тишински дашацинкови Саякски цІастеи рудникаш, Николаевскии Орловскии горнообогатительни предприятей хьалхара аргІаш, Павлодарски глиноземни завода шоллагІа аргІа. Хьалъе дІайолае еза Малхбоален-Казахстански цІаста лоаладойи цІаста электролитнии завод.

Керттерча дакъе йистедаккха деза Карагандински металлургически завод хьалъелгеи Ермаковски ферросплавни завода мощносташи Лисаковски горнообогатительни комбината хьалхара аргІеи болх бе йолайолийтилга. Соколовско - Сарбайски горнообогатительни комбината мощносташ шера 30 миллион тонн руда доаккхаргдолаш дІакхоачае еза, окатышеш арахецилга дегІа а кхувлаш. Хьалъе дІайодае еза Качарски горнообогатительни комбинат.

Экибастузски оалача кІора боаккхача моттиге балха юкъеяхьа еза кІора йола керда мощносташ, хІаьта цу кІора тІа хьалъе еза Центральнии Къилбаседеи Казахстан электроэнергеца Іалашъергйола а СССР-а Европейски дакъ тІарча районашкеи Уралеи электроэнерги дІаяхьийта вІаштІехьдоахаргдола а электростанцеш. Болх бе йолаялийта еза Ермаковскии Джамбулскии ГРЭС-ай хьалхара аргІаши хІаьта иштта Капчагайски ГЭС-а хьалхара агрегаташи.

Сухалбе беза Мангышлак яхача ахгІайрен тІа мехкдаьттеи гази луш йола промышленноста керда йоккха район хьаяра, Гурьевски мехкдаьтта чакхдоаха завод шеръяра, Павлодарскии, Чимкентскии мехкдаьтта чакхдоаха заводаш хьалъяра а цар хьалхара аргІаш болх бе йолаялийтар Іалашде деза. Каратау яхача фосфориташ йоахача ларда тІа химически промышленноста предприятей йоккха комплекс хьае еза. Болх бе йолаялийта еза Павлодарски химически комбинатера мощносташ. Искусственни хьоаса бу Кустанайски завод хьалъяь а яьккха резинови комбинат хьалъе дІайолае еза, хьалъяьяккха еза Джеты-гарюнски асбестови комбинат.

Іалашде деза юртбоахама бедал чакхйоаккхеи халкъа потреблене товараш арахецеи промышленность сихха дегІайоалаелга. Хьалъяьяккха еза Алма-Атински хлопчатобумажнии Джамбулски кожевенно-обувнойи комбинаташ, штапельни хьоасах костюмаш ю кІадаш ду Кустанайски комбинат. Хьалъе еза 7 швейни, 5 трикотажни, 2 кога гІирс бу фабрикаш, 9 дулха комбинат, 3 кондитерски фабрикаш. Хьалъе дІайолае еза камвольно-маьша комбинат а ейгачеи кхачани промышленноста кхыйола предприятеш а.

1970 шера 21—22 миллион тонн ялат доаккхилга Іалашде деза. Йокъалцеи лаьттанна миха эррози хиларцеи къовсам лоаттабара йола мероприятеш чакхъяха еза. Эксплуатаце дІачудала деза 380 эзар гектар хий дехка лаьтта. Къулбехьеи Казахстане дегІадоаладе деза боамби, шекара свекла, тхьамка, сомаш, комсаш йоахилга. ДукхагІа йоахо е еза дулха хьайбаш леладара, дукхагІа устагІан дулх, тха, каракулеви элтараш, кхакхаш дахара. Кхоачамхиллал хица Іалашъе еза 38 миллион гектар хула даьгІенаш, хІаьта 32 миллион гектар хиллал хьалха хий дуллаш хиннача даьгІенашка эргаьнха тоае еза хинбоахама сооруженеш.

Йистедаккха деза Иртыш-Караганда яха канал, дІахо а Къилбаседа Казахстане хьалъе еза йоккхий водопроводаш.

ГРУЗИНСКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Кхоачашде дезаш лоархІалда керттерча дакъе электроэнергетика, машинаш елга, химически промышленность дегІайоалаелга, хІаьта иштта кхачани ейгеи промышленность дІахо а дегІайоалаелга. Промышленни продукци арахецара боарам 1,6-зза лакхбе беза, электроэнерги йоаккхилга — 1,9-зза, грузовой автомобилаш арахецилга — 2-зза, минеральни удобренеш — 2—2,2-зза, даьреш — 1,4-зза, трикотажни изделеш — 1,6—1,7-зза, чхьагІара материалаш — 1,5-зза, сомий-баьца даарий консерваш хьаелга 2,6-зза дегІадоаладе деза.

Болх бе йолаялийта еза Ингурски, Варцихски, Намахвански ГЭС-ий хьалхара аргІаш, 960 эзар киловаттага дІакхоачабе беза Тбилисски ГРЭС-а низ. Хьалъяьяха еза Ткибулереи Ткварчелереи кІюра боаха шахташ, Руставски азотнотукови завода шоллагІа аргІа, хьалъе еза Маднеульски медноообогатительни комбинат, управляющи математически машинай завод, 2 трикотажни фабрика, юххьанца чайни лист чакхйоаккха 9 фабрика.

Іалашде деза чай, комсаш, цитрусови, тхамка дукхагІа доаккхилга, керттерча дакъе цар хьувкъам лакх а беш. Эксплуатаце дІачудала деза 60 эзар гектар хий дехка лаьтта. Колхидски лохалене 90 эзар гектара тІа мелиоративни балхаш де деза. Кхоачашде дезаш лоархІалда дІахо а курорташ дегІакхувлари царна эша кхачан база хьаяри.

АЗЕРБАЙДЖАНСКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Іалашде деза дІахо а мехкдаьтта, газови, химически промышленность, машинаш елга, ейга, кхачан промышленность дегІайоалаелга.

Промышленни продукци арахецара боарам 1,6-зза гаргга лакхбе беза, электроэнерги йоаккхилга 1,4-зза, минеральни удобренеш — 2,1—2.3-зза, трикотажни изделеш — 2,2—2,4-зза, телата кога гІирс 1,5—1-6 зза, сомий - баьца даарий консерваш — 3,2-зза, чхьагІара материалаш йоахилга — 1,9-зза дегІадоаладе деза.

23,5 миллион тоннага кхаччалца мехкдаьттеи 8 миллиард куб. метрага кхаччалца гази яккха еза. ДІахо а терко еш деладе деза форда тІара мехкдаьтта доалла майдаш караерзаелга.

Хьалъяьяккха еза Кировобадски глиноземни завод, Али Байрамлински ГРЭС, хлопкопрядильнии прядильно-ткацкии фабрикаш. Болх бе йолаялийта еза Сумгаитски химически комбинатера мощносташ. Керда тепловой электростанци, Шамхорскии, Тертерскии гидроэлектростанцеш, филизчайски полиметаллически комбинат, цементни завод, хлопчатобумажни комбинат хьалъе дІайолае еза. Хьалъе еза слесарно-монтажни инструментай завод, чуханахьа дувхаду пазата баракъаш ду шиъ фабрика, искусственни телат ду завод, 5 консервни, 4 табачно-ферментационни заводаш, хІаьта иштта юххьанца чхьагІар доаккха заводаш.

Кхоачашде дезаш лоархІалда боамби, тхамка, комсаш, сомаш боахилга дІахо а дегІадоаладар, хьалха хьадоала баьца дараш кхеду йоккха база хьалъелга Іалашде деза. Кура-араксински лохаленийи Мутански аренийи лаьттай мелиоративни хьал тоаде деза, цу гІулакха 200 эзар гектар хулача лаьттанцара дирал дІайоаккхаш балхаш де деза. Эксплуатаце дІачудала деза 60 эзар гектар хий дехка керда лаьтташ.

(ДІахододар 5-ча оагІо тІа).

1966—1970 ШЕРАШКА СССР ХАЛКЪА БОАХАМ ДЕГIАКХУВЛАРА ПХЕ ШЕРА ПЛАНАХ ЙОЛА КПСС XXIII-ча СЪЕЗДА ДИРЕКТИВАШ

КПСС ЦК ПРОЕКТ

(Йистедоалар. Долалур 1-чеи, 2-чеи, 3-чеи, 4-чеи оагIош тIа).

ЛИТОВСКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Кхоачашде дезаш лоархIалда прибораш ю, электротехнически, радиотехнически, электронни, станокаш ю, хIаьта иштта химически, кхачан, чкъаьрий, ейга промышленность дегIайоалаелга.

Промышленни продукци арахецара боарам 1,7-зза гаргга лакхбе беза, электроэнерги йоаккхилга 1,7-зза, электродвигателаш хьадар— 4-зза, прибораши автоматизаце средстваши — 2-зза совгIа, кIадаш — 2,5—2,8-зза, трикотажни изделеш — 1,9—2-зза, цIевача шура продукци — 1,7—1,8-зза, нахча йоаккхилга 2—2,1-зза дегIадоаладе деза. Массови хьисапе телевизораши цIагIа лелаю холодильникаши хьаелга вIаштIехьдаккха деза.

Хьалъяьккха еза Литовски ГРЭС, Кедайнски химически комбинат, заводаш: топливной аппаратура ер Вильнюсе, телевизораш ер Шяуляе, цIагIа лелаю холодильникаш ер, хIаьта иштта хлопчатобумажни комбинати трикотажни фабрикеи. Чкъаьрий лувцача флота ремонт яра Клайпеде хьалъе еза кемашта ремонт еча завода хьалхара аргIа, объемни пряжа фабрика, искусственни кIаьдача телата заводи шекара заводи.

Iалашде деза шурийна лаьрхIа хьайбаш леладар, бекони хьакхарч лелаяр, коа тIара оалхазараш деладар дегIакхувлар, льноволокно, коартолаш дукхагIа яха еза. Сов тIаьла дола 670 эзар гектар юртбоахама лаьтта докъаде деза.

МОЛДАВСКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Промышленноста керттера дакъа— кхачан промышленность дIахо а дегIайоалаярца цхьана Iалашде деза машинаш ечеи ейгачеи промышленноста дукха къахьега деза доакъош дегIакхувлилга.

Промышленни продукци арахецара боарам 1,7-зза гаргга лакхбе беза, электроэнерги йоаккхилга — 2,2-зза, сомий бешамаштеи комсий бешамаштеи гIулакх дара а свекла ккеяра а эша трактораш хьаелга — 4,4-зза, консерваш арахецилга — 2,2—2,3-зза, чхьагIара материалаш арахецилга — 1,4-зза дегIадоаладе деза.

Хьалъяьккха еза 1,2 миллион киловатт низ бола Молдавски ГРЭС, болх бе йолаялийта еза чхьагIар доаккха керда заводаш, 7 консервни завод, шекара завод, 3 ферментационни завод, цIагIа лелаю холодильникаш ю завод, дегIайоалае еза Рыбницкий цементни завода мощность. Хьалъе йолае еза хлопчатобумажни комбинат.

ДукхагIа яха еза комсаш, сомаш, баьца дарраш, тхьамка, шекара свекла, гидуаргаш, дукхагIча даькъе цар хьувкъам лакх а беш. ДIахо а лелале деза хий декка системаш хьалъяра балхаш, эксплуатаце хIачудала деза 100 эзар гектар хий декха лаьтта.

ЛАТВИЙСКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Iалашде деза дIахо а машинаш елга, къаьстта радиотехнически промышленность, прибораш елга, хIаьта иштта химически, трикотажни, чкъаьрий, даьтта даккхара, дулха промышленность дегIайоалаелга.

Промышленни продукци арахецара боарам 1,51-зза гаргга лакхбе беза, электроэнерги йоаккхилга — 2,2-зза, химически хьоасаш делга 1,5-зза, мебель хьаелга 1,3-зза, трикотажни изделеш — 1,7—1,8-зза, маша даьтта доаккхилга 1,3-зза алсамдаккха деза.

825 эзар киловатт низ бола Пляввиньски ГЭС хьалъяь а яьккха Рижски ГЭС хьалъе йолае еза. Хьалъе еза комплексни хьу чакхйоаха Болдерайски комбинат, текстильни галантерейни изделеш хьаю комбинат, тIеханахьа дувхаду пазата барзкъаш ду комбинат, химико-фармацевтически завод, дренажни трубкаш ю заводаш.

Iалашде деза шурийна-дулха лаьрхIа хьайбаш леладелга, бекони хьакхарч лелаелга, коа тIара оалхазараш леладелга, льноволокном коартоли дукхагIа яккха еза. Сов тIех тIаьда долча лаьттаех 520 эзар гектар докъаде деза.

КИРГИЗСКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Iалашде деза бос бола металлурги, электротехнически, ейга, кхачан промышленность дIахо а дегIаахар.

Промышленни продукци арахецара боарам 1,6-зза лакхбе беза, электроэнерги йоаккхилга — 1,7-зза, цемент арахецилга — 1,8-зза, свеклах шекар-песок йоаккхилга — 1,3-зза, кIадаш делга — 2,9 — 3,1-зза дегIадоаладе деза. Болх бе йолаялийта еза г. Фрунзерча ТЭЦ-а энергетически мощносташ, дIахо а хьалъе еза Токтогульски ГЭС. Хьалъе еза Майлисайски электролампови завод, кораштa детта кизгаш ду завод, Ошски хлопчатобумажни комбинат, тIеханахьа дувхаду пазата баракъаш ду фабрика. Хьалъе йолае еза боамбе целлюлоза завод.

Iалашде деза дитткъеи ахдиткъеи тха доаккха жа леладелга дегIакхувлар. ДукхагIа яккха еза шекара свекла, боамби, тхьамка, дулх, тха, шура, сомаш. Хьалъяьккха еза Кировски водохранилище, хIаьта чакхдаха деза Аламедини Исфари яра балхаш. Iалашде деза 60 эзар гектара тIа хий диллара эша сеть хьаелга а 260 эзар гектар хулача даьгIенашка хий дуллилга а.

ТАДЖИКСКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Кхоачашде дезаш лоархIалда электроэнергетика, дукха энерги эша химически промышленноста производстваш, бос бола металлурги, кхачан, ейга промышленность сихагIа дегIакхувлилга.

Промышленни продукци арахецара боарам 1,8-зза лакхбе беза, электроэнерги йоаккхилга — 3,1-зза, цIагIа лелаю холодильникаш хьаелга — 9-зза, кIадаш делга — 1,6-зза, трикотажни изделеш — 2,9—3,1-зза, сомий-баьца дарий консерваш хьаелга 2-зза алсамдаккха деза.

Болх бе йолаялийта еза Нурекски ГЭС-а хьалхара агрегаташ, Вахшски азотнотукови завод, алюминиеви завода хьалхара аргIа, Джижикрутски горнометаллургически комбинат. Хьалъе дIайолае еза электрохимически комбинат, хьалбе беза Термез—Курган-Тюбе—Яван яха машинникъ. Хьалъяьккха еза хлопчатобумажни комбинат, тIеханахьа дувхаду пазата баракъаш ду фабрика, чхьагIар доаккха завод. Хьалъе еза консервни завод, швейни кога гIирс бун фабрикаш.

Iалашде деза боамби, комсаш, сомаш тутови шелкопряда коконаш, хIаьта иштта сомий бешамаши дулха-махьара лаьрхIа жа леладари дIахо а дегIадоаладар. Чакхдаха деза Яван-Обикииски атагIарча керданча лаьтташтa хий диллареи уж карадерзадареи балхаш. 90 эзар гектара тIа хий диллара йола сеть хьалъе еза.

АРМЯНСКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

ДIахо дегIайоалае еза бос бола металлурги, химически промышленность, точни машиностроени, ейга, кхачан промышленность.

Промышленни продукци арахецара боарам 1,8-зза лакхбе беза, электроэнерги йоаккхилга — 2,3-зза, минеральни удобренеш арахецилга — 3,7-зза, прибораши автоматизаце средстваши хьаелга — 1,7-зза, даьреш 1,8-зза, трикотажни изделеш — 1,8—1,9-зза, чхьагIара материалаш — 2-зза, сомий-баьца дарий консерваш хьаелга 2-зза алсамдаккха деза.

Хьалъяьккха еза Еревански ТЭЦ-и Татевски ГЭС-и. Болх бе йолаялийта еза Разданcки тепловой электростанце мощносташ, хьалъе йолае еза атомни электростанци. ДегIайоалае еза бос болча металлурге предприятей мощносташ. ДукхагIча даькъе хьалъяьккха еза Раздански горнохимически комбинат.

ДегIадоаладе деза комсаш, сомаш, баьца дараш, эфиромасличии культураш, тхьамка доаккхилга. ДIахо а алсамдаккха деза хий декха лаьтташ леладелга.

ТУРКМЕНСКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Кхоачашде дезаш лоархIалда мехкдаьтта, газови, химически, ейга промышленность дIахо а дегIакхувлилга.

Промышленни продукци арахецара боарам 1,6-зза лакхбе беза, электроэнерги йоаккхилга — 1,4-зза, цемент хьаелга — 2,5-зза, кIадаш — 2-зза гаргга. Мехкдаьтта доаккхилга 15 миллион тоннага дIакхоачаде а газ йоаккхилга 12,6—15,5 миллиард куб. метрага дIакхоачаде а деза.

Мехка централъни районашка газ дIа а йохийташ караерзае еза мехкдаьттеи гази йоалла керда моттигаш. Хьалъе еза Байрам-Али — Ашхабад-Безмеин яха газопровод. Хьалъе йолае еза мехкдаьтта чакхдоаха заводи пластмассай заводи. Чакхдаккха деза горнохимически промышленноста предприятешта реконструкци елгеи уж шеръелгеи. Болх бе йолаялийта еза Мары яхача районе уллача ГРЭС-а хьалхара аргIа. Хьалъе еза текстильни даьттахьоаналийн комбинаташ, кога гIирс буи швейни фабрикаш, хIаьта иштта дулха комбинат.

Кхоачашде дезаш лоархIалда боамби дикка дукхагIа баккха безаш хилар, къаьстта биткъа хьоаса болча сортах бар а боаккхаш. Каракулеви жаташ доахилга дIахо а дегIакхувлар Iалашде деза. Эксплуатаце дIачудала деза 120 эзар гектар хий декха керда лаьтташ, хIанз хий дехкаш долча лаьттай мелиоративни хьал тоаде деза, хIаьта, 5,1 миллион гектар хулача даьгIенашка хий дилла деза.

Каракумски канала хьалхарчеи шоллагIчеи аргIай зонашкара лаьтташ карадерзаделга чакхдаккха деза, дIахо а хьалде деза из канал.

ЭСТОНСКИ СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА

Кхоачашде дезаш лоархIалда электроэнергетика, сланцеви, сланцехимически промышленость. машинаш елга, ейга, чкъаьран, дулха-шурий промышленность дIахо а дегIайоалаелга.

Промышленни продукци арахецара боарам 1,5-зза лакхбе беза, электроэнерги йоаккхилга 1,8-зза дегIадоаладе деза, сланцаш йоахилга — 1,3-зза, минеральни удобренеш — 1,5-зза, трикотажни изделеш — 1,8—1,9-зза, нахча йоаккхилга 1,7—1,9-зза дегIадоаладе деза.

Болх бе йолаялийта еза Новоприбалтийски ГРЭС-а хьалхара агрегаташ, шера 10 миллион тонн гаргга сланцаш йоаха мощносташ. Хьалъяьккха еза Кохтла-Ярвера азотнотукови завод, болх бе йолаялийта еза «Маарду» яхача химически комбинатеи «Кивиыли» яхача сланцехимически комбинатеи керда мощносташ. Сланцеви овкъарах пайда эцара ларда тIа хьалъе еза гIишлой материалаш ю Прибалтийски комбинат а, хIаьта иштта гидролизнодражжевой завод а. Реконструкци е еза Таллински машинаш еча завода, Вольта яхача завода, маша беча фабрикана. Хьалъе дIайолае еза трикотажни фабрикеи искусственни телат ду фабрикеи.

ДегIакхувла деза шурийна-дулха лаьрхIа хьайбаш леладелга, бекони хьакхарч лелаелга, коа тIара оалхазараш леладелга. Докъаде деза 240 гектар сов тIаьда дола лаьтташ.

IX. Арахьара экономически бувзамаш

АРАХЬАРЧА ЭКОНОМИЧЕСКИ БУВЗАМИЙ ХЬАКЪЕРА ПХЕ ШЕРАРЧА ПЛАНА КЕРТТЕРА ДЕНХАРАШ ДА:

— дIахо а Советски Союза социалистически мехкащцара экономически бувзамаш дегIадоаладари пролетарски интернационализма ленински принципийи дунен социалистически система чIоагIъяра хьашташта тIехь вежарашха вIаши новкъостал дареи ларда тIа къахьегам дунен халкъашта юкъе социалистически бекъара дикача торонех пайда эцари;

— дегIадоагIача мехкащцара экономически гIулакхаш торгови бувзамаш лакхдареи шийи лоIаме йола къаман экономика чIоагIъяра царна экономически а технически а новкъостал дареи наькъаца шердар;

— доазол дехьарча кхыча мехкащцара торговли дегIайоалаяр.

Пхе шера плане кхоачашде дезаш лоархIалда:

1. Социалистически мехкащцара экономически гIулакхаш дегIадоаладара хьакъе:

— СССР-аи кхыча социалистически мехкаштеи юкъера товарооборот лакхъяр, экспортеи импортеи структура дIахо а эргаьккха тоаяра барт бола мероприятеш чакхъяхар, цу ларда тIа арахьарча торговле экономически эффективность лакхъяр;

— вежарашха долча вIаши хьаштдолча мехкашта юкъерча производствана экономически эффективни, тешшаме чIоагIа йола специализацийи кооперированнии елга дIахо а дегIадоаладар, эггара хьалхарча аргIана машиностроене, химически промышленносте, Iаьржача металлурге, электронике а еш:

— вIаши ду Iилма-технически гIулакхаш шердар, цун методаш эргаьха тоаяр, вIаши юкъера технически информаци дегIайоалаяр, Iилма-технически карагIдаьннарaши лицензеши вIаши дIа-юха телар; промышленноста, транспорта, торговле даькъе, кредитно-финансови бувзамийи дунен халкъашта юкъерча валютни расчетийи сфере СЭВ-а членаш долча мехкашта юкъера экономически гIулакхий керда рациональни формаш дегIайоалаяр;

— изделешта кхы а шерагIа унификаци яри вIаши барта производствана специализации кооперированнии яра ларда тIа социалистически мехкаша лоаттаеча продукцена прогрессивни стандарташ елга юкъедоаладари;

—энерги бедали хилар ловш долча мехкий хьашташ вIаши тIаьца йиш йолча хьалашка Iалашдара вIаши цхьана низ тIа а бохийташ дIахо а доагора-энергетически бедалеи база дегIайоалаяр.

2. ДегIадоагIача мехкащцарча экономически отношеней даькъе:

— Азе, Африка, Латински Америка дегIадоагIача мехкащцара арахьарча торговле бувзамаши вIаши леладу экономически гIулакхаши лакхдар;

— дегIадоагIача мехкащцара торговли эггара хьалха цар шоай къаман экономика хьаяра чIоагIа эшача машинийи промышленни продукце кхыча тайпайи экспорт лакхъяра чотах, хIаьта иштта цу мехкий юртбоахама, промышленни товарийи бедалеи импорт йоагIача тайпара дегIаяра чотах лакхъяр;

— дегIадоагIача мехкашта цар къаман промышленность, юрта боахам, Iилман проектни организацеш, гIишлош ю база, транспортеи бувзамеи хIанзара средстваш хьаеча, геологотохкама балхаш чакхдоахача, специалистaши квалифицированни болхлойи кийчбеча технически новкъостал дар.

3. Советски Союзацара торговли дегIайоалае кийча долча промышленно дегIадаьхнача капиталистически мехкащцара арахьара торговли дIахо а дегIайоалаяр.

Къахьегам дунен халкъашта юкъе бекъара дикача торонех эггара тIех пайда эцара арахьарча торговле экономически эффективность лакхъяра, товараш эшара советски наьха хьашташ дикагIа кхоачашдар духьа кхоачашде дезаш лоархIалда:

—Советски экспорта структура машинаш, оборудовани, прибораш, транспортеи бувзамеи средстваш, обрабатывающи промышленноста кхыйола кийча изделеш дукхагIа дIаахийтара чотах эргаьккха лакхъяр;

— импорта структура мехка чухь шоаш хьаейга дукхагIа издержкаши капитальни вложенеши дукхагIча даькъе дIанхарца дувзаденна дола бедала, материалий, изделей тайпаш хьачудара наькъаца; хIаьта иштта халкъа боахама прогрессивни доакъош чехкагIа дегIадахкара новкъостал деш технически дикагIйола оборудовани дукхагIа эцара наькъаца тоаяр:

— арахьара рынкаш кIоаргга Iомаяра ларда тIа керда специализированни производстваш хьаяри дунен рынке дIадехараша маяхара, экспортни продукци, къаьстта машиностроене продукци арахецилга совдаккхар духьа хIана йолаш яраш дегIайоалаяри;

— Даьхен транспортни средстванца дунен халкъашта юкъера форда, фе, кхыдола мухьаш дIа-юха кхухьилга, гIулакхий кхыдолча тайпан экспорт а уж вIаши дIа-юха довзийтилга а дегIадоаладар, хIаьта иштта доазол дехьара туризм дегIайоагIилга шердар.

Укх директивай ларда тIа Iалашдолда 1966—1970 шерашка халкъа боахам дегIабара промышленноста доакъойи союзни республикайи план оттаелга, пятилетка шерий заданеш хIара предприяте ший пхе шера план кургйолаш дIа-юха а нийсъеш.

СССР Министрий Совето СССР Лакхехьарча Совете дIачулойла кердача пхе шера плана проект.

Керда пхе шера план оттаяр боккха творчески болх бар, экономически ларда тIа оттаяь централизованни заданеш моттигерча инициативаца органически лархIар дIадехаш дола цIенхаштташ бехктокхамеи дола декхар да. Iилманца лоархIам бара ларда тIа оттаяьча пхе шера плано хIара коллективана болх бара эша хаьдда йола ориентираш лургья, перспектива йолаш, боккха а ритмичность а йолаш болх бе йиш хулийтаргья предприятешка, производства эффективность хадданза лакхъелга Iалаш а деш.

Кердача пхе шера план кхоачашъяр миллионаш болча наьха, дерригача советски халкъа, цун инициатива, хьаькъала, лоIама дийна гIулакх да. Еррига коллективашкара, хIара болхлочунга цо дIадех бехктокхаме хилар лакхделга, дисциплина чIоагIъелга, самостоятельность дегIайоалаелга.

Пхе шера план толамца кхоачашъяр айхха дувзаденна да къахьегамхоита идейно-политически кхетам балара бола - партийни организацей лоархIам лакхбарца, дуккхача наьха творчески хьинар шерра доаржадара тIаберзабаь бола коммунистий организаторски болх айбарцеи эргабаьккха тоабарцеи.

Партийни организацеш декхарийла я производства эффективность лакхъяра хIанззе а даь даьннaчуни де дезаш латтачуни анализ е, къахьегамхой дикача опытацара, предложенещара толашагIдар хьалъаца, чIоаггIа пайданеи дикагIеи мел дар шерра дIадоаржаде, новатораш, изобретателаш, рационализатораш чIоаггIа хьал а лоацаш. Хьадда къовсам лоаттабе боагIа даьчох сонта валара, кхоачам баь Iера, хIама бе-башха ца хетара моллагIча гIулакхашца, ла йиш яц ведомственни доазув увттаделгеи местничествои, майрра дегIайоалае еза кхоачамбоацараштa еш йола критика, къахьегам боацщаш дIаяккха еза бюрократизм, миччахьа а сеннагIчуница а из гучаяларах.

Пхе шера план кхоачашъяра бехктокхаме лоархIам болаш я союзни республикай министрий советаш, СССР-еи союзни республикайи министерстваш, къахьегамхой депутатий Советаш. Воахама вахара юкъе хьинаре дакъа а лоацаш, къахьегамхой депутатий Советаш декхарийла я шоашта еннача бокъонех шерра пайда эца, къахьегама ресурсехи Iалама ружъехи нийса пайда эцарга хьежа, ведомственноста гIулакхаш ца леладайта. Доккхий да торговли шеръяра, халкъа эша товараш арахецара, бахача наха деш дола культурно-бытовой гIулакхаш дегIадоаладара, наькъаш дахкара, городаши юрташи тоаяра къакъехьара советий декхараш.

Профессиональни союзаш декхарийла я производственни планаш кхоачашъяра тIехьара социалистически яхь мамогга дегIайоалае, керда техника юкъейоалаяра, къахьегам Iилман ларда тIа вIаштIехьбаккхара, къахьегама овсарле, производства рентабельность лакхъяра, продукци дикагIа хилийтара тIехьа къовсам лоаттабе, болхлойи гIулакхерча наьхеи къахьегама хьалаш тоадара хадданза йоакхо е.

Коммунисташ, къахьегамхой депутатий Советий депутаташ, профсоюзни комсомольски актив декхарийла я пятилетка декхараш, цун белгала йола башхалонаш шерра дIайовзийта, халкъа боахама декхараш кхоачашдеча хIара коллективои хIара сагои лоацача къахьегама даькъа лоархIам гуча а боаккхаш, пятилетка заданеш кхоачашъяр юкъарчал доацщаш хIара советски дезала вахара боараме, берригача къахьегамхой вахара хьал тоадаларе гушхургхилар хьа а хьекхаш. План кхоачашъеча боккха лоархIам болаш хида декхарийла ба халкъа тIахьожам.

Парте халкъаца дувц бакъдолчун меттаца, цхьаккха хIама къайла а ца хьош, тIехдаьккха хоз а ца деш, дIагойт вай дегIаахара реальни карагIдаьннараш санна халонаш а. Коммунистически парти чIоагIа я шийн айхха халкъаца болча бувзамца ше кхо ца еш къахьегамхой хьашташта гIулакх деш хиларца. Шийн балха партена цхьаккха безагIа мах болаш дац цо дIадоладаьр халкъо могадеш, хьаллоацаш хиларал.

Парти теш, дерригача советски халкъо гIаддаха керда пхе шера план тIаэцаргхиларах, цу тIа оттадаьр кхоачашдергхиларах; болхлоша, колхозхоша, юрта боахама специалисташа, Iилман культуран болхлоша шоай къахьегамца, хьинарца, инициативаца план кхоачашъяра кхы тIа торонаш гучайоахаргхиларах.

Пятилетка кхоачашъяр дунен халкъашта юкъе боккха лоархIам болаш хургда. Советски Союза экономически низи социалистически производства эффективности лакхъялар, советски наьха вахара хьал дIахо а тоадалар, социалистически демократи дегIаяр, советски къамий политико доаха толамаш — цу дерриганеша кхы а чIоагIагIа лакхбергба социализма идеяй хIама тIаэцара низ, дIахо а дунен арене классовой низий юкъмоттиг социализмана болча пайданна хувцара, таханара дерригa революционни низаш лакхдалара, цар цхьоагIо чIоагIъялара новкъостал дергда.

Советски Союза кхыча социалистически мехкащцара экономически, торговли, Iилма, культурни бувзамаш шердаларо чIоагIдергда царна юкъера вежарашха дола доттагIал, еррига социалистически содружествана хьалхашка латта декхараш толамца кхоачашдара гIулакх дергда.

Советски Союзо, кхыча социалистически цачхьалкхенаша а санна, шийн интернациональни декхар лийрхIа а лийрхIад, лерхIа а лерхI къаман а социальни а хьакъе шоай лоIаме хилара тIехьа. къовсам лоаттабу халкъаш, политически экономически шоай лоIаме хилара тIехьа латта Азе, Африка, Латински Америка дегIайоагIа къона пачхьалкхенаш хьалацаф.

Дерригача дунен къахьегамхой керттерча хьашташа дIадех империализма низаш, эггара хьалха американски империализман реакцеи дараш а долаш, юхатохар, халкъий чурча гIулакхаштa агрессораш юкъе лелхара духьал, дунен халкъашта юкъера кхоккам мелбара тIехьа къовсам лоаттабар. ХIанз кхоачашде деза эггара керттера декхар да керда дунен тIом ца хьайтар. Директиваш тIа оттаяь заданеш кхоачашъярах берригъюкъара машари кхерамзлеи чIоагIъяра гIулакха юкъе лоаца дозал дола дакъа хургда, тайптайпара социальни строй йола пачхьалкхенаш машаре яхара ленински принципа дунен халкъашта юкъера отношенеш практике дIахо а чIоагIъяра новкъостал дергда.

Пхе шера план кхоачашъяра керда тешал дергда советски халкъо вежарашха долча социалистически мехкашта, дунен халкъашта юкъерча пролетариата, дунен кортамукъален болама хьалхашка шийн интернациональни декхар кхоачашдара.

ХьатIадена пхи шу белгалдаргда Iалаьмате йоккхача шин событеца. ХьатIадоагIача шера советски халкъо, къахьегама берригача советски наха белгалдоаккхаргда Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революце 50 шу дизар, хIаьта кердача пятилетка тIехьа тIадоагIача шера—сийлахь-воккха Ленин ваь бIаь шу дизар.

Ленинизма байракха кIал вай мехка котъяьнача социалистически революце адамий историе чукь дIайолайир коммунизм котъяларга вугача кердача заман юхь.

Советски халкъо дог гIоздаьнна къахьегарои цун хIама кхоллача генеи бIубенна була сийрдача коммунистически кхоаненга бода никъ. Цу новкъа дIахьалхашка боаккха лоархIаме гIа хургба керда пятилетка.

Дунен масса а миIнйге ювц пхе шера программа

КХОАЧАШЪЮЛУРГЙОЛА ПЛАН

ПАРИЖ, 22 февраль. (ТАСС). «Дог тохадолийташ йола СССР гарггахьарча пхе шера плана перспективаш» — иштта керте а яздаь ЮФИ яхача информационни агентства дIайоаржаьй агентства московски корреспондента яйта 1966—1970 шерашка СССР халкъа боахам дегIабоалабара пхе шера плана хьакъехьарча КПСС XXIII съезда Директивай проекта изложени. Изложене тIа къаьстта а белгалдоах доладеннача пхе шера чухьа СССР-е къаман доход 38—41 процентах, хIаьта бахаш болча нахах сага сих лаьрхIа зола реальни доход дукха совгIаэшашагIа йоацаш 1,3-ззеи дегIая езаш йолга, цу тIа а бахаш болча наьха доходаш алсамъювлара лард алапи лакхдар хила дезилга.

Директивай проекта керттера даннеш тахан кепа техай хIара кIирагIа арадувлача французски Компарте «Юманите - диманца» тIа.

Франс Пресс яхача агентства къоастам боллаш дIайовзийт. КПСС ЦК Пленума решенеш, цар даькъе халкъа боахам дегIабоалабара пхе шера плана хьакъехьарча Директивай проект, из кхоачашъюлургйолаш хилар белгал а доахаш.

ШИЙНА УЙЛА ТIАОЗАШ БОЛА СОЦИАЛИЗМА ИДЕЯЙ НИЗ

ВАРШАВА, 22 февраль. (ТАСС). «КПСС XXIII съезда ю кийчо», «ЦК Пленумо къоабалъяьй СССР экономика дегIайоаляра пхе шера плана проект» — иштта керте а яздаь «Трибуна люду», «Жице Варшаве» яхача газеташа кепа техай 1966—1970 шерашка СССР халкъа боахам дегIабоалабара пхе шера плана хьакъехьарча КПСС XXIII съезда Директивай проекта шерра изложени.

«Трибуна люду» яхача газето къаьстта белгалдоах, СССР экономически низо социалистически производства эффективности дегIаяро, советски общества вахара хьал-торои боарам дIахо дегIабаро, социалистически демократи чIоагIагIа хиларо, советски къаман политика толамаша кхы а нонагIа алсамбоаккхаргба шоашта уйла тIаувзара бола социализма идеяй низ, яхаш.

ХIаман кхомбар— лоархIаме гIулакх

ТОРОНЕХ ПАЙДА ЭЦАШ

ГРОЗНЕНСКИ слюдяной фабрика коллективо, 1965 шера 1 октябрь тIаккхоачаш ворхI шера план кхоачаш а яь, 11 декабрь тIаккхоачаш дерригача технико-экономически хьоккхамий хьакъехьа кхоачашйир семилетка тIехьарча шера план.

ВорхI шера чухьа планал совгIа 546 эзар сома маьха продукци арахийцар. Пхадвуташ да тIеххьарча шин шера фабрика арахийца продукци цхьаккхе а даккха хIама доацаш дика хинна хилар. Болхлой реальни алапеш лакхделар. Пхадвуташ да къахьегама лакха производственни хьоккхамаш дахарахи арахецa продукци дикал лакха йолаш хиларахи фабрика коллективана тIеххьарча ях квартале Къилбаседа-Кавказски совнархозеи Нохч-ГIалгIай профсоюзий облсоветеи карара кара тела ЦIе байракх а хьалхара ахчан совгIаташ а тийнна хилар, хIаьта 14 декабрерча Къилбаседа-Кавказски совнархоза решенегIа карара кара тела ЦIе байракх даим лелоргйолаш фабрика коллективага йитар а.

Боахам толашагIча тайпара лелалургбац къоастам боллаш экономика йовзаш ца хилча. ХIаьта инженерно-технически болхлошта, цехий начальникашта, сменай мастерашта, технологашта, экономисташта, нормировщикашта, бригадирашта, тIахьожама аппарата экономически дешар Iомадара тхоашта мамогга уйла тIа а ухийт оаха.

Фабрике болх беш я технико-экономически советъ из кIирагIа цкъазза гуллу, кхоачашде деза дешаш дувцар духьа. Цо коллективана новкъостал лоаттаду тайп-тайпара дола дешаш нийса къестаде. Технико-экономически совете ювц иштта мехка слюдяной промышленноста хьалха латтача предприятей опыт, цо поставщикашеи потребителашцеи пайданагIча тайпара дола кооперированни бувзамаш увттаду.

КПСС ЦК сентябрьски Пленума решенеш фабрика болхлошта, ИТР, гIулакхерча наха юкъе шерра ювцаш Iомаяро къахьегамхой инициатива а творчество а чIоагIагIча денале хилийтар. КПСС XXIII съезда сийна йола социалистически яхь тIа-тIа шерагIа яржаш йоагIа, къаьстта а бедал, материалаш, электроэнерги, Iы кхояра хьакъехьа Москвеи Ленинградеи хьалха латтача предприятей коллективаша дIадоладаьр хьаллацара хьакъехьа.

Бригадашкарча, сменашкарча, цехашкарча болхлой собранешка, резерваши торонаши лархIа а лаьрхIа, 1966 шера лакха социалистически декхараш тIаийцад: бедалах дикагIа пайда ийбара чотах планал совгIа 36 эзар сома маьха 2 эзар килограмм кийча продукци арахеца, 17 эзар киловатт-сахьат электроэнерги, 10 тонн Iы кхое.

Шоаш тIаийца декхараш кхоачашделга практически гIулакхашца дIачIоагIду тха хьалха латтараша. Масала, цеха начальник коммунист Е. Я. Шулико йолчала, цеха начальник коммунист Е. Я. Шулико йолча шоллагIча участке 1966 шера алхха цхьан январь бетта бедалах дикагIа пайда ийбара чотах кхы тIа а 170 килограмм слюда арахийцад, цеха начальник нов. Н. В. Кирия йолча кхоалагIча участке — 95 килограмм.

Бедал кхояра хьакъехьа дика толамаш даьхад: кхоьъча бедалах 100,8 килограмм слюда арахийцача коммуниста Л. И. Афанасьевой смена, 70 килограмм арахийцача коммуниста Н. Н. Прокудиной смена, 55 килограмм арахийцача мастера Т. Н. Горенкой смена, 45 килограмм арахийцача мастера П. А. Лавренкой смена, кхычар.

Бедал кхоме дIаахийтара социалистически яхьа юкъе хила йоагIа а йоагIаш хьалха латтарий мугIаре я новкъостий Коваленко Мария, Солодовникова Алла, Блохина Светлана, Екушева Валентина бригадираш бола коммунистически къахьегама бригадаш. Цар кхоьъ бедалах арахийцай 15 килограммагара 30 килограммага кхачлаца йола кийча продукци.

КХОЬЧА бедала чотах продукци арахецара бола къовсам къаьстта а чIоагIагIа баьржаб коммунистически къахьегама ударникаш болча хьалха латтача щипальщицашта юкъе. Иштта, кхоьъча бедалах январь бетта хIаране 3—5 килограмм слюда арахийцад коммунистически къахьегама ударникаш болча Чабдарханова Эммас, Хасанова Лейлас, Абдулмежидова Салматус, Гринева Любас, кхычар.

Кходар, кхомбар духьа баьржа дерригача халкъа болам хадаргбоацаш бувзабенна ба партийни болх дIахо тоабарца, хIара коммуниста а комсомольца а хьинар айдарца, хIара болхло резерваех пайда мишта ийбергба дIакхетаварца. Вай кхетаду, керттердар — из нахацара болх, хIараненца дола гIулакх ше къаьст-къаьста леладар долга а, хIаьта хIаране дега «дIоагIилг» лохаларга хьежжа цо хьадер хургдолга а. Сага терко елга, цун къахьегама хьалий а вахара а йоакхо елга, цунна дагадоахкараш довзилга — из хьинафе къахьегаш, экономика дIахо айяра болча къовсама юкъе дакъа лоацаш хилийтара дола керттера гIулакх да.

Цу тайпара йола нахаца къаьст-къаьста болх бара дика оамалаш йоахкаш ба коммунисташ бола участкай начальникаш, мастераш нн. Шулико Е. Я., Прокудина Н. Н., Афанасьева Л. И., Полякова Е. И., Лавренко П. А., бригадираш Блохина С. А., Бондарь М., Вернигор Н., Дейнецкая Ю. Уж ба, производства технологически процессашта кулгалдара говзаш хинна ца Iеш, шоай коллективаш кхетамца кхею говзаш а. Наха шоай декхар кхоачашделга чIоагIа царгара хьадехаш хилари дог цхьалха, безаме хилари цхьана тарлуш шоаех доаллаш ба уж, хIаьта цунца хIара болхло коллективa толама ше бехктокхаме хилара уйланца кхе а ву цар, хIара болхло шийн коллектива производствана доал дара юкъе а эзав.

Фабрика коллективо лаьрхIад 1966 шера 26 март тIаккхоачаш 1-ча квартала план кхоачашъелгеи кхоьъча бедала чотах 500 килограмм кийча продукци лулгеи. Из хургда КПСС XXIII съезда дола тха совгIат.

Еррига материальни а ахчан а средстваех толашагIча тайпара пайда ийбар — КПСС ЦК сентябрьски Пленума решенеш практически кхоачашъяра боаккха лоархIамегIа бола гIа ба.

А. КОЖУХОВСКИЙ,
Грозненски слюдяной фабрика партбюро секретарь.

ПХЕ ШЕРА ПЛАН—КОММУНИЗМАГА БОАККХА КЕРДА ГIА!

Ерригсоюзни яхье котбаьннараш

Вай республика дуккхача предприятеша дика къахьийгад семилетка чакхйоаккхача шера. Планови заданеш меттел, тIанйдаь декхараш а кхоачашдаьд цар.

Мехкдаьтта даккхара министерстваи профсоюза ЦК-и итогаш яьй 1965 шера IV квартала предприятей социалистически яхьа. Котбаьннарашта юкъе грозненцаш а ба. СССР Министрий Советеи ВЦСПС-и карара кара тела ЦIе байракхи хьалхара ахчан совгIати «Малгобекнефть» яхача мехкдаьтта промыслай управлене коллективана хьожадаьд.

Министерстваи профсоюза ЦК-и карара кара тела ЦIе байракхаши хьалхара ахчан совгIаташи хьожадаьд «Старогрознефть» яхачеи «Октябрьнефть» яхачеи мехкдаьтта промыслай управленей коллективашта.

КхоалагIа премеш хьожаяьй «Сунжанефть» яхачеи «Горскнефть» яхачеи мехкдаьтта промыслай управленей, «Грознефтегаз» яхача мехкдаьтта-газа управлене, «Грознефтеразведка» яхача треста геолого-тохкама контора коллективашта.

Яхьа юкъе котбаьннарашта юкъе я Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача заводеи Грозненски крекинг-заводеи коллективаш. Царна хьожаяьй СССР Министрий Советеи ВЦСПС-и карара кара тела ЦIе байракхаш а хьалхара ахчан совгIаташ а.

Министерстваи профсоюза ЦК-и карара кара тела ЦIе байракх а хьалхара ахчан совгIат а хьожадаьд Грозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода коллективана, хIаьта кхоалагIа совгIат—производственно-энергетически контора коллективана.

Кхачан промышленноста Министерства предприятей болхлоех яхьа юкъе котъяьнна лаьрхIай № 15 йолча Грозненски даьтта доахача заводен, Грозненски йий доахача заводеи коллективаш. Царна кхоалагIа совгIаташ хьожадаьд.

ХIанз кердача пятилетка Директиваша дегаш гIоздаьха бола Ерригсоюзни яхьа хьалха латтараш КПСС XXIII съезда доаггIаш дола къахьегама совгIаташ кийчдеш ба.

ШИН БЕТТА ПЛАН КХОАЧАШЪЯЬЙ

Пхе шера планах СССР-а халкъа боахам сихха дегIабоалабара КПСС XXIII-ча съезда Директивай проекто дог гIоздаьнихача Грозненски нефтемаслозавода установкай коллективаша лакха къахьегама толамаш доах. Царна юкъе хьалха латтачарех я нов. Варнавсне кулгалдеча № 17 йолча установка коллектив. Коммунистически къахьегама СийленцIи лелаеча установка технологаша валови продукци арахецара шин бетта план 19-ча феврале кхоачашъяьй.

Цу коллективал дукха тIехьа ца юсаш къахьегащ я цунца яхье яьнна нн. Летковскаяи Гилядови керте латтача установкай коллективаш. Шин бетта план 21—22-ча феврале кхоачашъяьй цар.

Б. МАГОМЕДОВ.

МЕХКДАЬТТА ДУКХАГIА

Дика къахьегама толамаш а доахаш дIадоладаьд пятилетка хьалхара шу «Грознефта» объединене коллективо. Мехкдаьтта даккхара январь бетта план 102 процент кхоачашъяьй, хIаьта газ яккхара — 106,9 процент.

Февраль бетта 20 дийнахьа объединене коллективо планал совгIа, кхо эзар тонн мехкдаьттеи бархI миллион кубически метр гази яьккхай. Керттерча хьокхамех эгара дикагIа толамаш даьхарех я «Сунжанефта» мехкдаьтта промыслови управлени (начальник нов. Дмитриев), «Горскнефта» НПУ (начальник нов. Корнилов), «Октябрьнефта» НПУ (начальник нов. Данилов) коллективаш.

Пятилетни планах халкъа боахам дегIабоалабара йола КПСС XXIII-ча съезда директиваш дог раьаа хинна хьаллоац мехкдаьттахоша. Старогрозненски, Правобережни, Серноводске, Беной яхача майдапашка мелови тIоанашка кхачара бурув а детташ дукхагIа мехкдаьтта доаккхаргдола балхаш деш да.

А. ВАЙНШТЕЙН.

ОАХА ЛЕРХI

ЧIоагIа гIадбаха ба укх деношка пхе шера планах халкъа боахам дегIабоалабара йола XXIII-ча съезда Директивай проект ешаш бола тха совхоза болхлой.

Къаьгга хьахьокх Директиваш тIа халкъа боахам чIоаггIа дегIабоагIаргхилари къахьегамхой хьал - торо кхы а тоалургхилари. Юртбоахам дегIабоалабара керттердар да ерригача культурай хьувкъам лакхбар. Из кхоачашдара лерттIа пайда эца беза хIамаш дIаювча дерригача лаьттах, дикагIлолча сортах хила деза дIадувш дола фу, нийса пайда эца беза минеральнии моттигерчеи удобренеех, йокъал оттача моттигашка вIаштIехьдаккха деза хий дехжилга. Цу дерригех а пайда эца лаьрхIад укх шера тха совхоза болхлоша а иштта аз кулгалдеча звено членаша а.

200 гектара тIа ялатийна лаьрхIа йола хьажкIаш хьалкхеергья тха звенос. Моттигереи минеральнии удобренеш ехкай. Пхе шера планах халкъа боахам дегIабоалабара йола XXIII-ча съезда Директиваш йийшачул тIехьагIа дукхагIа дилла лаьрхIар оаха ширдаьнна кхо, хIанз сихденна кхай тIа кхо дIаккхухьаш ба звено членаш. ХIара гектара

Цул совгIа, бизза пайда эцаргба звенос минеральни удобренеех а. ХIара гектара тIара 50—55 центнер фуалъяьха хьажкIаш чуэца лерхI оаха.

Б. МАТАЕВ,
Ачхой - Мартана района, «Лермонтовский» совхоза хьажкIаш лелаеча механизированни звено звеньевой.

ДОГ ГIОЗДАЬННА

«Старогрознефта» НПУ бурув деттача контора мастер Борнев Шарвани керте латтача бурув деттарий бригадо шера план ханал хьалха кхоачашъяра доккхий социалистически декхараш тIанйцад.

Хьалхашка латта декхараш толамца кхоачашдеш ба бурув деттараш. Цар бурув тохаш я Хаян-Кертера № 45 йола скважина. Проектах тоха деза бурув 3540 метр я, хIаьта хIаналехьа теха бурув 3250 метр я. Массехк ди даьнча цу скважинера мелови мехкдаьтта кIедж тохаргья.

Дика къахьегаш ба бурув деттараш февраль бетта а, Хьалхарча шин декада план тIехкхоачашъяьй. Планал совгIа теха бурув 30 метр я. Новкъосташта хьокхам телаш дика болх бу Агафонов Валентина сменерча нн. Макаев Iарбе, Сашин Александра, кхычар. Цу смена коллективо бетта планах 43 метр бурув тоха дезача 16-ча феврале бетта план тIехкхоачаш а еш теха бурув 50 метр я. Сменах нормаш 130—135 процент кхоачашъеш хьинаре къахьег Докшукаев Абос кулгалдеча коллективо а.
планах КПСС XXIII-ча съезда директивай проекта тIа белгалдаьккхад мехкдаьттеи гази яккхар сихха дегIадоаладелга. Цо дог гIоздаьккха кастта хургйолча съезда бурув деттараша кийчдаь къахьегама совгIаташ да уж.

А. ТИЩЕННО.

Комсомольцаш производстве

Халкъа боахамерча хIамай кхомбари хьурмат дари духьа лоаттабу къовсам республика кагирхой сийлахьа традици а хинна дIаэттаб.

«Ерригсоюзни семилетка комсомольски копилка» эггара хьалха вIашагIйоллилга дагадехараш Нохч-ГIалгIайчен къона мехкдаьттахой бар. Из инициатива къоабалйир ВЛКСМ ЦК-ас, хIаьта шерра хьаллаьцар из мехка промышленни предприятей комсомольски организацеша. ВорхI шера Нохч-ГIалгIайчен алхха къонача мехкдаьттахошеи мехкдаьтта чакхдоахарашеи кхояьй 194 эзар совгIа тонн мехкдаьттеи мехкдаьтта продукташи.

Комсомольцаша, кагирхоша шоай инициатива, шоай болам хьа ца гойташ йола балха участок лаха хала да. Город Грознерча комсомольцаштатранспортникашта гучадаьлар, машинаькъа тIа гIолла лела составаш сейца латташ, юкъ-юкъе дукха ха йоахаш хилар. ТIахьожам оттабе лаьрхIар цар промышленни предприятешкарча, гIишлонашкарча, машинаькъа станцешкарча перевалочни пункташкарча наькъашка гIолла семилетка мухьаш дIакхухьача моттигашка. ЛаьрхIар чакх а даьккхар. Составаш гIулакх доацаш сеца лоаттаелга дикка кIезигделар, сихагIа кхахьа даьлар лоархIамера халкъа боахама мухьаш. Укх тIеххьарча шин шера сеца латтачара мукъаьккхай эзар совгIа вагон.

Республика ерригача комсомольски организацеша чIоагIа дIаболабаьб тиша аьшк гулдара болх. Алхха цхьан 1965 шера мехка металлургически заводашка кхаьчай Нохч-ГIалгIайчен кагирхой кулгаша гулъяьча цу маьхерча бедала 8,1 эзар совгIа тонн.

Кагирхошта юкъе шерра баьржаб технически прогресс бахьан долаш, производствана комплексни автоматизации механизации яра, проекташ увттаяра, уж кийчъяра, балха юкъекхахьара хапаш лоацъяра, керда машинаши приборашн караерзаяра, болх беш йолча оборудованена модернизаци яра духьа лоаттабу къовсам. Из болх хьалхашка латта декхараш кхоачашдара тIаберзабаьи дика вIаштIехьбаьккхаи лелабар духьа дуккхача комсомольски организацешка вIашагIъехкай къона специалисташ производетво эргайоахаш тоаеча юкъеозара новкъостал деш йола къонача специалистий советаш, экономически анализа группаш, самодеятельни конструкторски бюрош.

«Гипрогрознефта», Грозненски проектни института къонача специалисташа толаме шефство лелаю йоккхача химе Ерригсоюзни ударни комсомольски гIишлоишта проектно-сметни документаци кийчъеча.

Энтузиазм, хьинар мел доккха дале а, уж тайпа толамаш производственникашка доахалургдацар, нагахьа санна Iилмеи техникеи дегIаахарца цхьана гIа боахаш уж бецаре, цар шоай знанеш лакх ца йоре.

Комсомольски комитеташа йоакхо ю вай кагийча нахеи мехкарашеи шоай юкъара образовательнии культурнии боарам даим лакхбара. Цар боахама организацешца цхьана увтта а еш толаме чакхйоах къонача болхлой юкъара образовательнии культурнии борам лакхбара перспективни планаш. Общественни хьисапе городашка, предприятешка, гIишлонашка вIашагIа а схка болх беш я институташка, культура университеташка, коммунистически къахьегама школашка деша болха нах кийчбу курсаш.

Мехка вахаре йоккха событи я КПСС ЦК сентябрьски (1965 шера) Пленум. Вай мехка кагийча нахеи мехкарашеи гIадбаха а дегаш айденна а болаш тIайийцар КПСС ЦК сентябрьски Пленума решенеш.

Чоалхане проблемаши экономика тайп-тайпара оагIоши ювцаш я уж решенеш, цхьабакъда, къахьегаш болча берригача кагирхошта хов, вай партеи паччахьалкхени вахара, дерригача советски халкъа вахара Iалальмате боккхача лоархIаме уж хилар.

УКХ ПЯТИЛЕТКАХ керда боккха гIа баккха безаргба советски халкъа, долче кагирхой а, экономически гIирсаш хьалдарей халкъа вахара боарам дикка лакхбарен новкъа.

Республике болх беш я 730 совгIа комсомольско-кагирхой установка, смена, участок. Грозненски химически комбинат — республике йоккхагIчарех йола предприяти — мадарра аьлча кагирхой я. 20 эзар совгIа къона болхло ва республике коммунистически къахьегама тIехьарча боламе дакъа лоацаш.

Парте хьалхашка оттадаь декхараш толамца кхоачашдара шоай вахар, хьинар кхо ца деш къахьега кийча ба комсомольцаш, берригa кагийнахи мехкарийи.

КПСС XXIII-ча съезда сийна къахьегама вахте эттаб республика берригa кагирхой. «Малгобекнефта» шоллагIча промысла комсомольцаша лаьрхIад ца йойташ 150 тонн мехкдаьтта кходе, 11 тонн тиша аьшк гулде; хIара производственниках коммунистически къахьегама ударник хургвола гIулакх вIаштIехьдаккха.

Парте съезда дика совгIат кийчде лаьрхIад Грознерча станце локомотивни депо комсомольцаша. Тепловозашта ремонт яра комсомольско-кагирхой смена вIашагIъеллай цар, къаьстта шоай коллективни мухьар тIатоIадаь хилийта лаьрхIад цар ремонтера арадоагIа тепловозаш.

Доккхий социалистически декхараш тIанйцад ВЛКСМ XIV-ча съезда цIерахча комсомольско-кагирхой смено: къахьегама дисциплинана цIагIарча вахареи общественни моттигашкеи лелаеча гIулакхашта хьалхара массава а бехктокхаме хила; сихеи дикеи болх барца 89 процент йолча поездашта обработка е а кхача езача уж тешшаме дIакхоачае а, и кх. дI.

Республика городийи районийи комсомольски отчетно-хоржамий конференцешка комсомольцаша лаьрхIад: «КПСС XXIII съезда къахьегама совгIаташца накъадаха».

Республика комсомольски организацеша боахам хьалбеча дакъа лоацаш баьча балха тIа Iоаяьча опыто йиш хулийт парте областной комитетои ВЛКСМ Централни Комитетои республика комсомольски организацена хьалхашка увттаду декхараш хьаьДда а гIулакхаца а кхоачашде.

Е. ГОЛЫГИН,
ВЛКСМ Нохч-ГIалгIай обкома хьалхара секретарь.

Шера план ханал хьалха кхоачашъяра ерригa шоай торонаш оарцагIа яьхай «Орджоникидзетрансстрой» треста № 131 йолча гIишлой-монтажни поезда коллективо. Цу коллектива чуйоагIача участкай, сменай коллективаша шерра йоаржаьча социалистически яхье хьалха латташ хьайоагIа вокккхагIвола мастер Куликов Юрий керте латтача участка коллектив. Январь бетта план 121 процент кхоачашъяьй участка болхлоша, хIаьта планал совгIа кхоачашдаь гIишлой балхаш 7 эзар сома маьха да.

КарагIдаьнначох кхоачам ца беш кхы тIа а дикагIа къахьег гIишлошъераша укх бетта. Феврала хьалхарча шин декада план тIехкхоачашъяьй цар.

КПСС XXIII-ча съезда сийленца накъа бахара гIишлошъераша социалистически декхараш тIанйцад цу денга кхачалехьа 64 квартира хулача цIен кхо этаж хьалъетта яккха. Уж декхараш дика кхоачашдеш я нов. Колунц керте латтача каменщикий бригада. Сменах нормаш 115—120 процент кхоачашъеш хьинаре къахьегаш я Хамидулин Рашид, Дшохадзе Заур, Медведев Петр, кхыбараш керте латта гIишлошъерий бригадаш.

ГIишлошъераша дег чура къоабалъю пхе шера программа.

СУРТА ТIА: Хамидулин керте латта бригада.

И. Плиева сурт.

«ЛИРА» ДЕЗАДЕЛАР МЕХКДАЬТТАХОШТА

Дикъ бIаь шовзткъе итт «Лирана» заказ даьд «большевик» яхача Бакински заводага Азербайджана мехкдаьтта доахача промышленноста Министерства. Соахка бIаь кийчдаьдар уж. ХIаьта ши шу хьалхагIа эггара хьалха опыта лаьрхIа арахийцараш дерригаш а 15 мара дацар. «Лираш» — бурув детта керда тайпа осташ — иштта чIоагIа хоатташ хилар — уж дика хилар. Ширвански мехкдаьтта доаккхача бурув деттараште цар новкъостал дир шоай производственни хьокхамаш 30—60 процент лакхде. «Лирай» новкъосталца бурув тохаш яьккха скважина ханал шин бутт хьалхагIа, 45 эзар сом ахча а кходеш, йистеяьлар.

Республикански Iилмай Академе Iилмахоша хьадагалаьца да «Лира». Кхыметтел куцага диллача а ший ацарагIа долча цIерахочоа тара цхьаккха хIама даллац остах. «Догзлир» — «долото ступенчатое, гид романиторное, трехлопастное, истирающережущее» яхаш хинна цун чоалханера цIи дIабенна лоацъяьй мехкдаьттахоша.

КIаьда лаьттан тIоанаш чIоагIачарца каст-каста хувцалуш долча чоалханерча геологически хьалашка лаьттах дика чуйода керда инструмент. Цу хьалашка геттара лаьгIлу е сихха аьрхIлу кхыча тайпаех дола осташ.

(ТАСС КОРР).

Баку.

РЕЦЕНЗИ

«БЕЗАМА НАЬКЪАШ»

Безама наькъаш... Эзар, эзар тайпа да уж. ХIаьта малагIа ба царех гIалгIай йоIага Дотайга кхаьчар, миштa боссе цун къонача дег чу хьалхара безам?

Цу хьакъехьа дувц укх деношка Нохч-ГIалгIай паччахьалкхен драматически театра коллективо оттаьча, И. Базоркина язъяьча «Безама наькъаш» яхача пьесо.

Халеи чоалханеи н-ъ ба Дотайга кхаьчар. Хоза яьнна бIаьсти санна, сийрдабаьнна цун дега чу бесса хьалхара безам, дукха ха ядалехьа, къаьнача замах юхедисача ийрчача гIулакхаша Iаьржбу. ШакIа санна цIенача безамах хьалдикъача цун дега, шийла дохк хинна, чубарж аьрга бала. ТIехьадиса гIулакхаш хьаллувцаш болча наьха тийшача балхо шийна дукха везача Адилах йоаккх Дота. Йоккха чов хул цун къоначa дега. Бакъда, Дота кIалйисац, из карайодац тIехьадисача гIулакхашта. Шийнанна хьалхашка цо дув буъ веннача ший даьх, Адиль дийна мел волча хана кхыча сагага маьре гIоргьяц ше, аьнна. Дотай нанас а цун гаргарча саго Батарбека а мел говза дувцарах, мел низ тIаоттабарах хьал долча, ха яхача Висангирега маьре яха тигац Дотас. Из деша йода.

Дотай роль ловзаю артисткас Н. Хаджиевас. Хала декхар да артисткана хьалхашка латтар. Чоалхане образ я Дотай яр. Ловзае хала йолаш сценаш а дукха я, хIана аьлча дукха ха юкъе ца йолаш хьагойта езаш хул Дотай вахарцара тайп-тайпара моттигаш. Бакъда, дика кайоалл артистка. Тешавеши кIоаргтеи хьагойт цо из образ. Артисткас роль ловзаю кIаьда, Дотай керттера оамалаш къаьгга гучайоахаш. Дика хьагойт цо Дота школа йисте а яьккха доаркалла болх беш йолча ханареи, тIаккха из институт чакх а яьккха зоотехник йолча ханарен юкъ. Дота чIоагIа хувцаеннай. ХIанз из ший кхела да я. Цо майрра хьаллаьцаб сийрда никъ. Цул совгIа, из ший болх дукха безаш а бовзаш а йола дика кулгалхо я. Артисткас къаьстта белгалйоаккх цIаккха хувцалуш йоаца Дотай цхьа оамал: дог цIена хилар, ший безама тешаме хилар.

ЧIоагIа чоалхане образ я Адила яр а. Цун роль ловзаю артиста М. Давлетмирзаева. Ала деза артиста шийна хьалхашка латта декхар дика кхоачашделга. Цо ловзаю хIара сцена хьежараш тешабеши цар дег чу южаши я. Артисто дика кхетаю образ, хIаьта из кIоаргга хьа а гойт. Къаьстта дика ловзаю цо Дотайцара ше къаста моттиги Жанеттаца вIашагIкхета сценеи. Хьежарашта массанена везалуш ва цун Адиль.

Спектакле дакъа лоацаш ба театра къаьнагIа бола артисташ а. Висангире роль ловзаю РСФСР заслуженнии Нохч - ГIалгIай АССР халкъеи артиста Я. Зубайраева. Цо говза хьагойт халкъа хьакъ дуаш вахаш волча сага оамалаш, цун бIеха уйлаш, цун тийша болх, цун вахара никъ. Цу тайпарча наьха никъ, шоай гIулакхаш мелла чIоагIа цар къайлакхухье а, гаьна баргбоацилга, хьалхадале а тIехьадале а халкъанна цар жоп дала дезаргдолга белгалдаккха карагIдоалл артиста.

Дотай наьна роль дика ловзаю Нохч-ГIалгIай АССР халкъа артисткас Аь. Исаевас. Цун Гошта ший тайпара саг я. Из ший йоI дукха езаш, цунна дикадар хилийта ловш йола нана я. Бакъда, цо ший тайпара кхетаду йиIий ираз. ТIехьайисача уйлашца яхаш я из. Аь. Исаевас геттара говза хьагойт из образ. Хьежарашта цкъазахьа геттара гоамлу Гошта, хIаьта цкъазахьа цунах къа а хет. Цу образо къаьгга гучайоаккх дIаяхача заман тIехьадисача гIулакхий ийрчал.

Батарбека роль ловзаю А. Дениева. Ший говзала цхьаькъе а оагIув гучайоаккх артиста из роль ловзаеча хана. Беламе ролаш ловзаеш гIорваьнна вола артист хIанз вайна хьалхашка отт кердача тайпара. Цунна корадаьд керда сурт. Из вIалла тара вац хьалха хиннача. Беламе моттигаш а ший тайпара ловзаю цо цу спектакле. Хьежарашта чIоагIа везалу артист Батарбека роль ловзаеча хана.

Дукха дикадараш дувца йиш я артистех З. Багаловайх, Х. Нудуевх, А. Хучиевх. Цар чIоагIа къахьийгад шоай ролаш кийчъеш. Бакъда, ГIудаберда образ кIоаргагIа хьагойта еза, хIаьта цунца цхьана артиста къахьийгача бакъахьа хургда ГIудаберда оамалаш къаьгагIа хьагойтаргйола сурт лахара а.

Пьеса автора а режиссера а цхьана уйла а еш, дIахо тоайича дикагIа хургъяр спектаклацара цхьайола сценаш. Уж я Адиль дIавахачул тIехьагIа Дота Iойожа сцена, хIаьта иштта Адили Жанеттеи вIашагIкхетачеи уж кхычахьа дIаболхачеи хана Дота царга хьожаш йола моттигаш. ДикагIа хургдар спектакла музыкальни оформлени тоайича а.

«Безама наькъаш» яха спектакль театра боккха толам ба. Гуш да режиссера Н. К. Децика спектакль кийчъеш чIоагIа къахьийгалга, хIаьта цунна дика карагI а даьннад пьеса идейни чулоацам боккъонца хьагойта. Дуккха моттигаш я режиссерски чIоагIа говза вIаштIехьъяьха.

Боккха лоархIам болаш я керда спектакль. Цу тIа дувц, сийрда кхоане хьалъеш тахан тайп-тайпарча моттигашка хьинаре къахьегаш болча вай кагирхой вахарах. Сцена тIа ек кагирхой оазаш, цар цIена уйлаш. Тайп-тайпара халонаш нийслу царна дукхьала. Бакъда, уж кIалбисац, майрра дIахьу цар шоаш лаьца никъ. Спектакло къаьгга хьагойт кердадар къаьначул кот мишта доал, хIаьта хьежарий дегашка ювшаю цIена уйлаш, вахарера кердадар, сийрдадар хьаллацара тIа а хьех.

«Безама наькъаш» яха спектакль дукха езалу хьежарашта, цар дегчура баркал оал пьеса автора а режиссера а, хIаьта иштта берригача артисташта а.

А. АБУКАРОВ.

«ТВОРЧЕСТВО»

— Из СССР художникий Союза журнала цIи хинна Iац, — аьлар «Творчество» яхача журнала керттерча редактора Юрий Нехорошева, ше тха корреспондентаца къамаьл деш.

Журнала оагIош тIа массе а хана дискуссеш ю, хIанзарча ханара изобразительни искусство дегIаяра эггара ирагIа йола проблемаш ювц.

1966 шера массехк дискусси чакхъяккха лерхI журнала. Ераш я, тхона хетаргахьа, эггара лоархIамегIаяраш: «Фий натурализм яхар?», «Творчески кагирхой проблема йолий-хьогI?»

«Истори вайца дусаш да» — иштта цIи йолаш я революционни темана хетаяь произведенеш кхолларах лаьца дола дувцараш язлу, 20-ча шерашкарча художественни вахарах дола дагадоагIараш дувца раздел.

Боккха теркам тIаухийт журнала кагирхошта. «Фу деш доахк, фуд дагадоаллар, сен уйла ю?» — «Творчества» материалех лоархIамера дакъа дIалоац цу хаттарашта долча жопаша.

ЛаьрххIа йола раздел хетаяьй доазол дехьарча изобразительни искусстверча событей хьакъехьарча информацена.

Профессионалаштеи кийчбеннача искусство дукхаезараштеи лаьрхIа ца Iеш, искусстваца хьаштдолаш болча дуккхача журнал дешараштa а лаьрхIа да из журнал. Царна хIара номер тIа хургья тайп-тайпарча бIаьшерашкарча а халкъий а кIезига йовзаш йолча произведеней репродукцеш — живопись, скульптура, графика, чеканка, миниатюра, резьба. Культура цу гаязех йола очеркаш язъю историкаша, писателаша, журналисташа, археологаша.

Журнала хIара номер тIа 40 гаргга художникий произведеней репродукцеш — цIагIара коллекцеш гулъераштеи картинни галерееште йола йIаьхий материал хургья.

(АПН).

ЛАМПАШ СЕГАЙ

Цхьа шу гаргга ха мара яц йоккхача базара юхе лард йоллаш, моттиг шаьръеш нах баьхка. «Грозхимнефтестрой» треста № 4 йолча гIишлой-монтажни управлене болхлоша дIадоладир цига наха чуIе лаьрхIа шовзткъа квартирах латта цIенош. Царца цхьана дIаболабир шоай болх «Южгазстроя» монтажникаша а.

Укх шера февраль бетта паччахьалкхен комисси хьежар цу цIеношка, хIаьта укх деношка керда квартирашка баха хайшар шовзткъа дезал.

Раьза ба керда баха хайша нах шоашта кийчдаьча совгIата.

Н. СОФРОНОВ.

Редактора зам.
А. А. МЯКИЕВ.

ЛадувгIа

24 февраль, 1966 шу.

РАДИО: 6.30 — Нохч-ГIалгIай лаьтта леладархо (гIалгIай меттала). 6.45 — РВ—23-и УКВ цхьоалагIча программеи гIолла ашараш. 6.45 — Горсете гIолла хоамаши ашараши. 7.10 — «Грозненский рабочийи» «Комсомольское племяи» газетий обзор. 7.20 — Передачай программа. 8.10 — «Сердало» газета оагIонаш тIара. 8.20 — Концерт. 8.45 — «Къона тIехье» (эрсий меттала). 16.00 — Индустриальни Нохч-гIалгIайче (эрсий меттала). 16.15 — «Къонал» яха передача (эрсий меттала). 16.35 — «Парте Центральни Комитета мартовски Пленума решенеш вахаре кхоачашъеш» яха беседа (гIалгIай меттала). 16.45 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала). 17.00 — Керда хоамаш (эрсий меттала). 17.15 — Концерт. 17.45 — Керда хоамаш (нохчий меттала). 18.00 — Москвера трансляци.

УКВ: 9.00 — «Иллеш мугIаре дус» яха музыкальни передача. 9.22 — Слого-сага яха поэта Букова стихотворене сборник. 9.45 — Латышски эстрада концерт. 10.15 — «Не отдавай королева» яха радиопостановка. 19.00 — «Оптимистическая трагедия» яха радиокомпозици. 21.22 — «Куликови аренIа» яха Шапорина симфони-контата. 22.30 — «Нюрибергски эпилог» яха Полторака книжка тIара цхьа дакъа.

Хьажа

ТЕЛЕВИДЕНИ: 18.20 — Передачай программа. 18.25 — Наурски района ди.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, ЦIеча фронтовикий улица, 15. Телефонаш: редактора — 2-41-23; редактора зам. — 2-07-01; бехктокхама секретара—2-45-48; партийни вахарен, промышленнии, юртбоахамен, культуран, письмойи отделий— 2-25-72; корректорске — 2-09-20.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков 15. Телефоны: редактора — 2-41-23; зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48; отделов партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного, культуры и писем — 2-25-72; корректорской — 2-09-20.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Революце проспект 7/84.

Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/84.

СФ04105. Заказ № 1012.